

Handen bakom **Vegeholms engelska park**
- en studie av parken och dess tillkomst

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU, område landskapsarkitektur, Alnarp 2010
Landskapsarkitektprogrammet

Karolina Bjerler

Sveriges
lantbruksuniversitet

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Området för landskapsarkitektur

Karolina Bjerler, Landskapsarkitektprogrammet Alnarp, 2011

Titel: Handen bakom Vegeholms engelska park - en studie av parken och dess uppkomst

Titel in English: The creator of the English garden at Vegeholm - a study of the park and its emergence

Författare: Karolina Bjerler, E-mail: karolinabjerler@gmail.com

Handledare: Kjell Lundquist, Sveriges Lantbruksuniversitet, Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, område Landskapsarkitektur

Huvudexaminator: Eva Gustavsson, Sveriges Lantbruksuniversitet, Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, område Landskapsarkitektur

Biträdande examinator: Karl Lövré, Sveriges Lantbruksuniversitet, Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, område Landskapsarkitektur

Poäng: 30 hp

Nivå: E

Kurs: Examensarbete i landskapsplanering

Kurskod: EX0545

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Serie: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Utgivningsort: SLU Alnarp

Utgivningsår: 2011

Omslagsbild: Fotografi av engelska parken på Vegeholm

Nyckelord: Vegeholm, engelsk park, landskapspark, trädgårdskonst, familjen Cedercreutz, 1700-talet

Förord

Vegeholms gods i nordvästra Skåne har genom tiderna varit ett gods med stora adelsmän vid rodret. Dess park och trädgård fick ett lyft under första hälften av 1700-talet i och med ägaren Isaac Cedercrantzs stora trädgårdsintresse. Om honom och hans arvingar kan man läsa på flera ställen i litteratur rörande de skånska godsen. Dock har dess engelska park varit okänd för park- och trädgårdshistoriker fram till våren 2009 då en trädgårdshistorisk undersökning gjordes i samband med kursen *Bevarande, vård och restaurering av historiska trädgårdsanläggningar*, vid SLU Alnarp. Det är denna park, som i dag inte längre finns kvar, mitt arbete behandlar.

Under det senaste året har Vegeholm och dess vackra omgivningar i allra högsta grad varit närvarande i mitt liv. Tankar på hur livet här tedde sig under 1700-talet har ivrigt trängt sig på. Människorna bakom den engelska park vilken fanns på Vegeholm under 100 års tid har gäckat och lockat med sin anonymitet och dignitet.

Jag vill rikta ett stort tack till alla som hjälpt mig att få till stånd detta färdiga arbete; framförallt min familj, Benny, Ebba och Neo som tåligt accepterat mitt skrivande och försvinnande mentalt då jag gömt mig i det skånska 1700-talet; ett stort tack till Kjell Lundquist, min handledare och inspiratör; Stefan och Elisabet von Geijer som svarat på otaliga e-brev med detaljfrågor samt tagit sig tid att ta emot mig i sitt hem och som med glädje och entusiasm följt arbetet; all arkiv- och bibliotekspersonal som hjälpsamt och tålmodigt svarat på frågor och sökt i gömmorna efter material; Benny, Eva-Marie, Karin och Ulla-Britt för genomläsning och praktisk hjälp; samt till alla som på olika sätt stöttat och bidragit till att jag kommit vidare i min frågeställning kring vem som utformat den engelska parken på Vegeholm.

Karolina Bjerler

Kvistofta 2010-11-26

Sammanfattning

1700-talet i Sverige och Skåne präglades av en blomstrande tid för trädgårdskonsten. Parker och trädgårdar byggdes successivt ut för att under slutet av 1700-talet på många håll ha blivit stora och angenäma anläggningar vilka svarade mot de europeiska parkerna. Under slutet av 1700-talet kom det nya modet till Sverige. Det var den engelska stilen. Nu skulle parkernas förr så formella former suddas ut och istället var det naturens former som blev det man eftersträvade. De filosofiska och romantiska tankarna och uttrycken var det som formade trädgårdskonstens nya mode.

I Sverige kom anläggningarna med denna stil att kallas engelska parker. Dessa kom dock att skilja sig en aning från de man fann i övriga Europa genom att de behållit de gamla delarna och framförallt adderat nya anläggningar vid sidan av de gamla. Detta berodde delvis på att den ekonomiska och agrara situationen i Sverige såg annorlunda ut än i exempelvis England. Ekonomin i Sverige var kärv och vi hade inte kommit lika långt i vår agrara utveckling.

Någon gång mellan 1778 och 1810 anlades en stor engelsk park vid Vegeholms gods. Parkens levnadstid var kort. Efter bara 100 år började den att växa igen och kom under slutet av 1900-talet att vara i princip bortglömd. Min undersökning av denna park har inneburit, förutom en genomgång av materialet rörande själva parken, även en genomgång av modet, influenserna och personerna under 1700-talet. Det har också inneburit ett avsnitt om Vegeholms övriga trädgårdshistoriska händelser från dess tidiga historia till idag.

Denna historiska återblick innefattar många inflytelserika släkter och intressanta nedslag i trädgårdskonsten i Skåne. Flera är de beskrivningar om park och trädgård på Vegeholm vilka gett mig en inblick i dess utveckling. Parken hade sin glansperiod under 1700-talet i och med att familjen Cedercrantz, efter reduktionen på 1600-talet då anläggningen varit i dåligt skick, började bygga ut och förbättra dess delar. Under början av 1700-talet blomstrade hela anläggningen i och med frihetstiden. Detta tillsammans med ett stort intresse från

ägarna för anläggningen i sin helhet gjorde att trädgårdsanläggningen blev en av de bästa i Skåne under denna tid. Isaac Cedercrantz anlade lindalléer och en stjärnplats samt formella trädgårdar runt borgen. Dessutom fanns en stor fruktodling och en trädskola samt humle för eget bruk och mullbärsträd för silkesodling. Intresset för trädgården gick i arv under 1700-talets mitt och Isaacs barn kom så småningom att anlägga den engelska parken i direkt anslutning till den befintliga park- och trädgårdsanläggningen.

Den engelska parken på Vegeholm är samtida med andra engelska parker i Skåne, om vilka det talas varmt i litteraturen. Maltesholm och Övedskloster är två exempel vilka ligger nära till hands att jämföra med. Dels därför att det finns mycket skrivet om dem, dels därför att de bägge är intressanta ur ett nationellt perspektiv då de i olika sammanhang blivit beskrivna som det vackraste Sverige hade att erbjuda under denna tidsperiod, vid sidan av de kungliga anläggningarna. En jämförelse med anläggningarna vid Maltesholm och Övedskloster har gjorts i detta arbete och därmed ges en bild av vad Vegeholms engelska park en gång kan ha varit.

Parkens gångsystem är något originellt i sin form, även om det i mycket kan liknas vid ett flertal andra mer eller mindre kända gångvägsdragningar från samma tid. Den dominerande stjärnan utgör en central punkt i parken, varifrån större och mindre vägar utgår. Flera av de större gångvägarna är allékantade och bågformiga istället för slingrande. De mindre är slingrande och påminner mer om de gångar man förknippar med det vi idag kallar landskapspark. Inga byggda element har påträffats, inte heller syns några sådana på kartor eller nämns i litteraturen. När det gäller vegetationen finns inga tydliga svar på hur den var placerad eller vad den innehöll. Det finns en del växter vilka troligen är rester från parken. Exempel på dessa är murgröna och parkslide. När det gäller träden och sammansättningen av arter vet man mer. Ek och bok var dominerande och har troligen funnits i flera generationer på platsen.

Att parken för de allra flesta varit okänd under senare år har förmodligen att göra med att den idag inte ses som en del av trädgårdsanläggningen, utan är mer tillhörande skogsbruket.

En del av den finns dock kvar. Det är den del vilken ligger direkt söder om borgen och som under början av 1900-talet ingick i den danske arkitekten IP Andersens arbete med att förnya trädgård och park på Vegeholm.

Frågan kring vem som ligger bakom tillkomsten av Vegeholms engelska park är intressant och en av huvudfrågorna i detta arbete. Parken visar på en kvalitet vilken tycks vara övermäktig en amatör. Mycket tyder på att den planerades av någon med betydligt mer kunskap än vad som kan väntas av en sådan. Arkitekter med kunskap att rita engelska parker var mycket få i Sverige under denna tid. Ännu färre har enligt källorna varit verksamma i Skåne. Detta gör att frågan om vem som varit på Vegeholm gäcker. Man kan dock inte utesluta att det var ägarinnan under denna tid som låg bakom, ej heller kan man utesluta trädgårdsmästaren.

Genom studier av arkiv och litteratur, samtida såväl som nutida, har en viktig grund lagts till informationen kring parkens innehåll och existens. Varierande resultat av dessa studier har framkommit. Tillsammans har de likt pusselbitar byggt upp den bild av parken som presenteras här. Syftet att få en djupare kunskap både inom ramen för den engelska parken i Sverige under 1700- och 1800-talet samt få kunskap om den stora konst det innebär att söka den information vilken behövts, har därmed uppfyllts.

Frågorna kring parken har varit många och målet med att kartlägga dess existens och vem som kan ligga bakom den är viktig i ett större perspektiv. Innehållet bidrar till forskningen inom ett område där mycket återstår att göra. Inte många vet något om parkens tidigare existens och att sätta den i samband med andra skånska anläggningar av denna typ har varit en del av arbetet.

Summary

A boom in horticulture characterized the 18th century in Sweden and Skåne. Parks and gardens were gradually built out to become, at the end of the 18th century, large and comfortable facilities which responded to European parks. During the late 1700s the new fashion came to Sweden. In Sweden it was named “the English style” which directly refers to the English expression “Romantic style”. At this time the parks had formal shapes, which now were to be erased for the benefit of the forms of nature. The philosophical romantic thoughts and expressions, was what shaped the new fashion of garden art.

In Sweden, the plants of the new style were named English parks. They came, however, to differ slightly from those found in the rest of Europe. In Sweden they often kept the old more formal parts of the gardens, and introduced the new facilities alongside the old ones. This was partly due to the economic and agrarian situation, which in Sweden was different from the one in England. The economy in Sweden was harsh and we had not progressed as far in our agrarian development, as was the case in England.

Sometime between 1778 and 1810, a large English park was built at the Vegeholm estate. The glory days of the park were few. After only about 100 years it started to overgrow and became in the late 1900s basically forgotten. My study of this park has beside a review of material relating to the park, also come to include a review of the fashion, the influences and the human situation during the 1700s. It has also been necessary to make a retrospect of other garden historical events at Vegeholm.

This historical review includes many influential families and interesting impacts of landscape-architecture in southern Sweden. There are several descriptions of the parks and gardens at Vegeholm, which has given me insight to its development. The park had its golden age during the 1700s as the family Cedercrantz, after the reduction in the 1600s when the plant was in poor condition, began to expand and improve its parts. During the early 1700's, the whole property flourished owing to the days of liberty. This fact,

along with a strong commitment from the owners of the estate, made the garden one of the finest in southern Sweden during this time. Isaac Cedercrantz built the linden-lined avenues, a star-site and formal gardens around the castle. In addition, there was a large orchard, a tree nursery together with hops for own use, and mulberry trees for silkworms. The interest in the garden was handed down through generations during the 18th century, and Isaac's children eventually came to build the English park in direct connection to the existing park and garden facilities.

The English Park at Vegeholm is contemporary with other English parks in southern Sweden, of which it is spoken warmly for in literature. Maltesholm and Övedskloster are two examples, which are close at hand to compare with. Much has been written about them, and these two are also interesting in a national context. They have in several ways been described, as the most beautiful Sweden had to offer during this period, of course, in addition to the royal estates. A comparison with the facilities at Maltesholm and Övedskloster has been made in this study, and this gives an idea of what the English park at Vegeholm once might have been.

The path system of the park is somewhat original in its form, although in general it is similar to several other more or less known pathways from the same time. The dominant star-site is a key point in the park with major and minor paths emanating from it. Several of the major paths is linden-lined and curved instead of winding. The smaller trails are more of a winding nature, and remind more of the typical form that trails in, what we today associate with a romantic park, have. No built elements have been found in this park, nor seen at any of the maps or even came across in literature. When speaking of the vegetation, there are no clear answers as to how it was located or what it contained. There are some plants, which probably are remains of the ones in the park. Examples of these are ivy and Japanese knotweed. When it comes to trees and the species they consisted of, we know a lot more. Oak and beech was dominant and has probably existed on the site for several generations.

To the vast majority, the park has been unknown until recent years. This has probably to do with the fact that it's today not regarded as part of the garden area, but is more related to the forest area. But there are still remnants left. It's the part that's situated south of the castle and during the early 1900s was cause to the Danish architect IP Andersen's efforts to renew the garden and park at Vegeholm.

The issue of identifying the creator of Vegeholm English park is of great interest and one of the main issues in this work. The park reveals qualities, which seems to be overpowering an amateur. The material found suggests that it was designed by someone with far more knowledge than could be expected of an amateur. Swedish architects with demonstrated knowledge to make layout for English parks, were very few during this time. According to my sources, even fewer have been active in southern Sweden. Whatever the material tells us, one can not exclude that it was an amateurs work, for example made by the owner or the gardener at that time.

Through studies of literature and historical records, an important foundation has been put out about the park's contents and existence. Varying results of these studies has emerged. Like pieces of a jigsaw-puzzle, the information found has gradually built an image of the park which is hereby presented. The purpose to gain a deeper knowledge, both in the context of the gardens of 17th and 18th century Sweden, and to learn more about the great art of searching for information which is needed, has therefore been fulfilled.

The issues related to the English park and it's background have been many. The goal of identifying its existence and who that may have been behind it, are important issues in a larger perspective. Very few people know anything about the park's former existence, and to relate the garden to a context of other Scanian facilities of this kind, have been part of the undertaking.

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	7
Summary	11
Innehåll	15
 Kapitel 1 – Inledning	 17
Bakgrund	17
Mål och syfte	17
Material och metod	19
Disposition och avgränsningar	20
 Kapitel 2 – Trädgård och park vid slutet av 1700-talet i Sverige	 23
Den engelska parken i Sverige	25
 Kapitel 3 – Engelska parken i Skåne vid 1700-talets slut	 43
Skånska anläggningar i relation till övriga Sverige	43
 Kapitel 4 – Trädgård och park på Vegeholm gods	 51
Vegeholm 1525-1686 - dess tidiga parkhistoria	51
Vegeholm 1686-1814	54
Parkens storhetstid under 1700-talet	59
Den engelska parken på Vegeholm	66
Vegeholm 1814-2010	82
 Kapitel 5 – Diskussion	 89
Vegeholms engelska park i relation till andra	89
Carl Jonas Linnerhielms intresse för Vegeholm	99
Handen bakom engelska parken på Vegeholm	101
Vegeholms bibliotek	104
Kulturskatter att bevara	105
 Källor och litteratur	 107
Bilagor	115

Kapitel 1 – Inledning

Bakgrund

Någon gång mellan åren 1778 och 1810 anlades en stor engelsk park på Vegeholms gods söder om Ängelholm i nordvästra Skåne. Om detta verkar inte många veta någonting, men det finns sammanfattat och berättat i rapporten ”Vegeholm – en trädgårdsanläggnings historia”, vilken skrevs i kursen Bevarande, vård och restaurering av historiska trädgårdsanläggningar, LP0490, våren 2009, av undertecknad och tre studentkamrater.¹

I arbetet framgår att parken först avslöjade sig på en karta från 1810 samt därefter i ett flertal källor. Genom egna iakttagelser på plats har vi nog med bevis för att det faktiskt en gång funnits en stor engelsk park sydost om borgen, även om några andra planer eller dokument rörande dess tillkomst hittills inte har dykt upp.

På Vegeholm är hela området idag planterat med skog, men historiskt intressanta fynd såsom stubbrester finns fortfarande att göra. Även topografin är intakt. Enligt den enda karta som visar området mer detaljerat från 1810 (fig. 2; bil. 6), tyder parkens storlek och utformning på att det är en person med stort kunnande som planerat och anlagt parken. Under arbetet med Vegeholm våren 2009 föddes idén om att undersöka parkens tillkomst och historia vidare. Vem var arkitekten bakom den stora engelska parken vid Vegeholms gods? Var det ägarna själv, systrarna Charlotta Maria och Wilhelmina Ulrica Cedercrantz, eller möjligen trädgårdsmästaren vid tiden som låg bakom utformningen av parken på Vegeholm? Genom att spåra ’arkitekten’ och sätta parken i samband med andra skånska engelska parker från samma tid, hamnar engelska parken på Vegeholm in i ett sammanhang där kunskapen om den kan utökas.

Mål och syfte

Målet med arbetet är att teckna Vegeholms engelska parks historia, och besvara frågorna ovan, i ett sammanhang som bland annat innefattar en diskussion om möjliga arkitekter

---

1 Daniel Hofling, Jenny Kirsten Bille och Linda Pettersson

Fig 2. Kartan från 1810 som ligger till grund för upptäckten av Vegeholms engelska park. Parkens gränser syns tydligt på kartan, den är här markerad med en svart linje.

eller amatörer i Skåne vilka kan ha ritat och anlagt parken. Det finns inte mycket skrivet om Skånes engelska parker vid den angivna tiden vilket gör studien intressant i ett större perspektiv. En del av dessa parker finns fortfarande kvar och utgör vackra delar av vårt landskap. Kanske kan tillkomsten av ett arbete vilket tar upp denna spännande del av vår trädgårdskonsthistoria göra att intresset väcks hos någon för att forska vidare eller vilja bevara en annan parkmiljö i förfall innan det är för sent.

Syftet med detta arbete har varit att öka och fördjupa kunskapen om Vegeholms trädgårds-, park- och landskapliga historia samt att träna och fördjupa kunskaperna i forskningsmetoder

och arkivsökande. Förhoppningen har också varit att arbetet skall kunna användas i ett bevarandearbete, eventuellt innefattande ett återskapande av parken i sin helhet eller delar av den. Arbetet har även ambitionen att informativt berättande vända sig till alla som är intresserade av det tidiga 1800-talet i vår svenska och i synnerhet skånska trädgårdshistoria, om vilket det inte står att läsa särskilt mycket i litteraturen idag.

Material och metod

Huvuddelen av arbetet har bestått av vidare forskning utifrån uppgifter och kunskaper från arbetet med rapporten ”Vegeholm – en trädgårdsanläggnings historia”². Litteraturstudier, arkivstudier och kontakt med sakkunniga personer inom ämnesområdet har varit viktiga tillvägagångssätt (bil. 9). En studie av verksamma arkitekter i främst Skåne mellan åren 1760 till 1815 har också varit en del i arbetet, då de möjligen kan tänkas ligga bakom tillkomsten av parken. Det har visat sig att de inte varit många och därför har studien kommit att gälla de främsta trädgårdsarkitekterna i Sverige under denna tid vilka kan ha haft möjlighet att verka i Skåne.

Den allra viktigaste källan har varit den karta från år 1810 (fig. 2; bil. 6) som hänger inramad på Vegeholm. Den saknar tyvärr alla förklaringar och detaljer. I texten på framsidan står att den utgör en sammanställning av olika kartor, äldre och yngre. Tyvärr har jag inte kunnat öppna ramen den sitter i, då kartan riskerar att falla sönder. Det finns troligen ingen text på baksidan, enligt uppgifter från den man som ramat in den, men det måste påpekas att detta inte är helt säkert.

Jag har på många olika sätt försökt att nå information angående Vegeholm, parken och familjen Cedercrantz. Jag har därför varit i kontakt med många personer som kan tänkas besitta kunskap om detta. En lista på de personer som varit föremål för mina frågor finns

---

2 Bjerler m fl, 2010, gjord i kursen Bevarande, vård och restaurering av historiska trädgårdsanläggningar, LP0490, våren 2009

presenterad under bilagor (bil. 9). Denna lista är tänkt att underlätta för eventuell vidare forskning i ämnet. Tyvärr har det visat sig att Vegeholms historia, trots det faktum att mycket är känt, till stor del är okänd även för dessa personer. Flera av dem är experter inom området trädgårdskonsthistorisk forskning och andra kunniga i den skånska adeln och dess relationer och trädgårdar. Ytterligare andra har haft kunskaper i kartor, släktforskning eller kulturmiljövård. Det är inte många som mer precist har kunnat besvara mina frågor. Deras tips och idéer har dock hjälpt mig vidare till nästa steg och till nästa.

Litteraturstudier har varit en stor del av mitt arbete. Exempelvis har många reseskildringar använts. Endast några få har gett direkt information om Vegeholm och övriga nämnda gods. I vissa fall har jag varit tvungen att välja att endast läsa och förlita mig på andrahandsuppgifter i litteraturen. Alternativet att gå till huvudkällan har i dessa fall bedömts som allt för tidskrävande för att rymmas inom ramen för den avsedda tiden för detta arbete.

Disposition och avgränsningar

För att förstå bakgrunden till Vegeholms engelska park och dess öde, dess födelse och försvinnande, är en genomgång av vad den engelska parken var i Sverige samt Skåne runt sekelskiftet 1800 nödvändig. Därför har en genomgång av detta lagts i början av arbetet för att sedan mer specifikt handla om Vegeholm och dess park- och trädgårdsanläggning. De delar som tar upp park och trädgård under 1700-talet i Sverige och Skåne, kapitel två och tre, gör inte anspråk på att gå in på djupet vad gäller de sakfrågor eller fenomen som beskrivs. Dessa har tvingats vara mer av ett koncentrat för att få en uppfattning om vilka aspekter och influenser som skapat den engelska stilen till vad den blev i Sverige och Skåne.

Den geografiska avgränsningen utgörs av det område som på 1810 års karta utgör den engelska parken. Denna är belägen sydväst om borgen (fig. 2; bil 6).

Fokus har lagts på arkivstudier samt studier av litteratur vilken behandlar den svenska trädgårdskonsten under slutet av 1700-talet och de första åren på 1800-talet samt några av tidens verksamma arkitekter. Givetvis skulle en jämförelse med europeiska parkanläggningar vara av intresse för detta arbete men en sådan har ej varit möjlig. Ej heller har alla ledtrådar vilka har uppkommit längs vägen, kunnat följas upp. Det finns med all sannolikhet fortfarande mycket information gömd i arkiven, litteraturen och konsten.

Kapitel 2 – Trädgård och park vid slutet av 1700-talet i Sverige

En nyhet i Sverige under 1700-talets slut var den nya riktning inom trädgårdskonsten som i England blev populär under seklets första hälft. Den kallades i Sverige för den engelska parken och var ett nytt tänkande där den strikta franska formträdgården³ med sin geometri inte längre hade någon plats. Det man nu strävade efter var att skapa trädgårdar och parker som likt ”naturliga landskap” bredde ut sig över ägorna och gav utblickar i det omgivande landskapet. De skulle överraska och kontrastera samtidigt som de skulle locka till associationer och vandring.

Inslag som gräsplaner och träd i dungar tillsammans med vatten av olika slag såsom sjöar och mändrande åar var viktiga. Parkerna skulle även innehålla diverse element med anspelningar till gångna tider samt till mytologiska och filosofiska tankar. Kineserier, broar, grottor, pagoder och ruiner skulle utmed de bestämda promenaderna tillgodose detta. Parkerna var aldrig möjliga att överblicka men besökaren hade hela tiden kontakt med omgivande landskap genom siktlinjer. För att omgivningarna, som ofta var betesmarker, skulle smälta samman med parken gjordes ett så kallat ha-ha-dike. Det var en sorts hägnad formad som ett dike med en nedsänkt mur. Detta hindrade boskapen från att komma in i parken på ett raffinerat sätt.

Att definiera hur park- och trädgårdsmodet såg ut i Sverige under 1700-talet låter sig inte göras på ett enkelt sätt. Många är de influenser som påverkat svängningarna som skapat den svenska ”stilen”. Under 1780-talet kom det nya idealet, den engelska parken, att bli modern i Sverige. Här, som i England, blev den engelska parken en slags motrörelse till den geometriska franska stil, som varit dominerande under större delen av 1700-talet.

Den franska stilen försvann dock inte helt i Sverige som den ofta gjorde i England där alla rester av barocken oftast suddades ut i de anläggningar, där man anlade romantiska

---

³ Stilen utvecklades i Frankrike under barockens ideal där trädgårdsarkitekten André Le Nôtres strängt symmetriska anläggning vid Versailles är en förebild. Det mest kända svenska exemplet är Drottningholm.

parker. I England gick man hela vägen och skapade, med den engelske landskapsarkitekten Lancelot "Capability" Brown (1716-1783) i spetsen, något helt annorlunda. De engelska parkerna som anlades av honom raderade alla rester av de gamla formträdgårdarna och de böljande gräsmarkerna nådde ända fram till byggnaderna som blev en del av landskapet.

Det fanns en stor skillnad mellan de engelska och svenska parkerna. De svenska parkernas olika delar adderades till varandra medan de engelska oftast lades ovanpå varandra. Trädgårdskonsten i 1790-talets Sverige präglades dels av en kulmen för den engelska parken och dels av en begynnande renässans för den franska trädgården⁴. Formträdgården var hela tiden närvarande och bevarad i Sverige under 1700-talet. De två stilarna kom att uppskattas parallellt i Sverige på ett helt annat sätt än till exempel i England. Detta tillsammans med den ekonomiska och agrara situationen i landet gjorde att våra engelska parker lades ut bredvid de gamla stil- och nyttoträdgårdar, ofta utanför de befintliga trädgårdarna, en bit från corps de logierna. Kopplingen mellan nytta och nöje och därmed vetenskap och konst var lika naturlig som självklar under frihetstiden i Sverige. Detta var en viktig orsak till varför våra svenska lustträdgårdar och parker kunde utvecklas och försvaras i dessa fattiga tider av svält och missväxt.⁵

I Sverige fanns få arkitekter med trädgårdskunskaper av dignitet vid denna tid. Vid början av 1700-talet var arkitekt Carl Hårleman (1700-1753) relativt ensam om att inneha titeln trädgårdsarkitekt vid sidan om husarkitekttiteln. Efter hans död 1753 befann sig Sverige i ett slags vakuum, då ingen arkitekt av hans rang fanns att tillgå. Det verkar inte ha funnits någon person i Sverige som besatt hans stora kunskaper om trädgårdsarkitektur.⁶ Det var inte förrän arkitekten och hovintendenten Fredrik Magnus Piper (1746-1824) efter sina studier utomlands, som Sverige återigen kunde stoltsera nationellt likväl som internationellt med att ha en kunnig och utbildad trädgårdsarkitekt. Efter sina resor i Italien, Frankrike

4 Olausson 2001, s 129

5 Olausson 2001, s 353

6 Olausson 2001, s 89

och England fastnade han för den nya moderna engelska parkens stil. Det var Piper som först och främst tog det nya engelska modet till Sverige. Med sig från England hade han många skisser och idéer vilka han använde för att sprida sina idéer om den engelska parken i Sverige.

Författaren och resenären Jonas Carl Linnerhielm (1758-1829) var en av de personer som kom att vurma mest för den engelska parkens skönhet och styrka i Sverige. Faktum är att han var företrädare för den pittoreska naturuppfattning vilken kom till under 1700-talets andra hälft, när smaken övergick från det odlade till det vilda. I Linnerhielms tidiga texter och resedagböcker bedömde han de olika trädgårdar han besökt. Detta gillades inte alltid av dem vars parker blev kritiserade, och därför blev hans senare reseskildringar något mindre dömande. Linnerhielm blev en slags förkämpe och domare av de engelska parkanläggningarna runt om i landet.⁷ Många är de gods som besökts av honom under hans resor och texterna utgör idag en värdefull källa till hur dessa parker upplevdes och såg ut.

Den engelska parken i Sverige

De engelska parker som anlades i Sverige efter smakens introduktion runt år 1780 skiljer sig som ovan nämnts ganska väsentligt från sina motsvarigheter i ursprungslandet England. Många olika aspekter har bidragit till att påverka tillkomsten och formen på det som vi idag kallar engelska parker i Sverige. Nedan följer en genomgång av några av orsakerna, vilka har bidragit till det svenska uttrycket av den engelska parken.

Ferme ornée och den agrara situationens påverkan

I början av 1700-talet i England väcktes frågan om det verkligen var motiverat att anlägga lustträdgårdar av större format vilka tog mycket odlingsbar mark i anspråk. Man menade

---

⁷ Olausson 2001, s 129 f

att så inte var fallet och en ny riktning uppstod inom trädgårdskonsten, vilken kom att kallas *ferme ornée*. Begreppet betyder på franska *utsmyckad gård* och inom trädgårdskonsten kan man förklara det med att vara en förskönad lantegendom. Under det mognande skedet av den engelska landskapsparken kom det lantliga livet att bli ett ideal. Det bäst bevarade exemplet på en park med denna riktning är den franska parken Petit Trianon i Versailles, som Marie Antoinette lät anlägga omkring år 1780 (fig. 33). Det finns även ett välbevarat exempel i danska Liselund på Møn från ungefär 1790.⁸ Dessa tankar kom att sprida sig även till Sverige.

Tankarna om *ferme ornée* kom inte från ingenstans utan hade sina rötter i den italienska villaträdgården. Där hade man tidigare odlat för nyttan i lustträdgården och på så vis utnyttjat marken till både lusten och nyttan vilket begreppet *ferme ornée* står för. Tankarna kom att anpassas för engelska förhållanden för att sedan bli en föregångstanke till den engelska parkstilen där man gick ett steg längre och utvecklade parker där nyttoväxterna var en del av formträdgården.

Dessa tankar hade förmodligen varit omöjliga utan den samtida agrara reformrörelsen som ägde rum i England under andra hälften av 1600-talet. Rörelsen verkade för en ny uppodling och modernisering av jordbruket. Man menade att det närmast var en skyldighet att odla all tänkbar mark. En form av skiftesreform tog fart i England vilken till stora delar liknade de som skulle komma att ske i Sverige. Man slog samman små odlingslotter till större och allmänningar hägnades in. I ett längre perspektiv gjorde denna reform, liksom de i Sverige, att stora arealer med hed, äng, skog och våtmarker omvandlades till jordbruksmark, men därmed förlorades också stora naturvärden.⁹

Ferme ornée parkerna var som en blandform mellan den formella parken och den engelska fria. Grundkaraktären bestod fortfarande av raka axlar och kvartersindelning samt

⁸ Nationalencyklopedin

⁹ Olausson 2001, s 235 ff

rätlinjiga alléer. Dock innehöll kvarteren odlingar av olika slag och kanterna på parken var lösare i formen och hade redan nu ett ha-ha dike som gräns mot omgivande landskap. Ur detta ideal föddes den stil som i Sverige kom att kallas engelska parken på så sätt att markanvändningen omvärderades och övergick till att bli mer naturlig. Capability Brown hade en stor påverkan på uppfattningar och tanken om att det var det preagrara tillståndet man eftersträvade kan direkt spåras till honom¹⁰.

De engelska parkerna i Sverige kom till i en tid då varken skiftesreformer eller dikning hade introducerats i Sverige. Det var en tid då odlingsmetoderna var föråldrade och produktionen låg. I trädgårdsstilens ursprungsland England rådde som sagt omvända förhållanden. Detta var en del av orsaken till varför de svenska parkerna blev till en enklare upplaga än de i ursprungslandet. I England däremot fanns bättre medel och förutsättningar för att genomföra stora ombyggnationer av befintliga stilträdgårdar runt om på gods och slott, vilket innebar att allt det gamla försvann till förmån för den nya naturliga stilen. Inom den internationella forskningen har man under de senaste åren diskuterat frågan om det inte till och med var så, att det var tack vare introduktionen av den engelska parken som nya och förbättrade odlingsmetoder uppkom. Man ville använda marken till annat än odling och detta i sig skulle då ha gjort att motivationen och förutsättningarna för förbättringar av jordbruket blev bättre. Under 1700-talets andra hälft, kom idealet att övergå till att helt skilja odling och jordbruk från parken. Den kom nu att helt förvandlas till ett ideallandskap för förlustelse och jakt i vissa fall.¹¹ Helt i linje med Browns idé om det preagrara landskapet.

Med facit i hand har Sverige tack vare sin fattigdom under denna tid gett oss ett arv i form av bevarade formträdgårdar vilka i sin tur ger oss en mer fullständig bild av trädgårdskonstens historia. I England däremot finns inte lika mycket bevarat från tiden före engelska parkens storhetstid.

---

10 Olausson 2001, s 241

11 Olausson 2001, s 356 f

Trädgårdsmästarnas roll

När det gäller att hitta personen bakom ritningarna till de svenska godsens trädgårdsanläggningar såväl som till Vegeholms engelska park kan det vara viktigt att studera trädgårdsmästarna närmare. Trädgårdsmästaren var i allra högsta grad en av de bidragande aktörerna till etableringen av de engelska parkerna i Sverige. Trädgårdsmästarna var som grupp en av de mest heterogena yrkesgrupperna under 1700-talet. I huvudsak kan man dela in dem i två grupper, de skråanslunta och de akademiskt skolade. Spänningarna mellan dessa grupper var stora. Det var i första hand de akademiskt skolade som spelade störst roll för introduktionen av den engelska parken.¹²

Under början av 1700-talet fanns det få svenska trädgårdsmästare vid de kungliga lustträdgårdarna. De invandrade trädgårdsmästare, vilka var de som istället arbetade här, hade hög status tack vare sina gedigna utbildningar i utlandet, men också tack vare sina goda kontakter med kontinenten. Detta var speciellt viktigt när det kom till den stora importen av växtmaterial och fröer. Dessa invandrade trädgårdsmästare intog en särställning vid de botaniska trädgårdarna och de kungliga slotten och stod där för den mer avancerade trädgårdsodlingen i landet. De fick ofta titlar så som *orangeur*, *directeur* och *konsträdgårdsmästare* som en markering för sin kompetens och samhällsposition.¹³

Vid sidan av de utländska trädgårdsmästarna befann sig de svenska. Majoriteten av dessa var, åtminstone i huvudstaden, enkelt skolade och hade mer karaktären av enkla hantverkare med låg inkomst. De drev ofta handelsträdgårdar som var alltför enkla för att kunna tillgodose de finare trädgårdarna i landet med växter av det slag till exempel godsen efterfrågade utan de var främst inriktade på grönsaker som såldes på olika marknader. Detta hade länge varit fullt tillräckligt då det före frihetstiden inte hade funnits den mängd lustträdgårdar i Sverige som under 1700-talet växte fram på godsens anläggningar. Då kom kraven på trädgårdsmästarna att öka.

---

¹² Olausson 2001, s 14 f

¹³ Olausson 2001, s 211 f

I början av 1700-talet var trädgårdsmästarna som yrkesgrupp fortfarande oorganiserade. Så sent som 1735 bildades *Trädgårdsmästarsociteten*, senare *Trädgårdsakademien*, med fulla skrårättigheter. Det var genom denna gruppering man började organisera sig och tala om den inhemska trädgårdskulturen och hur de svenska trädgårdsmästarna skulle gynnas. Stora motsättningar fanns som sagt dessa grupper emellan och angreppen mot varandra var många, främst genom artiklar och andra skrivelser där man ifrågasatte än det ena och än det andra.¹⁴

Utländska trädgårdsmästare var inte något nytt fenomen i Sverige. Redan Gustav Vasa hade år 1556 rekryterat en holländare vid namn Hans Friese. Innan detta vet man inte så mycket om de kungliga trädgårdsmästarna. De kungliga slottsanläggningarna var de vanligaste arbetsplatserna för dåtidens yrkesmän. Det var först under mitten av 1500-talet som trädgårdsmästarna började dyka upp i källorna.¹⁵ Även senare, ända in på 1900-talet föredrog man utländska trädgårdsmästare.

Fram till 1790-talet hade man som trädgårdsmästare en stor fördel av att åka till England eller Frankrike för utbildning och praktik. Många var de gesäller som åkte iväg. Dessa studieresor genomfördes ibland med finansiering av privatpersoner men det förekom även att Vetenskapsakademien och de växande universiteten lämnade bidrag. Man hoppades att genom dessa bidrag kunna höja den generella kunskapsnivån i landet och därmed bidra till landets hushållning.¹⁶ I Sverige fanns det ännu inte utbildning av högre kvalitet. Sådana utbildningar utvecklades först under början och mitten av 1700-talet. Detta förändrades dock under 1790-talet. Arbetet för att förbättra utbildningen och ta till vara på den kunskap som fanns i landet kunde genomföras tack vare den samlade kraften som Trädgårdsakademien utgjorde. De samlade krafterna inom yrkesgruppen var viktiga för utvecklingen mot bättre skolning i Sverige. Samtidigt förändrades de politiska förhållandena i Europa. Franska

14 Olausson 2001, s 211 f

15 Ahrlund 2006, s 17

16 Ahrlund 2006, s 25

revolutionen var ett faktum och det blev oroligt i hela Europa. Fler gesäller stannade kvar i Sverige och fick sin utbildning här. En av de stora läromästarna för yrkesgruppen blev Johann Christian Ackermann (1738-1810).¹⁷

Det var alltså främst de utlandsskolade trädgårdsmästarna som bidrog till att etablera den engelska parken i Sverige efter hemkomst från studier på kontinenten. Ett bra exempel är trädgårdsadepten Carl Conrad Brehmer (1758- 1806). Han var son till en av de mer framstående konstträdgårdsmästarna i Stockholm, nämligen Sven Brehmer som i sin tur var svärson och arvtagare till en annan känd trädgårdsmästare vid namn Johan Ahlich (ca 1680-1743) och dennes handelsträdgård i Stockholm. CC Brehmers familj hade länge varit verksam i Stockholm med början av den kände trädgårdsmästaren och växtimportören tillika författaren Ahlich. Nu skulle yrket föras vidare av Carl Conrad Brehmer. Efter sin långa och hårda utbildning i England, annonserade han i en Stockholmstidning vid hemkomsten år 1787 om sina färdigheter i att anlägga trädgårdar i den engelska smaken.¹⁸

Resor som inspiration för skapande

Att resa har i alla tider varit ett sätt att samla inspiration och idéer. Under 1700-talet var det likadant, eller kanske till och med än mer betydelsefullt än idag. Som redan nämnts var det länge på det viset man skaffade sig skolning. Men det faktum att resor var inspiration gällde inte bara dem som utbildade sig inom trädgårdskonsten. Även privatpersoner kunde använda resandet som ett sätt att skaffa kunskap och för att få inspiration av nya moden till sina egna anläggningar.

För de allra flesta var det genom resor de först kom i kontakt med det nya trädgårdsmodet från England. Men det var inte självklart att det var i England man träffade på denna stil för första gången. Det var lika vanligt att det var i framförallt Frankrike men också Ryssland eller Tyskland som resenären kom i kontakt med den engelska parken. Gustav III, som var

¹⁷ Olausson 2001, s 220 ff

¹⁸ Olausson 2001, s 218

en hängiven beundrare av den engelska stilen, kom till exempel aldrig till England. Det var vid ett besök vid Katarina den Storas sommarpalats Tsarskoje Selo utanför S:t Petersburg 1777 som han först upplevde en engelsk park.¹⁹ Senare kom han att anlägga ett flertal parker i denna stil. Förmodligen var det de ryska parkerna han såg framför sig då, även om han hade hjälp av arkitekter med mer kunskap.

Trädgårdsskapare - proffesionella och amatörer

När det kom till att skapa en vacker park vid sitt gods hade många gånger ägaren själv en önskan att sätta sin prägel på denna anläggning. Godsägarna får i detta sammanhang kallas för amatörer på området. Det var nämligen inte helt ovanligt att ägaren inte bara agerade beställare, utan även ville rita och anlägga dem. Trädgård och park var ett skrytbygge under 1700-talet och adeln ville gärna stoltsera med att ha ritat den för egen hand. Därför kan man inte helt avskriva tanken på att Vegeholms anläggning skulle kunna vara en amatörs verk.

Det har enligt Magnus Olausson, författare till *Den engelska parken i Sverige under gustaviansk tid*, varit så att det under de senaste decenniernas forskning pekats på amatörernas betydelse för de engelska parkernas etablering inte bara i Sverige, utan även i övriga Europa. Han citerar Horace Walpole som var väl insatt i den samtida trädgårdskonsten med ord från hans *Anecdotes* (1771)²⁰. Walpole skriver att »Gardening and architecture owe as much to the nobility and to men of fortune as to the professors». Exempel på amatörernas bidrag finns i England på bland annat berömda parker som Stowe och Hagley, men även i en rad mindre anläggningar som exempelvis Thordon Hall. Sverige var inte undantaget, snarare tvärtom. Olausson ställer sig frågan om det kan vara så att bristen på professionella trädgårdsmästare i landet gett amatörens inverkan ett allt större utrymme här än i övriga Europa.²¹

19 Ahrland 2009, s 33

20 Olausson 2001, s 149

21 Olausson 2001, s 149

Det är svårt att definiera begrepp som *amatör* samt *professionell* inom området trädgårdskonst. Det var en glidande gräns dem emellan och i Sverige under 1700-talet fanns alla representanter däremellan. I kategorin fanns godsägare vilka skaffade sig viss konstnärlig utbildning. En annan kategori var arkitekter, godsägare och officerare med ett förflutet inom fortifikationen. Dessa hade sedan sin tid inom fortifikationen fått skolning i konsten att göra ritningar och perspektiv.²²

Litteraturen gjorde trädgårdskonsten tillgänglig för hela Sverige

Det var inte bara resor som inspirerade till att anlägga trädgårdar efter senaste modet. Även litteraturen var en viktig källa till skaparandan. Det fanns boklådor och bokhandlare i Stockholm vilka sörjde för att de allra senaste verken och de allt vanligare handböckerna inom trädgårdskonsten kunde nå ut till gods och gårdar. Det faktum att man i nästan varje bibliotek på godsen runtom i landet finner dessa handböcker tyder på att de var populära och enkla att få tag på.²³ De stora verken var dock dyrbara, men detta hindrade inte adeln från att skaffa dem. Eftersom trädgården var en statussymbol, förutom att den var av nytto och också självklar under 1700-talet, kan man tänka sig att man gärna lade pengar på en sådan sak som trädgårdslitteratur. Det har dock visat sig vara besvärligt att just finna trädgårdslitteratur i biblioteksförteckningar eftersom den ofta ingår under övrig litteratur.²⁴ Alltså kan det vara svårt att se vilka verk som verkligen funnits i biblioteken.

Trädgårdsintresset hade vuxit i Sverige under stormaktstiden. Samtidigt ökade den läsande skaran människor och inställningen till bildning och kunskap höll på att förändras. Dessa två aspekter gjorde tillsammans att utvecklingen av trädgårdslitteraturen skedde i sådan takt under 1700-talet. Nu sågs människan som någon som mer formades av sina erfarenheter istället för att som tidigare betraktats vara förutbestämd. Introduktionen av den engelska parken gjorde att den explosionsartade utvecklingen av handböcker och uppslagsverk i ämnet skedde.²⁵

22 Olausson 2001, s 150 ff

23 Olausson 2001, s 227

24 Ahrlund 2006, s 240

25 Ahrlund 2006, s 239 f

Fig 3. Illustration ur Christian Cay Lorentz Hirschfelds, *Theorie der Gartenkunst* utgiven år 1775.

Trädgårdslitteraturens funktion var att utbilda en bredare massa. De intellektuella kunde ta till sig dessa handböcker på ett sätt som möjliggjorde djupare kunskaper i anläggande och odling. Att böckerna började skrivas på svenska var en av anledningarna till att man lyckades nå ut till fler läsare, vilket också var syftet. Före 1700-talet var all litteratur i Sverige uteslutande skriven på latin.²⁶

Det fanns en mängd olika titlar att tillgå, både svenska och utländska. I England kom William Chambers ut med *Plans, Elevations, Sections and perspective View of Gardens and buildings at Kew* (1736) och *A Dissertation on Oriental Gardening* (1772). Dessa stora och dyrbara verk

26 Ahrlund 2006, s 239 f

blev särskilt inflytelserika. Christian Cay Lorentz Hirschfelds, *Theorie der Gartenkunst* (1775, 1779-85) var och är en annan betydelsefull bok som kom att inspirera till den engelska trädgårdsstilen i Sverige (fig. 3). Från Frankrike kom Jaques-François Blondels *De la Distribution des maisons de plaisance et de la decoration* (1737-1738), ett dyrbart planschverk. De nämnda böckerna tillhör kategorin teoretiska verk och det saknades under 1700-talet en praktiskt inriktad trädgårdslitteratur tills dess att Philip Miller tog initiativet till en av det århundradets mest respekterade trädgårdsböcker, *Gardeners dictionary* (1731).²⁷

Några av de mest kända svenska trädgårdsböckerna är Johan Ahlrichs verk *Den svenske lust-, örte- och trä-gården* (1722) och Petter Lundbergs *Then rätta Svenska Trädgårds-praxis* (1754).²⁸ En av de svenska titlar som tar upp den engelska parken mer specifikt är Fredrik Magnus Pipers *Beskrifning över Idéen och General-Plan till en Ängelsk Lustpark* (1811 och 1812). I denna sammanfattar Piper sina erfarenheter från sitt yrkesliv. Manuskriptet²⁹ skrevs när han tillfälligt blivit arbetsoförmögen på grund av sjukdom vilken gjorde att han med nöd och näppe kunde skriva och alls inte rita. Skriften har av många uppfattats som en lärobok, men detta var troligen inte vad Piper själv avsåg med den. »Warandes detta att anse allenast som en begynnelse och förberedelse, eller såsom ett utkast till en omstädeligare afhandling uti ett ämne, hwarutinnan ännu ej blifwit något utgifwit på Svenska Språket» är hans egna ord förklarandes syftet med den. Hur man än vill tolka syftet så är det tydligt att det är en praktiker som skrivit den menar Olausson.³⁰ Texten går rakt på sak vad gäller trädgården som konstkälla på ett handgripligt sätt. Kanske är det detta som får läsaren att uppfatta den som en handbok.

På första sidan i Pipers manuskript kan man se hur den samtida litteraturen inte bara påverkat den vanlige läsaren utan även de yrkeskunniga inom trädgårdskonsten. Piper har här citerat

27 Ahrlund 2006, s 240 f

28 Ahrlund 2006, s 243

29 Ett handskrivet manuskript som först i senare tid givits ut som bok, bland annat av Magnus Olausson 2004

30 Olausson 2004, s 89 f

Hirschfeld med raderna »Un Jardin - doit etre la Scene faworite ou l'on wa contempler la Nature, l'Asile ou se refugie la Philosophie, le Temple ou l'on adore la suprême sagesses» som en slags inledning till sin bok (en trädgård - bör vara en favoritscen där du kommer att njuta av naturen, som fristad eller tar din tillflykt till, templet där man tillber den högsta visdomen, förf. översättning).³¹ Piper ska ha tagit starkt intryck av honom.

Arkitekterna

Under 1700-talet fanns egentligen endast två personer med kompetens nog för att kallas trädgårdsarkitekter i Sverige.. De var Carl Hårleman och Fredrik Magnus Piper.³² Det fanns dock många personer som påverkade den svenska trädgårdskonsten inom olika områden. Allt från författare som Linnerhielm, till trädgårdsmästare som Carl Conrad Brehmer satte sin prägel på området. Arkitekterna och trädgårdsarkitekterna och i synnerhet amatörerna var delaktiga i denna utveckling, vissa mer än andra. Det kan tyckas att en redogörelse av verksamma arkitekter och kända amatörer vore på sin plats i detta sammanhang. Därför följer här också ett sammanfattande avsnitt vilket behandlar 1700-talets senare hälfts svenska storheter inom trädgårdskonsten. Om dessa finns redan mycket skrivet, men en genomgång kan vara av vikt för att få en bild av vilka kreatörerna inom svensk trädgårdskonst var mellan de för Vegeholmsparkens aktuella åren 1780-1810.

Adelcrantz – en man av tradition

Carl Fredrik Adelcrantz (1716-1796) var framförallt husarkitekt med uppdrag att rita trädgårdsanläggningar vid olika tillfällen. Adelcrantz var starkt influerad av sin föregångare arkitekten Carl Hårleman i början av sitt arbete med olika trädgårdsprojekt. Det första gällde Stora Ek där Adelcrantz tog fram en generalplan över anläggningen. Det är en mycket symmetrisk plan gjord på 1750-talet och här ses mycket influenser av Hårleman.

³¹ Olausson 2004, förslätsbladet

³² Olausson 2001, s 36 f

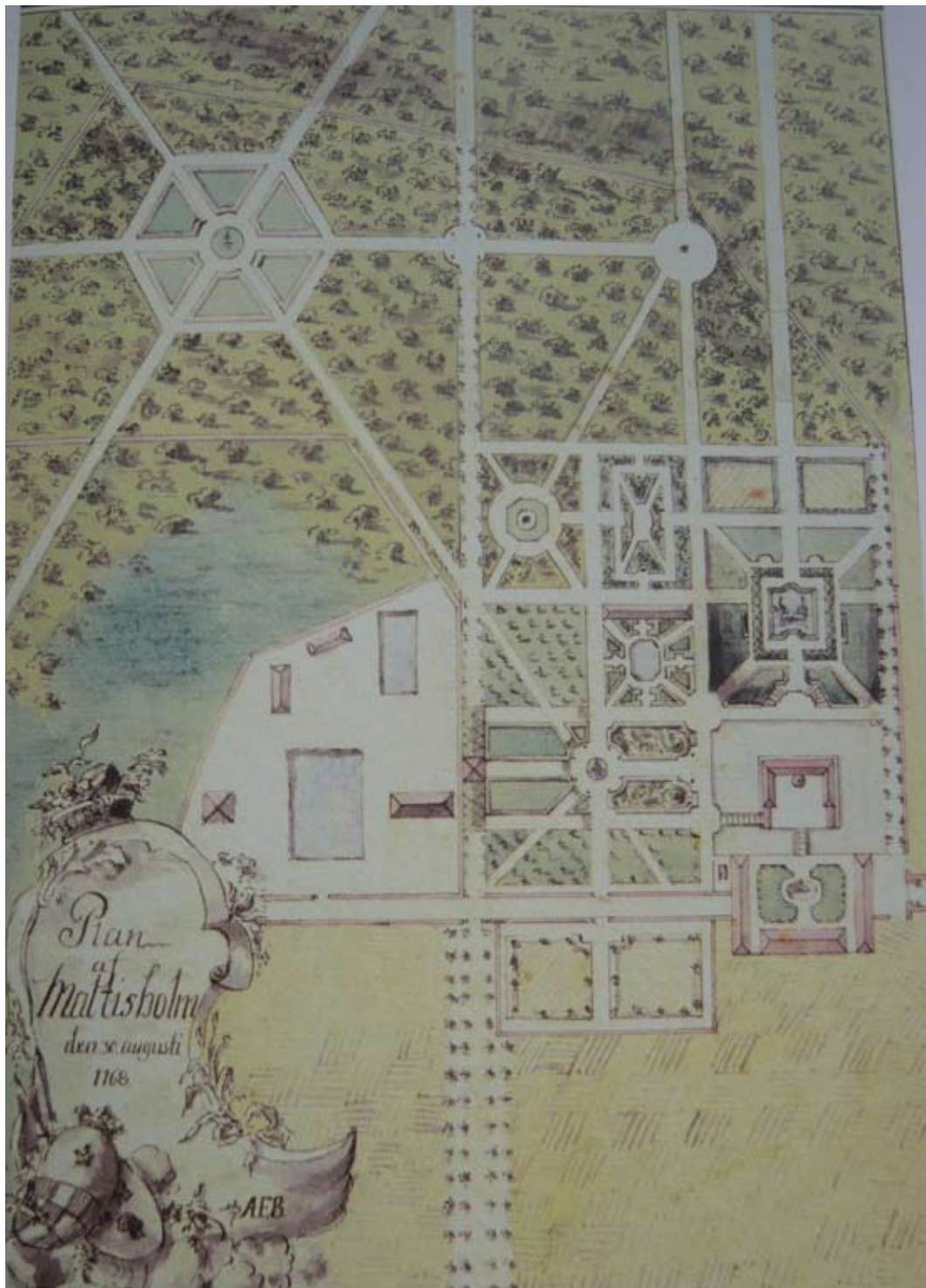

Fig 4. Maltisholm 1768, av Barnekom. Det nya var den delen längst i norr, dvs den stora sjärnan omgiven med tätare vegetation. Parken är något kontroversiell i sin form. Resultatet är någon sorts mellanform av det formella och det friare.

Senare i sin karriär gjorde även Adelcrantz förslag till anläggningar i den engelska parkens smak. Dock avslöjade dessa anläggningar att hans förkärlek snarast låg i den geometriska lustträdgården. På en plan över Drottningholm gjord 1778-79 gjorde Adelcrantz ett tafatt försök till en engelsk park. Linjerna är skakiga och saknar finesse. (fig. 33)

Adelcrantz verkar inte känna sig hemma i det nya modet som kommer till Sverige först sent i hans karriär. Man kan konstatera att det förmodligen var så att den engelska parken och de ritningar Adelcrantz framställde i olika projekt snarare sågs av honom som en plikt att framställa än som ett brinnande intresse. Trots detta ritade han ett flertal moderiktiga anläggningar i den nya stilen, men de saknade både känsla och hjärta.³³

Barnekow – diletterant inom svensk trädgårdskonst

Adolf Fredrik Barnekow (1744-1787) var en man vars intresse för arkitektur och trädgård var stort. Tyvärr blev han trots en del studier aldrig riktigt skolad inom trädgårdskonsten. Han tillhörde den grupp amatörer vilka var godsägare med viss konstnärlig kunskap. Trots det var han verksam vid många anläggningar runtom i Sverige, och det var kanske främst genom trädgårdsprojekten som hans namn blev känt. Han är sällan omnämnd i svenska trädgårdskonstsammanhang historiskt, men trots att han långt ifrån var ensam adlig amatör är hans namn ändå känt för oss idag. Han utförde många planer som kom till att utföras. Barnekow var också en av de första som kom att introducera engelska parken till Sverige.

Barnekow genomgick vissa universitetsstudier i Uppsala och Lund. Han studerade byggnads- och trädgårdskonst i den mån det gick, genom teckning, arkitektur och konst. Men det var framförallt hans resor i Sverige och utomlands som betydde mest för hans konstnärliga utveckling. Dessa ägde rum mellan 1768 och 1771. Barnekow kom att bli mest präglad av sitt Englandsbesök. Detta syns väl i en plan över parken vid Örtofta som han gjorde i London efter endast en månad i England. Man kan tydligt se hans starka inspiration av den engelska stilen.

---

33 Olausson 2000, s 81 ff

Efter sin resa till England återvände Barnekow till Sverige full av intryck. Han arbetade framöver med många olika projekt och skaffade ett rykte om sig att vara en skicklig arkitekt. Snart fick Gustav III upp ögonen för hans kunskaper och tillsammans med honom gjorde Barnekow bland annat ett förslag till ett färdigställande av Ekolsund park år 1775.

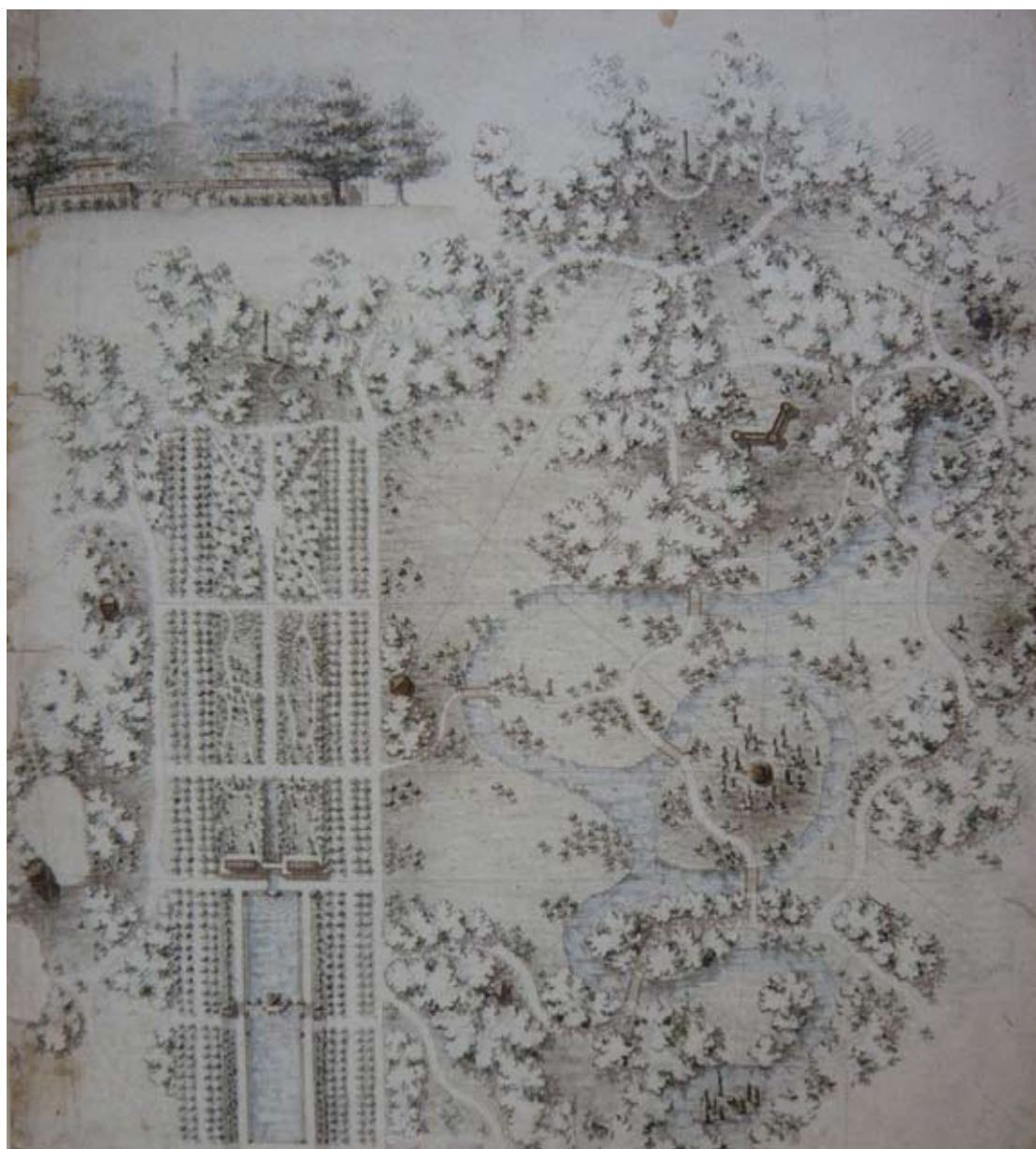
Författaren Hans Hugold von Schwerin (1853-1912) var den förste att visa att Barnekows arbeten faktiskt blev till verkliga anläggningar och gav dem någon slags erkännande. Tidigare hade man enligt Schwerin, inte trott att hans planer hade blivit till arbetsritningar och därmed anlagda. Schwerin kallar honom »den skånska adelns privatarkitekt» och menar också att han förtjänar denna titel.

Barnekow var verksam på många av de svenska godsen,³⁴ och ligger bakom både byggnads- och trädgårdsprojekt. Han var dock mycket aktiv i Skåne. Corps de Logi på exempelvis Sinclairholm, Strö och Sörbytorp är ritade av denne man. På dessa gårdar finns anteckningar och skisser som bevisar hans arbete. På andra skånska egendomar finns mer eller mindre tydliga belägg, men Schwerin menar att man kan tillskriva Barnekow anläggningarna Maltesholm (fig. 4) och de Thottska gårdarna Vanstatorp och Kåseholm. I hans resedagbok, vilken finns bevarad på Skabersjö, finns planer på trädgårdsanläggningar från fjorton skånska gods. Det är dock osäkert vilka som blev utförda.

Trots Barnekows brist på traditionell skolning fick han alltså många uppdrag, vilket är mycket intressant. Olausson menar att det faktum att han trots allt var en amatör syntes på flera sätt. Det mest framträdande var kanske avsaknaden av en egen stil. Det var tydligt att den var inspirerad av hans föregångare den franske landskapsarkitekten André Le Nôtre (1613-1700) när det gällde trädgårdsprojekten och av Carl Hårleman vid byggnadsprojekten. Dessutom var hans manér en diletterants och av varierande noggrannhet, menar Olausson.³⁵

³⁴ Olausson 2001, s 176 ff

³⁵ Schwerin 1935, s 271

Fig 5. FM Pipers plan över Drottningholm gjord 1781. Här presenterar han sin idé om hur han vill att den engelska parken ska se ut.

Man kan tänka sig att en anledning till Barnekows popularitet vid tiden utgjordes av det faktum att Sverige under hans tid hade brist på skolade trädgårdsarkitekter i synnerhet, men också på husarkitekter. Självklart hade hans brinnande intresse för byggnads- och trädgårdskonsten betydelse för hans framgångar men hans brister kvarstod. Han blev med säkerhet godkänd av sin samtid, men tyvärr ganska snart bortglömd.³⁶

Piper – Sveriges främste trädgårdsarkitekt

I och med Fredrik Magnus Piper (1746-1824) fick Sverige en trädgårdsarkitekt av rang. Han var en av våra mest kompetenta trädgårdsarkitekter och har betytt mycket för den svenska trädgårdskonsten, och är idag känd över hela Europa för sitt arbete. Efter omfattande studier i Europa hade han skaffat sig kunskap inom trädgårdskonstens historia. Pipers studierresa började 1774. Han fick då en resepass för att som förste svensk studera den moderna engelska trädgårdskonsten.

Resan gick via Frankrike för att studera Le Nôtres anläggningar och sedan vidare till Italien och dess renässansträdgårdar. Efter ett par år, närmare bestämt 1778, kom han till England där han fördjupade sig i studier rörande den engelska trädgårdskonsten. 1780 kom han slutligen hem till Sverige igen. Här hade Gustav III väntat på honom för att ta itu med utbyggnaderna av Drottningholm och Haga (fig. 5). Piper utsågs till hovintendent detta år och kom sedan att arbeta med de två projekten under de följande trettio åren.³⁷

Piper hade en ovanlig gåva och var i sig unik i sin yrkesgrupp. Hans kunskaper inom hortikultur och teknik var djupa. Detta tillsammans med hans konstnärliga gestaltsförmåga gjorde honom mer komplett än de flesta av hans samtida kollegor. Tyvärr har ett erkännande kommit långt efter hans levnad. Under sina yrkesverksamma år blev Piper ofta bemött med mindre respekt och blev ofta fråntagen sina projekt innan de blev helt färdiga. Detta

³⁶ Schwerin 1935, s 262 ff

³⁷ Karling 1981, s 79

kan kanske ha sin grund i att han var en aning osmidig i sitt sätt och att han alltid kämpade för sina idéer till det yttersta.³⁸

Många av de anläggningar som har varit tillskrivna Piper sedan länge, har på senare år visat sig vara felaktigt på så vis att de endast delvis är av hans hand. Forsmark, Söderfors och i viss mån Drottningholm är exempel på detta. Samtidigt har man istället kunnat tillskriva honom andra anläggningar vilka tidigare varit okända. Bellevue och Skuru är två sådana. Sannolikheten att det finns fler som är okända är möjlig. Flera av de uppdrag han fick tycks ha varit till vänner och bekanta.

Gustav III spelade en stor roll i Pipers yrkesliv. Kungen gav honom stora fördelar genom anställningen som hovintendent, men situationen som anställd gav honom också en del hinder. Gustav III var ytterst intresserad av arbetet i trädgård och park vid sina slott och hade därmed många egna idéer vilka han ville ge plats för i sina anläggningar. Detta gick bevisligen ut över Pipers planer och arbete vid ett flertal tillfällen. Bland annat vid Haga och Drottningholm.³⁹

---

38 Olausson 2001, s 176

39 Olausson 2001, s 176 ff

Kapitel 3 – Engelska parken i Skåne vid 1700-talets slut

Det finns några få engelska parker av dignitet bevarade i Skåne. Upptäckten av Vegeholms engelska park är exempel på att det kan ha funnits fler än vi tidigare trott. Under början av 1700-talet hade godsen i allmänhet trädgårdar av ganska blygsamt format. Under 1700-talets andra hälft skedde en stor förändring. Det blev nu alltmer vanligt att slotten anlade stora lustträdgårdar.⁴⁰ En fråga är hur de skånska trädgårdarna och parkerna stod sig i förhållande till sina samtida likar i övriga Sverige. Det är lätt att få en bild av att slotten i Mälardalen med omnejd skulle ha Sveriges bästa anläggningar eftersom man i litteraturen ofta talar om de mellansvenska godsen.

När det gäller samlad litteratur som beskriver de skånska godsen och dess park- och trädgårdsanläggningar finns det inte mycket som beskriver situationen. För att få kunskap om dessa är man hänvisad till enskilda arbeten och utredningar. Även en del reseskildringar beskriver olika gods från olika tider med varierat innehåll. Carl Jonas Linnerhielm, Johan Lorentz Gillberg, Hans Hugold von Schwerin, Justus Olivier von Hausswolff och Carl von Linné är exempel på personer vilka beskrivit många av godsen och dess anläggningar i sin helhet eller delvis.

Skånska anläggningar i relation till övriga Sverige

Den engelske trädgårdsskribenten John Claudius Loudon (1783-1843) gav under 1830- och 40-talen ut en trädgårdsencyklopedi i flera upplagor. I den ingår en översikt av de skandinaviska trädgårdarna. Här har Loudon förutom att ha beskrivit de kungliga slotten Haga och Drottningholm även skrivit om flera skånska godsanläggningar. Dessa var Maltesholm, Löberöd, Övedskloster, Vanås och Vittskövle. I texten framkom att det var 1700-talets skånska praktanläggningar som var de mest sevärda inom trädgårdskonsten i Sverige. Han är inte bedömande, varken berömande eller fördömande när det gäller de estetiska värdena, utan definierar endast anläggningarnas olika karaktär. Maltesholm

---

40 Ahlko 2001, s 19

beskrevs som en anläggning i den gamla franska stilen och de övriga mer eller mindre i den nya engelska. Loudon reste inte själv runt i hela Skandinavien utan förlitade sig på utsända kollegor eller aktuella reseskildringar. Detta gör källan en aning mer diskutabel, men den kan ändå säga en del genom urvalet av de skånska godsens trädgårdar i relation till annan svensk trädgårdskonst. Det står klart att han bedömde de skånska anläggningarna som det bästa Sverige hade att visa upp vad gäller park och trädgård i början av 1800-talet näst efter de kungliga anläggningarna.⁴¹

Engelska parker har funnits av varierande slag i Skåne. En del finns kvar mer eller mindre i sin helhet. Maltesholms gods på nordsidan av Linderödsåsen är ett sådant exempel. I andra fall finns en del struktur kvar, medan gångsystem eller andra element har försvunnit. Övedskloster, vid Vombsjön nära Sjöbo, är ett bra exempel på detta. De båda anläggningarna är även intressanta ur ett nationellt perspektiv då de som ovan beskrivits i litteraturen nämns som de bästa Sverige hade att erbjuda.

Maltesholm

Linnerhielm besökte Maltesholms slott år 1803. Han beskrev Maltesholm med värme och nyfikenhet. Trädgården imponerade på honom. Han beskrev ganska ingående orangeriet och drivhusen med dess utsökta exoter. Vad gäller engelska parken skrev han att på »slingrande vägar under bokarnas skuggor är man snart och oförmärkt i en fri, hög och ganska lugn natur»⁴². Han talar även om siktlinjerna i parken. »Här och där givas blickar genom skogen [...] Dessa blickar äro av en hög karaktär, och de ofantliga bebodda slättmarkerna kontrasterade i sin ljushet på ett stort sätt emot de vördiga skuggor, ur vilka de sågos.»⁴³ En del av dessa siktlinjer finns kvar än idag. Bland annat en som slutar mot en byggnad i utkanten av parken. Byggnaden är en arbetarbostad försedd med en falsk fasad i slutet av

41 Ahlko 2001, s 22-23

42 Linnerhielm 1932, s 78

43 Linnerhielm 1932, s 76

siktlinjen. Bakom fasaden döljer sig ett mer ordinärt och enkelt hus avsett för arbetande vid godset. (fig. 6)

Mot bakgrund av att Linnerhielm var en av Sveriges största tillskyndare för den nya engelska parken, var detta goda vitsord från en kunnig bedömare. Men även andra har gett anläggningen mycket beröm. Adolf Fredrik Barnekow och riksrådet Emanuel De Geer (1748-1803) besökte båda Maltesholm 1768.

I deras resedagbok beskrev de

»trädgården, som tillförnes ei warit liten utwidgas nu så, att den intager 40 tunnland minst och blifwa wiss den wackraste och största i riket, då de kungl: trädgårdarnas undantagas». Vid sitt besök på Maltesholm år 1768 gjorde Adolf Fredrik Barnekow en plan över parken och trädgården (fig. 4).⁴⁴ Det är svårt att säga om anläggningen anlades efter planen. Man kan se på en uppmätning gjord i början av 1900-talet vilken finns publicerad i *Svenska trädgårdskonsten* att grundstrukturen finns kvar.

År 1811 planerades en stor ombyggnad av parken. Den genomförs någon gång före år 1816 då Thersner vid sitt besök skriver att dåvarande ägaren »förskönat trädgården och parkerna».⁴⁵ På en plan från början av 1800-talet syns den nya anläggningen (fig. 7). Det

Fig 6. En av siktlinjerna i Maltesholms engelska park. Den falska fasaden syns i slutet av siktlinjen alldeles utanför parken.

⁴⁴ Ahrlund 2006, 230

⁴⁵ Ahlberg 1930-1931, 121 ff

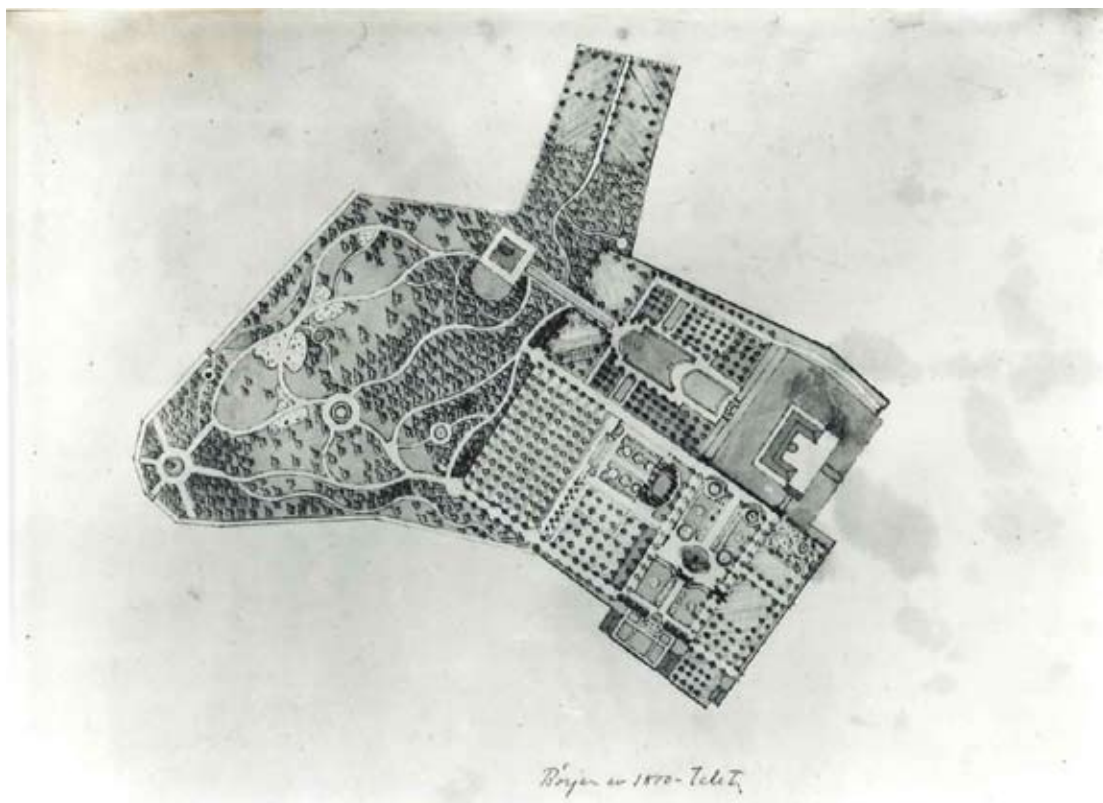

Fig 7. Plan över Maltesholms park- och trädgårdsanläggning från tidigt 1800-tal. Här har engelska parkens gångsystem blivit mer bågformigt. Att jämföras med planen från 1768 av Barnekows (fig. 4) samt med kartan från Vegeholm 1810 (fig. 2; bil. 6).

tycks som att Barnekows plan från 1768 ligger som grund. Dock är gångsystemet nu mer slingrande och därmed mer typiskt för en engelsk park. (jmf fig. 29 och 30)

Linnerhielm skrev alltså 1803 om de »slingrande vägar under bokarnas skuggor».⁴⁶ Detta var före omläggningen på 1810-talet. Det stämmer dock inte självklart så väl överens med planen från 1768 (fig. 4). Något har hänt under de 35 år som gått mellan dessa dokument. Kanske har utseendet anpassats något efter hand så som den engelska parkens ideal mer och mer kommit att definieras i Sverige och därmed utvecklats i riktning mot den nya planens former som togs fram 1811.

46 Linnerhielm 1932, s 78

Parken på Maltesholm finns i relativt bevarad form kvar än idag, vilket gör den till ett utmärkt studieobjekt. Samtidigt kan den i det här fallet ge oss en uppfattning om hur Vegeholms engelska park för inte så längesedan kan ha sett ut och upplevts.

Övedskloster

Övedsklosters ägare under slutet av 1700-talet, Hans Ramel, var en av Skånes största byggherrar under sin tid. Inte bara byggnaderna, utan anläggningen som helhet var viktig för honom. Inte minst trädgårdarna och parkerna. För att nå bästa möjliga resultat lät han bland annat de anställda resa på fleråriga studieresor till Holland.⁴⁷ Övedskloster byggdes under mitten av 1700-talet ut till en vacker anläggning. Carl Hårleman ritade byggnaderna och låg troligen bakom parkens och trädgårdens huvudlinjer.

Ramel lät tidigt anlägga en engelsk park på Övedskloster. Om detta kan man läsa i en resejournal skriven av astronomen och andre sekreteraren i Vetenskapsakademien Henric Nicander den 18 augusti 1778. »Midt för huset uti Trägården är en lång grön plan, så bred som huset är långt. På sidorna af denna plan äro Berceauer, så långa som planen eller vid pass 60 alnar. Utanför hela trägården ligger en vacker äng, som framdeles aprogtoras (=projecteras? Svårläst, Å. Ahrlands anm.) til en vild trögård, men nu är skild ifrån trögården med en liten ström, hvilken ström är murad på bägge sidor, och äfven har sin gång längs igenom den vänstra Bercauen.»⁴⁸ Att man angående marken i fråga haft planer för en förlängning av axeln från slottet och ner över den gräsplan vilken nämns i citatet ovan kan beläggas genom en skiss gjord av Adolf Fredrik Barnekow 1768. Denna skiss visar hans tankar om hur den förlängda axeln skulle kunna se ut (fig. 8). Barnekows formella plan bör nog främst ses som en idé vilken aldrig blev utförd. Det som talar för att så var fallet är konstnären Anders Sigfried Rålamb's akvarell över Övedskloster gjord 1780 (fig.

47 Ahrland 2006, s 233

48 Ahrland 2006, s 233, Schwerin 1935, s 218

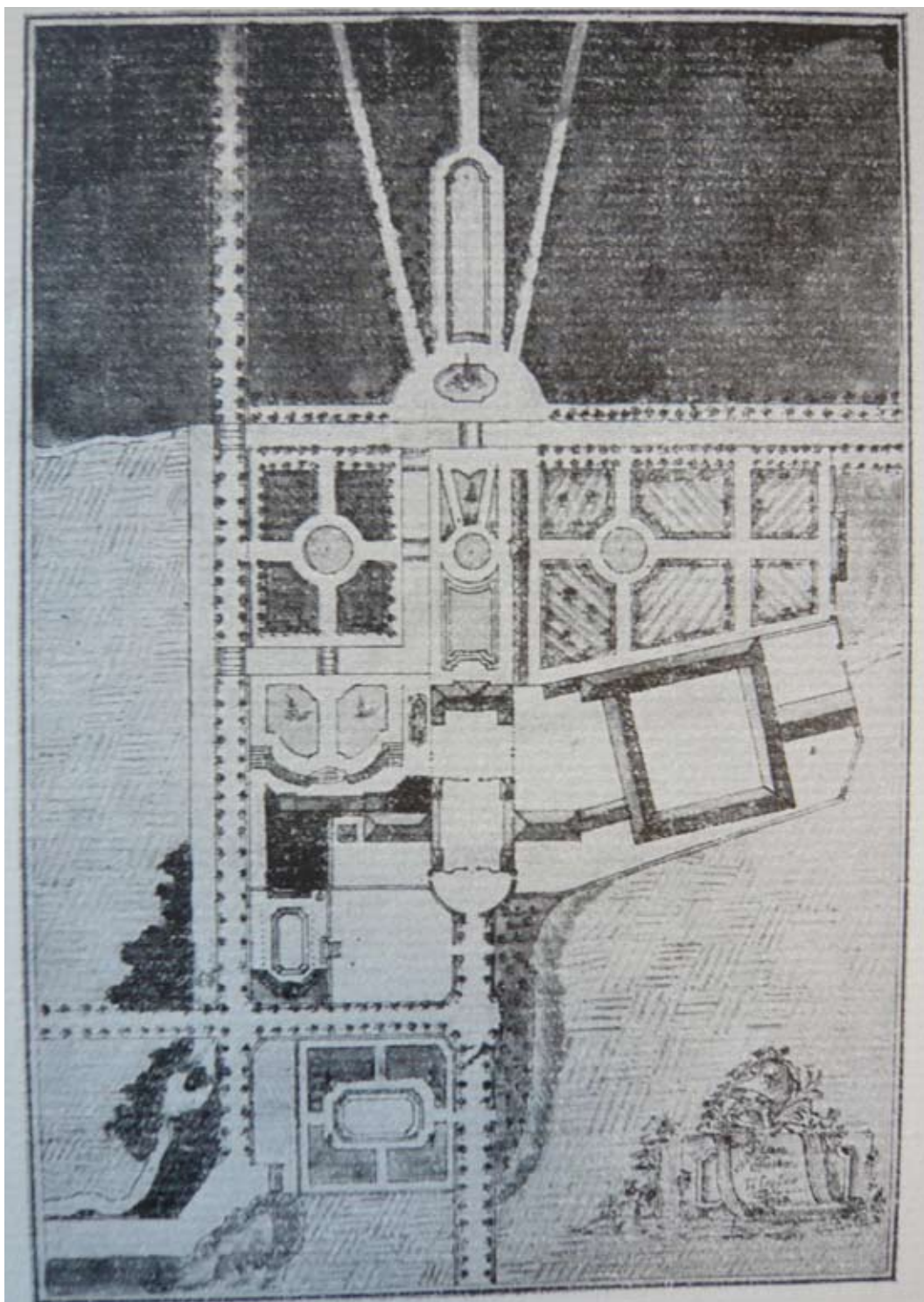

Fig 8. Barnekows plan av Övedskloster från 1768 är gjord före planerna på den engelska parken. Planen visar att man först tänkt sig att bygga ut den befintliga trädgården i en mer traditionell och formell stil.

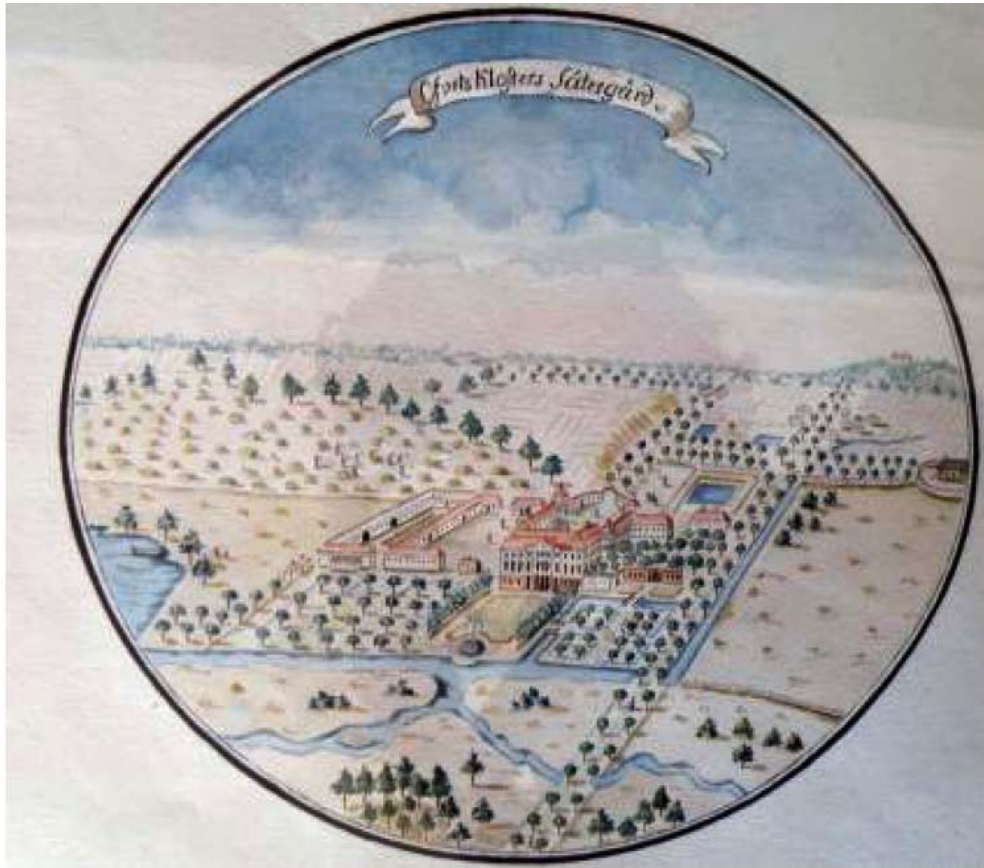

Fig 9. På den Rålambska akvarellen från 1780 av Övedskloster framgår att den formella parken inte är utbyggd. Därmed kan man nog med säkerhet säga att den aldrig blev byggd efter Barnekows plan från 1768.

9). På denna kan man se att den formella anläggningen inte sträcker sig längre än till det vattendrag som utgjorde avgränsningen av trädgården mot omgivande landskap.

Barnekows skiss visar att det fanns planer på en utvidgning av trädgården och att denna förmodligen från början gick i en äldre formell stil. Dock hann de nya stilriktningarna komma att bli moderna innan man hunnit påbörja arbetet med utvidgningen söderut. Det är också troligt att Hans Ramel ville vara en av de första i Skåne att använda sig av den nya fria engelska landskapsstilen i sin anläggning och tillsammans med dokumentet skrivet

av Nicander kan man nog hävda att det blev så.⁴⁹ Barnekow kom att utföra ytterligare en plan mellan åren 1771-87. Denna gång gällde det den engelska park som troligen också blev utförd, eller åtminstone till delar efter hans ritning. Man vet det inte med säkerhet, men man kan se på senare material i form av planer och kartor att gångsystemet till stor del stämmer med hans plan. Det finns också belägg för att de så kallade ornamenten som han ritade in på höjder eller i siktlinjer fanns kvar i varierande grad. Det fanns t ex under 1920-talet kvar ett rundtempel. Ett lusthus och möbler, krukor och kineserier har också kunnat beläggas. Exakt när parken blev anlagd är osäkert, men med all sannolikhet under 1700-talets slut.⁵⁰

---

49 Ahlberg 1930-1931, s 133 och 137

50 Nilén 2009, s 11 ff

Kapitel 4 – Trädgård och park på Vegeholm gods

Vegeholm 1525-1686 - dess tidiga parkhistoria

Vegeholms gods har en lång och spännande historia.⁵¹ Den går tillbaka till den danska tiden i Skåne då godset var en betydande anläggning ur många synvinklar. Trädgårdsmässigt har tidens speglingar satt sina avtryck med tydlighet men anläggningens skick har varierat genom århundradena.

Godset tidiga historia tar sin början långt före 1525. Det var dock då som namnet Vegeholm kom till från att tidigare ha haft namnet 'Vegegården'. Om Vegegården vet man idag inte mycket mer än att det var en träbyggnad vilken ska ha legat på ungefär samma ställe som dagens huvudbyggnad ligger. Rester av denna förmodas ha blivit funna under en utdikning av vallgravarna 1912.⁵²

Under tidigt 1500-tal lät en man vid namn Tyge Krabbe (1474-1541), bygga en medeltida storgård på Vegeholm. Han var dansk adelsman, marsk och riksråd och vid tiden för byggandet av Vegeholm var han länsherre på Helsingborgs slott. Han var en av frontfigurerna i många av de strider som försiggick i kampen mellan adeln och kungamakten i Skåne. Tyge Krabbe var gift med Anne Nielsdatter Rosencrantz.⁵³ Godset fanns i familjen Krabbes ägo fram till 1663. Då hade godset gått i arv från far till son i flera generationer (bil. 1). Den siste i släkten var Iver Krabbe som vid försvenskningen av Skåne år 1658 lyckades behålla godset genom att svära sin trohet till den svenske konungen. Han var vid sin död 1662 barnlös⁵⁴ och Vegeholm ärvdes därför av svågern Jacob Grubbe. Denne sålde godset året därpå, 1663, till greve Gustav Otto Stenbock. (1614-1685).⁵⁵

Det finns få ledtrådar till att få en uppfattning om trädgården från denna tid. De första kartorna dyker upp först 30 år efter att godset gick ur familjen Krabbes ägo. Det finns dock

51 Kapitel är till stor del en sammanfattning av "Vegeholm - en trädgårdsanläggnings historia".

52 Geijer, W 1920-22, s 1f

53 Kjellberg 1966, s 352 och 364

54 Kjellberg 1966, s 352

55 Tryck på baksida av tavla med sammanställda bilder från Vegeholm, Stockholm, Bokir.A-B, Gutenberg 1901, Helsingborg

uppgifter om en örtagård. I boken *Att stilla herravrede – Trolldomsdåden på Vegeholm* (1653-54), beskrivs hur förhäxade föremål ska ha grävts ner under en grind i örtehaven där Iver Krabbe och hans fru hade sin gång.⁵⁶ Exakt var denna örtagård skulle kunna ligga är oklart. Troligtvis låg den alldeles nära borgen eller öster om denna på andra sidan vallgraven. Det är här trädgården finns på den första kartan från 1690 (bil. 2).

Från Greve Gustav Otto Stenbocks tid på Vegeholm mellan åren 1663-1684 finns aningen mer information kring trädgården att tillgå. Han var vid tiden för köpet av Vegeholm generalguvernör över Skåne, Blekinge och Halland och gift med Christina Catharina De la Gardie.⁵⁷ Borgen var i dåligt skick vid köpet på grund av kriget mellan Danmark och Sverige⁵⁸, och man kan tänka sig att detsamma gällde trädgården. Tiden mellan Roskildefreden 1658 och år 1700 var fattig på ny- och ombyggnader, men i ännu högre grad på trädgårdsanläggningar.⁵⁹ Kanske är det därför så lite material finns om trädgården före 1700-talets början.

Stenbock utförde stora förändringar och förbättringar på själva borgen. Han lät förvandla det renässansutseende den haft sedan 1500-talet till en borg i barock stil efter senaste svenska mode. Det finns en teori om att den tidens store arkitekt Jean De La Vallée (1624-1696) varit inblandad i detta arbete tack vare det släktskap Stenbock hade med sin hustrus bror, greve Magnus Gabriel De la Gardie (1622-1686).⁶⁰ Denne anlidade ofta den välkände arkitekten till sina gods. Teorin är dock inte belagd då inga källor lyckats styrka den.

Vad gäller trädgården så var det under denna tid vanligt att den arkitekt som ritade byggnaderna även ritade trädgårdsanläggningen. Därför är det troligen så att vem som nu än är arkitekten som ritade Stenbocks slott var, så har denna även gjort en plan för

⁵⁶ Ankarloo 1988, s 132

⁵⁷ Kjellberg 1966, s 352

⁵⁸ Geijer, W 1920-22, s 8

⁵⁹ Schwerin 1935, s 137

⁶⁰ Bjerler m fl 2010, s 22

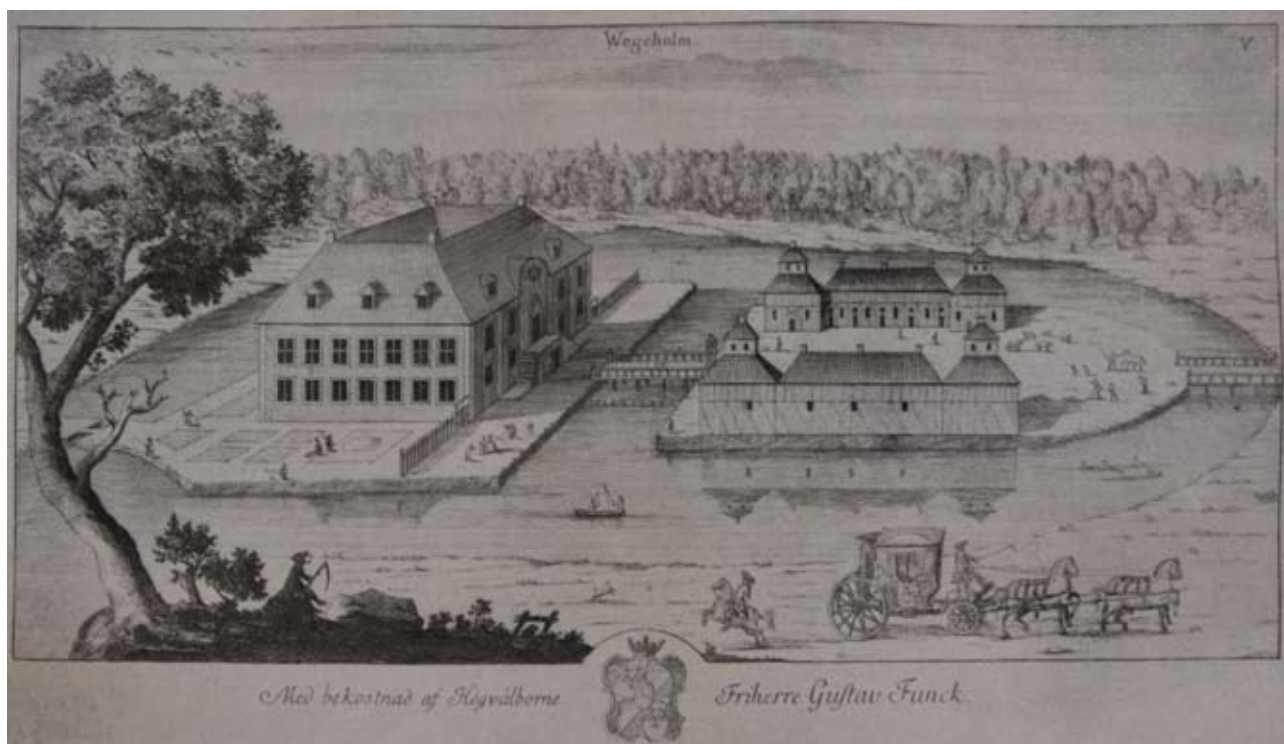

Fig 10. Kartografen Gerhard von Buhrman avbildade Vegeholm år 1680. Djurbagen som ligger där den engelska parken senare skulle komma att anläggas syns i bakgrunden. Träden tycks redan vara av ganska hög ålder.

trädgården och parken. Godset med trädgård och park finns avbildad år 1680 (fig. 10), alltså strax innan Stenbock tvingades att sälja Vegeholm på grund av reduktionen som drabbade honom hårt.

Kartografen Gerhard von Buhrman (1653-1701) besökte och avbildade Vegeholm detta år. Vegeholm var vid denna tid Skånes enda stora byggnad i barock stil och därmed ett intressant objekt att avbilda. Borgen i holländsk barock ansågs av Buhrman som märkligt unik och värd särskild uppmärksamhet. Den Buhrmanska teckningen har därför ett stort värde då det är undantaget från de övriga mer schematiska avbildningarna av trädgårdsanläggningarna som han gjorde.⁶¹

61 Schwerin 1949, s 36

Av Buhrmans bilder kan man avläsa mycket om 1600-talets slut och tidens anläggningar. Bland annat den enkelhet och i de flesta fall den ålderdomlighet som kom till uttryck i de flesta gods trädgårdsanläggningar. Detta kan man även se på Vegeholm i form av de kvadratiske kvarteren och vad som synes vara ett trästaket närmast borgen (fig. 10). Av trädgården är det den del som ligger alldeles närmast borgen man tydligast kan se. Det är trots allt svårt att säga vad som stämde överens med verkligheten i bilden när det gäller trädgården. Det är endast den del som ligger intill borgen som är avbildad. Det är byggnaderna som är i fokus och därför kan övriga delar av park och trädgård vara utelämnade på teckningen. Undantaget är djurhagen i bakgrunden.

Mellan åren 1684 och 1686 ägdes Vegeholm av handlaren Olof Nilsson Engelholm från Malmö.⁶² Han var ofrälse och var enligt adeln därmed inte en önskvärd ägare till godset, varför han fick lova att så fort det var möjligt sälja det vidare till en ädling.⁶³ Inga uppgifter om trädgården har framkommit från denna period.

Vegeholm 1686-1814

Den som köpte Vegeholm 1686 av Engelholm var lagman Johan Malmén (1646-1699), adlad Cedercrantz. Han var ståthållare över Öland och Gotland samt under en tid drottning Kristinas översekreterare i Rom.⁶⁴ Vegeholm kom att stanna i släkten Cedercrantz under nära 130 år. Familjens många år på godset satte givetvis sin prägel på anläggningen, både vad gäller byggnationer samt park och trädgård.

De första dokumenten från Cedercrantz tid är den tidigare nämnda kartan från 1690 (bil. 2). Kartan har namnet Wegehols regular. Tyvärr är det exemplar, som finns i Vegehols gårdsarkiv, en kopia gjord 1905. Därför kan man förmodligen inte med säkerhet säga att

⁶² Kjellberg 1966, s 354

⁶³ Tryck på baksida av tavla med sammanställda bilder från Vegeholm, Stockholm, Bokir.A-B, Gutenberg 1901, Helsingborg

⁶⁴ Kjellberg 1966, s 364

allt stämmer överens med verkligheten speciellt när det gäller trädgården. Kartan tycks ha gjorts med intentionen att avbilda verkligheten men detta kan starkt ifrågasättas, då många oklarheter finns vid en jämförelse av verkligheten och andra samtida källor. Tolkningar av kartor kan vara synnerligen olika beroende på betraktarens erfarenheter och expertområden. Detta kan i sin tur ha orsakat en omedveten förvanskning av sanningen.

Det är givetvis svårt att säga vilken av källorna som utgör den mest riktiga avbildningen av verkligheten, Buhrmans teckning eller kartan från 1690. I detta fall är det Buhrmans teckning från 1680 som är den källa vilken förmodligen ligger närmast sanningen. Men de skiljer sig på ett antal punkter och därför bör man förhålla sig kritisk till båda.⁶⁵

Vid Johan Cedercrantz bortgång 1699 gick godset i arv till hans änka Maria Euforsyne Cornström (1668-1736), och deras barn. Hon gifte åtta år senare om sig med stadsmajor Christian Didrik von Conoven (1652-1731). Han blev då den nya ägaren av godset genom att lösa ut sin hustrus barn⁶⁶ (bil. 1). 1729 köpte en av sönerna, överste Isaac Cedercrantz (-1758), ut sina syskon och blev ensam ägare till Vegeholm.⁶⁷

Den trädgårdsintresserade Isaac Cedercrantz

Isaac Cedercrantz är en av de viktigaste personerna att komma ihåg när det gäller utvecklingen av de skånska godsens och dess trädgårdsanläggningar under 1700-talets första hälft.⁶⁸ Förutom park och trädgård på Vegeholm stod han även bakom de närliggande anläggningarna på Rögle och Spannarp. Han hade dock sin bas på Vegeholm där han byggde ut trädgårdsanläggningen väsentligt.⁶⁹ Han gick i denna del av landet på ett föredömligt sätt i spetsen för de moderna strömningarna under mitten av 1700-talet.⁷⁰

⁶⁵ Bjerler m fl 2010, s 24

⁶⁶ <http://www.scangen.se/queold07-6.htm>, 2009-05-21

⁶⁷ Kjellberg 1966, s 364

⁶⁸ Schwerin 1935, s 191

⁶⁹ Sjöbeck 1936, s 218

⁷⁰ Schwerin 1935, s 191-192

Isaac Cedercrantz stora förändringar på Vegeholm innefattade anläggningen i sin helhet. När det gällde park och trädgård anlade han bland annat den stjärnplats, som återfinns i borgens mittaxel och kan ännu ses och besökas på Vegeholm (fig. 5).⁷¹ Från denna stjärnplats utgår sex vägar kantade av alléer, även dessa anlagda av Isaac Cedercrantz.⁷² Alléerna bestod av holländska rakstammade lindar.⁷³ På kartorna kan man följa tillkomsten av stjärnplatsen och dess förfining över tid (bil. 3-7).

Isaacs idéer för Vegeholmsparkens utveckling verkar ha varit många. Vissa av dem utfördes under hans levnadstid, medan andra fick bida sin tid och fullföljdes av hans arvtagare ceremonimästare Johan Isak Cedercrantz som övertog godset 1758 tillsammans med dennes två systrar Charlotta Maria och Wilhelmina Ulrica.⁷⁴ Det är dock osäkert vem som ligger bakom förändringarna i ritningsstadiet. Stjärnplatsen på Vegeholm är väldigt lik utläggningarna av stjärnplatserna på Skarhult under 1740-talet⁷⁵ samt i Ramlösa park⁷⁶ i Helsingborg från ungefär samma tid. Båda är ritade av arkitekt Carl Hårleman (1700-1753) (fig. 11 och 12). Därför kan man misstänka att viss hjälp kommit utifrån, kanske från Hårleman själv. Detta har dock ej kunnat kartläggas i källorna.

Johan Isak Cedercrantz

1758 ärvde Johan Isak Cedercrantz Vegeholm efter sin far men hans liv blev kort. Han dog 1774 endast 34 år gammal. I dödsnotisen i Strövelstorps kyrkbok skrevs »Freddagen d: 2 Decembr Begrofs i Ströfvelstorps kyrkja Hög Wälborne herr Seremoniemästaren Salig herr Isac Johan Cedercrantz på Wegeholm. dödde Söndagen d: 6 November kl: 11 om aftonen, uti sin ålders 34 år.»⁷⁷

⁷¹ Schwerin 1935, s 193

⁷² Bjerler m fl 2010, s 29

⁷³ Barchaeus, Vegeholms godsarkiv

⁷⁴ Hausswolffska samlingen, Lund

⁷⁵ Almer et al 2002, s 16

⁷⁶ Hårleman 1749

⁷⁷ <http://aforum.genealogi.se/discus/messages/576/25553.html?1263283914>

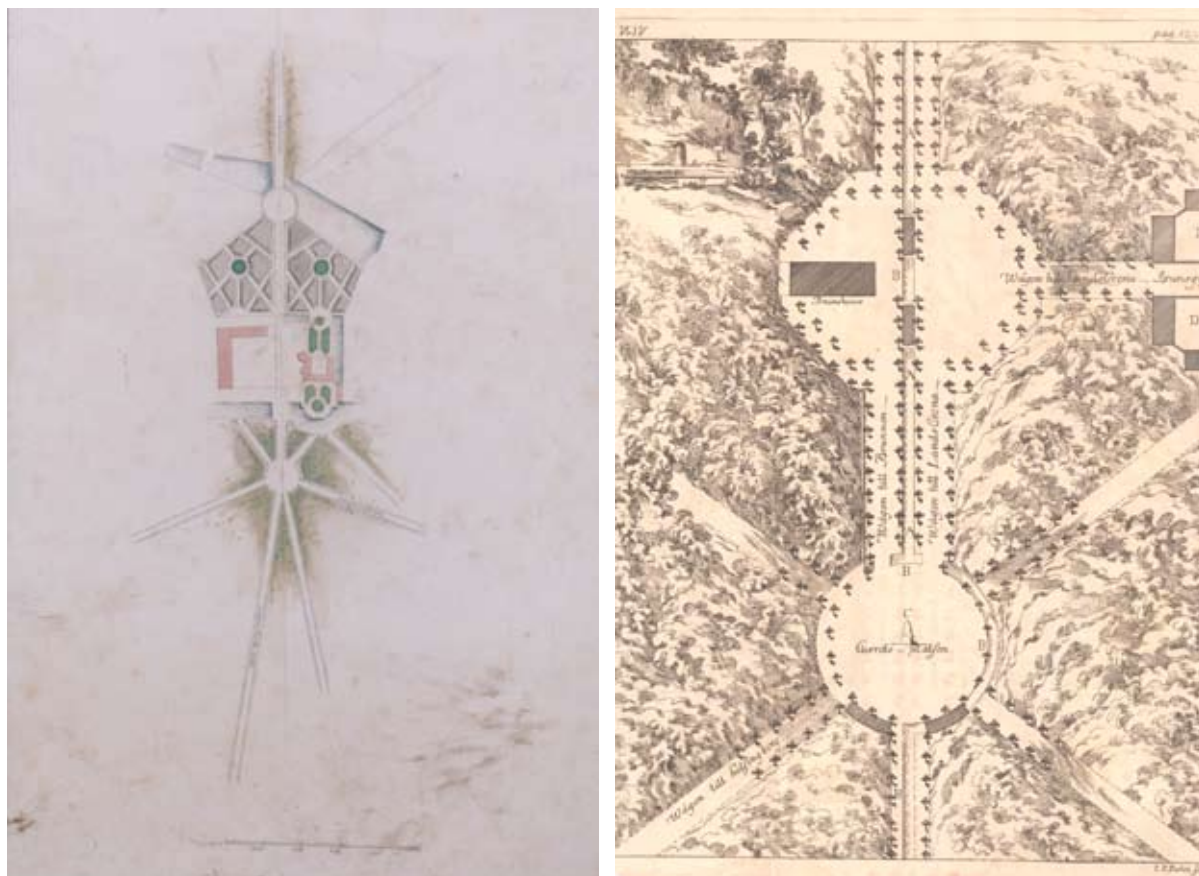

Fig 11 och 12. Två exempel på Stjärnplatser projekterade av Carl Hårleman under 1740-talet. Skarhult till vänster och Ramlösa brunnsпарк till höger. Likheten med Vegeholms stjärnplats är slående. (fig. planen; bil 5)

Johan Isak levde på godset tillsammans med sina två systrar. Deras liv präglades av en stor enighet när det gällde godsets utveckling och välmående. Tillsammans lär de ha fortsatt faderns planer för trädgårdens utveckling och förskönande.⁷⁸ Johan Isak blev aldrig gift⁷⁹ men det sägs att han fick en oäkta dotter tillsammans med en av pigorna på godset, Gunilla Lindroos. Flickan togs omhand som fosterdotter av systrarna Charlotta Maria och Wilhelmina Ulrica, dock nämndes aldrig att Johan Isak var hennes far.⁸⁰ Kanske bad han sina systrar att ta hand om flickan efter sin bortgång.

78 Hausswolffska samlingen, Lund

79 Hausswolffska samlingen, Lund

80 <http://aforum.genealogi.se/discus/> 2009-05-10. Sökord: Cedercrantz, Lindroos

Charlotta Maria Cedercrantz

Vid fadern Isaacs död 1758 ärvde Charlotta Maria Cedercrantz (-1793) »Spannarps säteri med tillhörande gods och härligheter» som kammarherre Justus Olivier von Hausswolff (1766-1854) beskrev det i sina manuskript⁸¹ från början av 1800-talet. Hon stannade som redan nämnts kvar på Vegeholm tillsammans med sina syskon. Det var först efter broderns död som Charlotta Maria tillsammans med sin syster Wilhelmina Ulrica (-1814) ärvde Vegeholm eftersom han ensam hade ärvt Vegeholm efter faderns död.

Systrarna var kända för sin givmildhet och sitt engagemang för de fattiga i bygden. Tillsammans byggde de fattighus i trakten och delade ut mediciner till sina anställda från apoteket som fanns på Vegeholm under deras tid. I entrén till borgen stod varje dag ett bord dukat med mat för den som var hungrig och de delade till och med ut pengar till behövande.⁸² Linnerhielm pratade om deras godhet vid sitt besök 1803.⁸³ Charlotta Maria fortsatte att leva och verka på godset tillsammans med Ulrica Wilhelmina tills hon dog 1793⁸⁴. Hon lämnade då efter sig hela sin förmögenhet till sin syster.⁸⁵

Wilhelmina Ulrica Cedercrantz - sista ägarinnan i familjen

I och med Charlotta Marias bortgång blev Wilhelmina Ulrica ensam ägare till Vegeholm, Spannarps och Rögle. Den totala storleken på egendomarna uppgick till 117 5/12 hemman, bestående av säteri och frälse ägo. Dessutom ägde hon, sedan arvet efter sin far, Svaneholm i Jönköpings län.⁸⁶

Wilhelmina Ulrica fortsatte det tidigare gemensamma arbetet med att förbättra godsets alla delar under de åtta år hon levde här själv.⁸⁷ Från år 1800 till dess att Wilhelmina Ulrica

81 Hausswolffska samlingen, Lund

82 Kjellberg 1966, s 356

83 Linnerhielm 1932 [1803], s 102 ff

84 Kjellberg 1966, s 364

85 Hausswolffska samlingen, Lund

86 Hausswolffska samlingen, Lund

87 Hausswolffska samlingen, Lund

dog 1814 arrenderade fosterdottern Gunilla Lindroos Vegeholm tillsammans med maken Magnus Flinck.⁸⁸

Tyvärr kan man inte i Wilhelmina Ulrikas bouppteckning finna några uppgifter som relaterar till parken eller trädgårdarna. Det man kan se är att hennes förmögenhet var stor vid bortgången och att det var hennes kusinbarn som var arvtagare.⁸⁹

Parkens storhetstid under 1700-talet

Trädgården och parken på Vegeholm i sin helhet tycks ha haft sin glansperiod under 1700-talet, med början när Isaac Cedercrantz tog över godset 1726. I Hausswolffs manuskript och förarbeten till manuskripten⁹⁰ kan man läsa om stora delar av Vegeholms gods historia. Här nämns trädgården och speciellt Isaac Cedercrantz bidrag till en fantastisk anläggning, både vad gäller byggnader och park. Hausswolff talar sig så varm om alla de vackra inslagen denne man står bakom, att han till slut avbryter sig själv med orden »det skulle blifva alltför vidlyftigt att fortsätta berättelsen om hvad Öfverste Cedercrantz i öfrigt vidtagit till Wegeholms förmån och förskönande, och må för den skull härom vara nog talat». Hausswolff nämner dock alléerna och rundeln som hans verk.

Tidens trädgårdsmode avspeglade sig med stor tydlighet i trädgårdsanläggningarna på Vegeholm under slutet av 1700-talet. Här fanns inspiration från den franska stilen såväl som så småningom den engelska. Närmast slottet fann man en mer strikt trädgård med kvartersindelning och statyer samt pyramidklippta buskar och perfekta häckar. (fig. 15) Under Isaacs tid fanns en ansenlig fruktodling. Flera sorter odlades på olika platser i trädgården.

88 Kjellberg 1966, s 357, 364

89 Bouppteckning, Vadstena

90 Hausswolffska samlingen, Lund

Professor Anders Gustaf Barchaeus skriver i oktober 1773 efter ett besök på Vegeholm att »trädgården gifver en myckenhet utwald frukt: väggarna af stenhuset äro på 3 sidor beklädda af träd af beller-nötter, mandlar, persikor och apricoser; och en lång vägg af ladugårdsbyggnaden, som wetter åt trädgården, är beklädd med ungerska, spanska och portugisiska winrankor, som nu buro en otrolig myckenhet drufwor, som denna tiden begynte till att ätas».

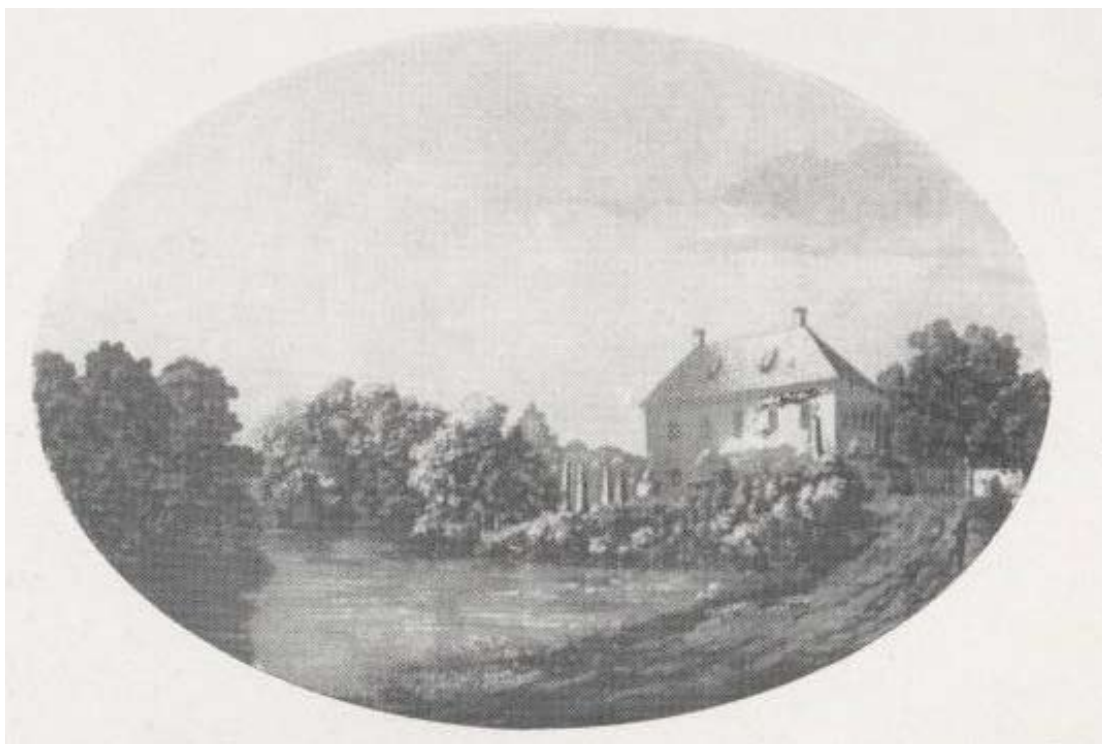
Johan Isak Cedercrantz berättar för Barchaeus hur man gått från att odla frukt i större omfattning som fadern gjorde till att mer koncentrera sig på »jordfrukter och blomster». Han mende att förfäderna hade bättre kunskap i fruktodling. Men de gamla träden stod fortfarande kvar och den gamla trädskolan var fortfarande i bruk detta år. Här producerade man nya fruktträd från kärnorna samt kastanjer. Om det var äkta kastanj eller hästkastanj är osäkert. Produktionen verkar ha varit en del av godsets rörelse. Isak berättar för Barchaeus att han hade en leverans av 60 kastanjträd till Ängelholm som skulle planteras runt torget.⁹¹

Jonas Carl Linnerhielm besöker Vegeholm

En av de viktigaste textkällorna till hur det såg ut i parken på Vegeholm under 1700-talet och början av 1800-talet är Linnerhielms reseskildring i *Brev under resor i Sverige* under sitt besök här daterad Falkenberg 4/9 1803. I denna återspeglar han på ett detaljerat sätt hur det såg ut i park och trädgård. »Ändteligen, efter en lång och ledsam fart, kommer man på bättre väg och mellan skuggrika ängsmarker, som tycks bebåda en herrgård. Ifrån dem inträder man på en stor rund plan där sex vägar, alla prydda af alléer, sammanstöta. En af dem går ned till Wegeholms sätesgård. Man passerar då först en ovanligt skön lund, som å bägge sidor omges av en täck å, den lugn och skugga hägna. [...] Vid sidan af detta corps de logis är ingången i trädgården. Omkring detsamma fläta sig espalierträn af mandel,

---

91 Barchaeus reseskildring, Ängelholm

Fig 14. Teckning från Vegeholm gjord av av Linnerhielm 1806. Vy från engelska parken söder om borgen. Den mer formella trädgården på borgens sydsida syns uppe vid borgen. Till höger syns gången som leder till den engelska parken.

persikor, aprikoser m.m., och först emottages man af en väl vårdad parterr med blomster, pyramider och häckar. Ifrån den nedstiger man i trädgården som väl i början har rätlinjiga gångar, bersåer och alléer, men snart och oförmärkt övergår till naturens friare enfald eller en skön park med slingrande vägar till en del vid åns brädd rik av gräs och skugga. Dennas krökningar ge åtskilliga intagande utsigter; och andra stranden, nu upplivad av skördefolk. Men det vackra finns inte bara här inom denna mer vårdade och inskräntare park utan förenar sig med den större där i en fri och skön naturanläggning promenadvägar blivit förda till njutning av ställets fågning. Ovanligt stora ekar resa och utsträcka här sina ofantliga kronor mellan de yngre träden, dem blott jämförelsen betager sitt anseende»⁹²(fig. 15).

⁹² Linnerhjelm 1932 [1803], s 102

Till största delen anlades trädgård och park troligen från första hälften av 1700-talet och fram till 1770-talet. Totalt sett är det en anläggning som vid Linnerhielms besök 1803 hade flera år på nacken. Det är tydligt att han ansåg parken i sin helhet vara av hög kvalitet och det faktum att han valde att besöka Vegeholm under sin resa tyder på att anläggningen nog var känd för denna kvalitet runtom i landet.

I slutet av Linnerhielms text kommer han in på det senaste tillskottet i parken, nämligen den engelska parken. Här kommer vi in på nästa parkhistoriska händelse på Vegeholm.

Syskonen Cedercrantz fortsatta arbete med trädgårdsanläggningen
Hausswolff beskriver Vegeholm som det av familjens gods som »var såsom den angenämaste, bäst byggda, och den tiden störst byggda egendomen Cedercrantzska egarnes vanliga boningställe ehuru de öfriga egendomarna för ingen del försumrades».⁹³

Det är tydligt att Isaac Cedercrantz själv inte hann bli färdig med sin plan för trädgårdsanläggningen på Vegeholm. I Hausswolffs texter kan man nämligen läsa att Isaac under sin levnad gjorde upp en plan för trädgården som sedermera fullföljdes av hans barn.⁹⁴ Vid en närmare studie och jämförelse av kartmaterialet från 1700- och 1800-talet tillsammans med den kunskap som finns om Isaac Cedercrantz och hans utläggningar samt planer för utbyggnad av trädgården, ser man att Isaac antingen inte hunnit långt i dessa planer eller att de inte varit särskilt långtgående. Det är svårt att säga vad som var Isaacs planer, vilka ska ha fullföljts av syskonen, och vad som är syskonens verk i sin helhet.

Engelska parken sysstrarnas verk

Det är inte troligt att den engelska parken var Isaac Cedercrantz eget verk, vare sig till plan eller utförande. Den nya stilen med dess ideal kom efter hans bortgång 1758. Modet

⁹³ Hausswolffska samlingen, Lund

⁹⁴ Hausswolffska samlingen, Lund

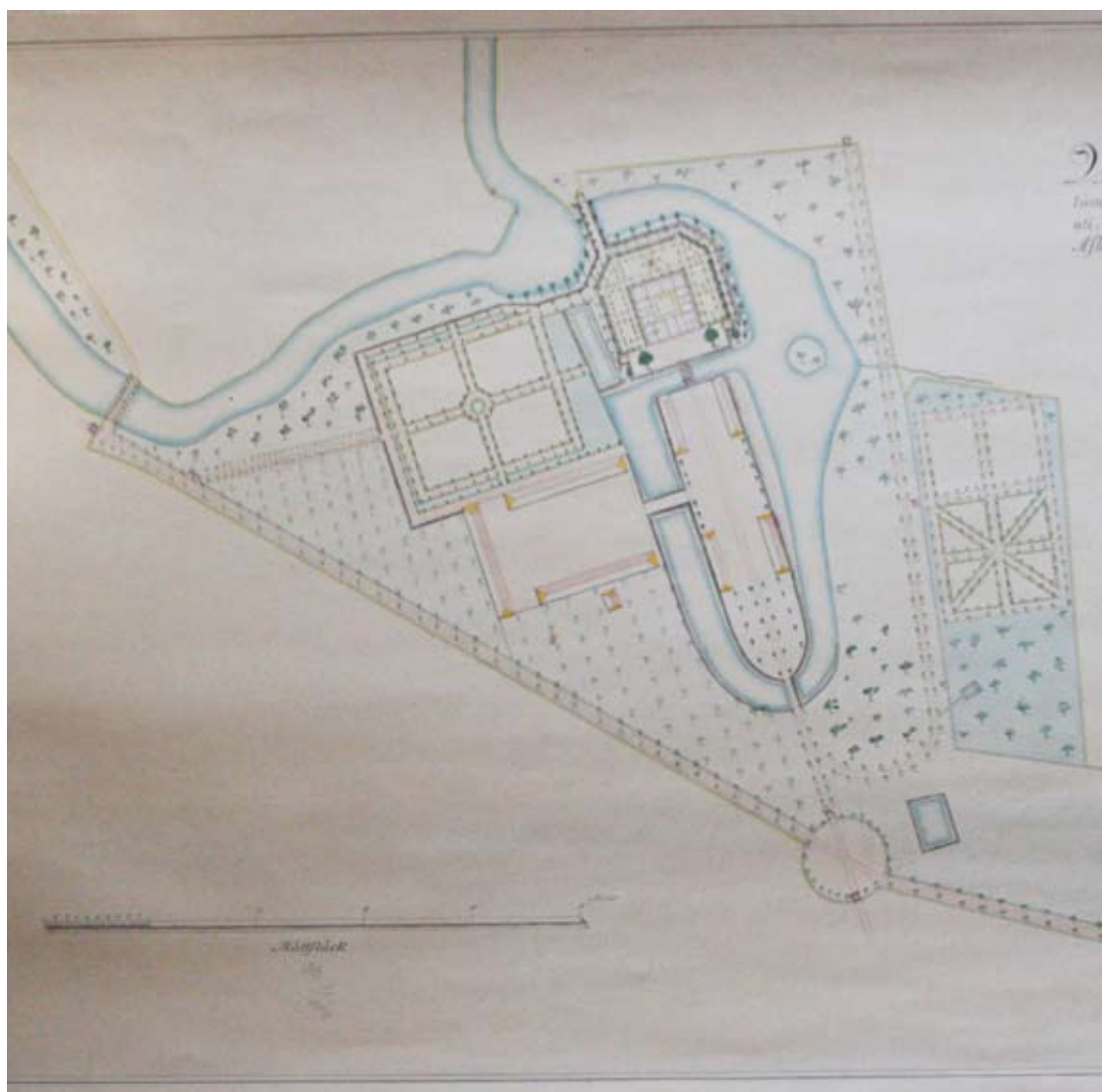

Fig 15. Trädgård och park 1741. (Norr ligger neråt på denna karta.) Planen visar Isaac Cedercrantz genomförda idéer och projekt. Köksträdgården, eller "gamla trädgård" ligger till höger om den påbörjade stjärnplatsen, alléer, stjärnplatsen (vilken inte fått alla axlar ännu), samt den mer formella trädgården närmast borgen. Någon form av odling av fruktträd eller nötter tycks vara placerad mellan vägen längst ner i bilden och borgen. Man kan här se att träden står i rader vilket tyder på odling. (bil. 3)

var vid 1750-talet mer överensstämmande med övriga delar av godsets park och trädgård, vilka låg närmare corps de logiet. Det är mer troligt att det var områdena utanför den omedelbara närheten till borgen som syskonen utarbetade och förfinade. Kanske var det så att det fanns planer på att utvidga den formella trädgården redan i början av 1700-talet

Fig 16. Karta från 1778 över Vegeholm. Här kan man se att marken där den engelska parken senare kom att anläggas består av djurbage samt lille vång vid denna tid. Alltså kom engelska parken till efter detta år. Kartan visar även den färdiga stjärnplatsen med sex vägar. Kroglyckan norr om "gamla trädgårn" är det som senare blev trädskola.

men att modet hann ändras innan dessa förändringar hann genomföras. Det faktum att barnen på vad som synes vara ett eget initiativ byggt den stora parken, vilken idag tolkas som en engelsk park av dignitet, tyder på att de ärvt åtminstone en del av faderns stora trädgårdsintresse.

På kartan från år 1778 (fig. 16) ser man tydligt att storleken på trädgården sträcker sig till strax öster om borgen mot landsvägen. Till rundeln med alléerna som med säkerhet är Isaac Cedercrantz verk, vidare till ”gamla trädgård” samt skoglyckan vilken också är benämnd som trädskola på kartan från 1842 (bil. 5 och 7). Vegeholms trädgårdsanläggning har vuxit rejält tiden mellan åren 1778 och 1810 (fig. 16 och 2). Det går ej att med säkerhet säga vem som gjort vad, men det verkar som om det enda som säkert kan tillskrivas fadern är alléerna och stjärnplatsen. Det är sannolikt att Isaac även förskönat trädgården närmast borgen och den delen som ligger direkt öster om denna (fig. 15). Det är i så fall systrarna, brodern dog 1774, som gjort en väldig insats för utvecklingen av godsets park och trädgård. I källorna syns det vara fadern som är den i familjen som har det stora trädgårdsintresset.

Det finns olika belägg som styrker att det kan vara systrarna som låg bakom förändringarna under slutet av 1700-talet. På en karta från 1778 (fig. 16; bil 5) ser man att marken där parken kom att anläggas då var djurhage⁹⁵. Då brodern dog 1774 betyder det att han inte var inblandad i förändringsarbetet. Det finns även belägg i litteraturen att det skulle kunna vara systrarnas verk då konstnären Ulrik Thersner vid sitt besök i 1816 beskriver hur »Frökne Cederantz i senare åren gifvit Wegeholm en förskönad fägring [...] ibland annat [...] uppstädat parkerne, och försett deras skuggrika promenader med sandgångar».⁹⁶

Parken och trädgården var bevuxen med stora träd redan vid slutet av 1700-talet. Linnerhielm meddelar detta i sin bok *Bref under resor i Sverige* 1803 där han skriver att »ovanligt stora ekar resa och utsträcka här sina ofantliga kronor mellan de yngre träden, dem blott jämförelsen

95 Charta öfver Åker-Delningen till Wegeholms sätesgård [...] 1778 [...], Ängelholm

96 Thersner 1817-23

betager sitt anseende». Man kan i Hausswolffska manuskriptet vidare läsa att barnen, det vill säga Johan Isak, Charlotta Maria och Wilhelmina Ulrica Cedercrantz, med stor entusiasm fortsatte faderns arbete med att försköna parken såväl som övriga godset.⁹⁷

Hauswolff beskriver trädgården även under slutet av 1700-talet med stor beundran och detaljrikedom. »Trädgården blef sålunda genom detta herrskapets förenade omsorger bragd till den utmärkelse den nu ådrager sig. Den är stor samt obeskrifligt vacker och både för ögat och smaken angenäm och fägnande: En prydlig, smakfullt anlaggd och väl underhållen, ca 30 alnar bred parterre omgifver huufvudbyggnaden på tre sidor, hvars murar till en anseelig höjd äro omflätade af spalierer, bestående af vinrankor, persicor, apricoser samt mandel och lambertska nötträd [storfruktig hassel]. Sjelfva trädgården till vilken man nedstiger från nämnde parterre är fördsedd med en myckenhet fruktträn af utvalda sorter, varförutan man träffar här de angenämaste promenader med ombytande föremål, hvartill den vackra Wegeån tjenstvilligt bidrager. Utomkring canalerna och dammarna, som omgifva den omnämnde parterren, äro skuggrika promenader med sandgångar försedda uti de vackra åldriga parkerna; och må härmed vara nog talat om dessa förträffliga anläggningarna och de oförliknekliga njutningarde erbjuda».⁹⁸ Det går inte att ta miste på Hausswolffs beundran för anläggningen när han var här under början av 1800-talet.

Den engelska parken på Vegeholm

Det som kom att utgöra den engelska parken på Vegeholm under ett hundratal år var en park av betydande storlek belägen strax sydväst om borgen. På detta område låg tidigare ingen trädgård. Parken låg, för att vara en park av detta slag i Sverige, väldigt nära corps de logiet varifrån man också hade en vacker utsikt över parken. Kanske var det tack vare

⁹⁷ Hausswolffska samlingen, Lund

⁹⁸ Hausswolffska samlingen, Lund

Fig 17. Den del av den engelska parken som ligger alldeles vid Vegeån söder om borgen. På bilden syns en av de åldriga ekarna i den del av den engelska parken som finns kvar än idag. Samma ek kan ses på sidan 71 (fig.20).

det faktum att det inte tidigare legat någon annan trädgård just här, men även beroende på att Vegeån rinner här, som parken kom att förläggas till just denna plats. Engelska parken gränsade i öster till den slingrande Vegeån (fig. 17), i norr till vallgraven till corps de logiet samt i söder och väster till omkringliggande öppna landskapet vilket var »föga odlat och ofta fullt av ljung»⁹⁹.

Parken var på många sätt en typisk engelsk park med ett gångsystem i bågar och med en naturlig vegetation (fig 2; bil 6). På andra sätt var den något ovanlig i sitt gestaltningsuttryck. En stor cirkel, en stjärna, dominerade dess mittpunkt och många av de större körvägarna kantades av alléer. Varken cirkeln eller alléerna var i sig unika, men inte heller helt vanliga i formerna de hade i Vegeholmsparken.

⁹⁹ Linnerhielm 1932 [1803], s 104

Parken har med största sannolikhet kommit till under 1790-talet, men frågorna kring dess tillkomst och detaljerade innehåll står fortfarande höljt i dunkel eftersom inga direkta rester i fält finns kvar att undersöka efter de markarbeten som gjorts i parken under 1970-talet och framåt.¹⁰⁰ Inga planer har heller dykt upp under arbetet med trädgården och parken före 1913 (fig. 25), ej heller någon information om vem som kan ha ritat den.

Kartorna berättar en historia dold av tidens lager

Om man ser till det kartmaterial som finns tillgängligt kan man se detaljer från den engelska parken på bara två olika kartor. Dels är på den redan nämnda sammansatta kartan från år 1810 där detaljgraden är tämligen hög, dels på den häradsekonomiska kartan från åren 1910-15 där gångsystemet visas med stor tydlighet och är överensstämmande med hur det såg ut 100 år tidigare enligt kartan från 1810 (fig. 18 och 19).

Något som förvirrar vid jämförelsen av dessa två kartor såväl som på kartor generellt är att det på olika kartor finns olika benämningar av vad området för parken innehåller. Det beror på kartornas olika syften. En del talar om vilket skogsbestånd som finns på ägorna, andra visar tydligt alla vägar och stigar. En del visar topografin, andra var man bäst tar sig fram och får skydd i krig. Det man säkert kan säga om marken där parken ligger är att den på alla kartor är redovisad som att den är bevuxen med träd. Arterna, om de är beskrivna, stämmer bra överens med uppgifterna i övriga källor. Att det funnits träd på området stämmer med källor som tar oss tillbaka till 1700-talet. Gångsystem och vägar framgår långtifrån på alla.

Placerad på gammal hagmark

På 1778 års karta är marken för den kommande engelska parken till största delen markerad som ”Djurhage till Wegeholms sätesgård”. En del längst i norr vilken på 1810 års karta är

---

100 Geijer 2010-11-11

Fig 18 och 19. Kartan från 1810 (till vänster) och häradseconomiska kartan från 1910-15 (till höger) är de enda kända kartor som är detaljerade nog för att visa vägar och gångar inne i engelska parken. Här kan man se att gångarna fanns kvar en bit in på 1900-talet. Tyvärr kan man inte på någon av dem se några detaljer när det gäller vegetationen.

kvartersindelas 1778 markerad som "Gamle trädgården". Den del av den engelska parken som går in söder om borgen benämns som "Lille vång" och verkar inte vara en del av trädgården (fig. 16; bil. 5). I Sverige var det mycket vanligt under slutet av 1700-talet att man tillrättalade gamla djurgårds- eller hagmarker. Hagmarkerna kompletterades med gångar, planteringar och ibland enstaka lusthus.¹⁰¹ Thersners ord om hur fröknarna Cedercrantz »uppstädat parkerne, och försett deras skuggrika promenader med sandgångar»¹⁰² stämmer väl överens med denna uppfattning.

Parken idag

Det är idag näst intill omöjligt att förstå eller se helheten i den engelska parken på plats. Den har sedan länge fått förfalla, troligen sedan slutet av 1800-talet. Man kan dock med hjälp av de kartor och iakttagelser tillsammans med foton nå fram till en uppfattning av hur den kan ha sett ut under glansperioden i början av 1800-talet. Kartan från 1810 ger en hel del information, men den gömmer också en hel del.

101 Olausson 2001, s 358

102 Thersner 1816

Det är viktigt att poängtera att det som från början utgjorde den engelska parken så småningom delades upp, troligen någon gång under slutet av 1800-talet. Den del som ligger närmast borgen, öster om körvägen som går söderut från stjärnplatsen, blev bättre skött och finns kvar än idag. Resten av parken har under årens lopp förfallit (fig. 2; bil. 6).

Gångsystemet

Parkens huvudstruktur utgörs av ett gångsystem där vägarna löper i en hierarki och är typiskt slingrande och bågformade enligt den engelska parkens ideal. Linjerna är dragna med en säkerhet som ger hela strukturen en hög estetisk kvalitet. De större vägarna var kantade av alléer. De är markerade på samma sätt som alléerna runt stjärnplatsen, vilka finns bevarade än idag. Så sent som på 1950-60-talet var alléerna i engelska parken troligen helt eller delvis bevarade men täckta av många års igenväxande sly. Under 1970-talet och framåt har en föryngringsprocess ägt rum och man har då funnit gamla lindar som skulle kunnat vara alléträden. Med det otränade öga man då hade är det svårt att säga hur mycket av strukturen som finns kvar i den igenväxta parken idag.¹⁰³

Det har på många ställen runt Vegeholm funnits alléer som har markerat godset i landskapet. De alléer som fanns i den engelska parken var med all sannolikhet ett senare tillägg till de alléer som Isaac Cedercrantz planterade i början av 1700-talet. Alléerna var viktiga i den tidens godslandskap som en inramning och som en manifestation av makt och rikedom¹⁰⁴. Alléer i engelska parker är för oss idag inget tidstypiskt inslag, men vid tiden för anläggandet av Vegeholmsparken hade den svenska formen och idealen inte satt sig till fullo. Kanske kan det förklara Vegeholms alléer i engelska parken.

Cirkeln som var ett dominerande element i planen var också allékantad. Det är lätt att föreställa sig storheten i denna del av parken mycket tack vare storleken på cirkeln men

¹⁰³ Geijer 2010-11-11

¹⁰⁴ Olsson 2005, s 10

Fig 20. En av de gamla ekarna och grusgången under den i början av 1900-talet. Den står alldeles i början av den engelska parken söder om borgen. Grenen mitt i gången kommer från eken bakom personerna. Den grenen knäcktes senare i en storm men eken finns kvar idag och står i gräset då gången är borta. Troligen är trädet ca 500 år gammalt.

också tack vare de många träd som ståtligt omgav den. Cirkeln mätte närmare 200 meter i diameter. Från denna utgick åtta vägar i olika bredder och av olika karaktärer. Denna hierarki ger parken en dynamik och en dimension som tyder på ett stort mått av självförtroende och en modig gestaltning.

Huvudvägarna skar genom parken och kopplade samman godset med det omgivande landskapet och vägarna. Landsvägen västerut tycks ha gått i höjd med godset, väster om

parken, för att senare komma att utgöra en del av stjärnplatsen strax norr om borgen (fig. 2 och 16; bil. 5, 6). Linnerhielm beskriver dessa så kallade landsvägar och upplevelsen när han på sin resa i trakten närmar sig godset. Han skrev år 1803 att »vägen var sandig och stenig. Från Farhults kyrka var den i synnerhet svår och utgjorde snarare fåror i gräsbeklädda sanden, än landsväg, med vilket namn bönderna hedrade den. Äntligen, efter en lång och ledsam fart, kommer man på bättre väg och mellan skuggrika ängsmarker, som tycks bebåda en herrgård. Ifrån dem inträder man på en stor rund plan där sex vägar, alla prydda af alléer, sammanstöta. En af dem går ned till Wegeholms sätesgård.»¹⁰⁵

Vägarna var under början av 1800-talet inte många men Vegeholms vägar verkar ha slutit väl an till det övriga vägnätet och landsvägen som passerade genom stjärnplatsen. Detta kan man se tydligt på kartan från 1810 (fig. 2; bil. 6). Vägarna genom engelska parken var förmodligen av en mer privat karaktär. Åtminstone var de, om man ser till kartan, en aning smalare än den för den tiden vanliga bredden för landsväg, 12 alnar¹⁰⁶.

De mindre gångvägarna var av mer slingrande karaktär allt enligt engelska parkens ideal. Tyvärr kan man inte på kartan från 1810 (fig. 2, bil. 6) se vegetationens placering. Det hade hjälpt när det gäller att värdera gångsystemets kvaliteter. Det verkar dock ha varit en genomtänkt struktur. En del av vägarna var avsedda för promenad medan andra utgjorde kör- och ridvägar. Här var det som brukligt syftet som avgjorde bredden.

Gångsystemet i parken följer inte den gängse traditionen. På många planer från denna tid är de slingrande gångarna formade i ett mönster där gången slingrar sig långsamt fram och viker sig runt buskage. Målet har många gånger varit ett tempel eller någon annan visuell överraskning och man har på denna gång sedemera kommit tillbaka till utgångspunkten. Detta stämmer inte riktigt överens med planen på Vegeholm. På denna plan finns cirkeln, som är större än brukligt, som en mittpunkt från vilken flera gånger utgår (jmf fig. 2 och

¹⁰⁵ Linnerhielm 1932, s 101-102

¹⁰⁶ Qviström 2002, s 4

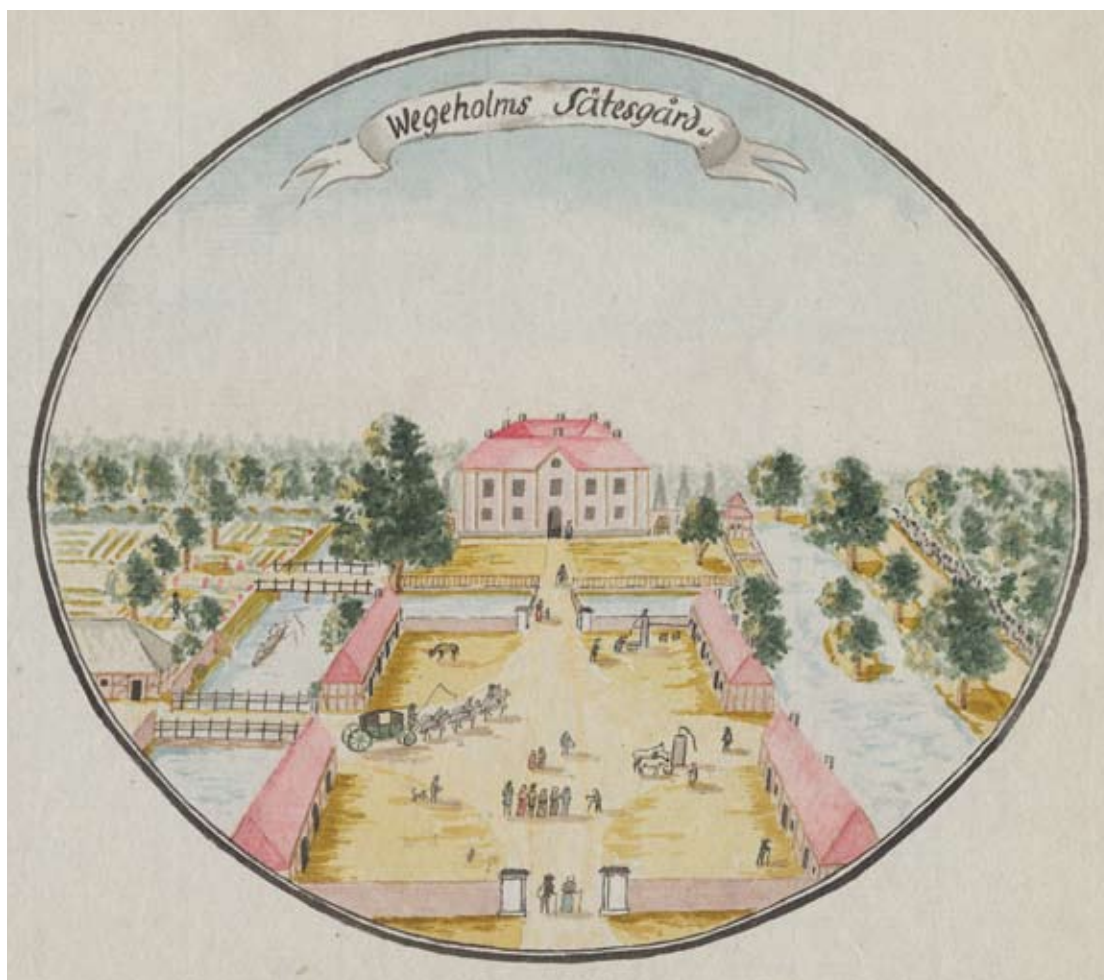

Fig 21. På Rålamb's akvarell kan man tydligt se att vegetationen i området som skulle komma att läggas ut som engelsk park år 1783 var ordentligt uppruxen år 1783.

31). Man kommer här inte tillbaka till utgångspunkten för sin promenad på ett naturligt sätt.

Gångarna i parken var i varierande grad bevarade vid 1900-talets början. De som låg närmast borgen fanns kvar till mitten av 1900-talet (fig. 20). I den andra delen hade gångarna för längesedan försvunnit under lagren av förna och sly.

Vegetationen

Hur parkens vegetationen tedde sig under parkens storhetstid är idag svårt att beskriva. Under andra halvan av 1900-talet togs i princip all äldre vegetation bort och ersattes av trädplanter. Dessa planterades inte för att ersätta eller bevara parkens utseende utan för att bygga produktionsskog.¹⁰⁷ Området hade sedan slutet av 1800-talet i princip på egen hand startat en förnygringsprocess. Marken var 70 år senare full av sly mellan gamla träd som till stor del tagit stryk av alltför tät vegetation. Denna igenväxt tyder på att parken då under en lång tid varit utan skötsel. Med mer sakkunskap i bevarandefrågor hade säkert en hel del av parkens struktur kunnat räddas i detta läge, men tyvärr var så inte fallet.¹⁰⁸

Relikta växter i ört- och buskskikt har funnits till slutet av 1900-talet och finns kvar i viss mån även idag. Kaprifol och murgröna är exempel på sådana. Murgröna finns inte på något annat ställe på Vegeholm, vilket talar för att den just härrör från den engelska parken.¹⁰⁹ Det fanns en del andra växter, förutom kaprifolen och murgrönan, vilka inte hade sin självklara plats i naturligt växande skog i Skåne. Buxbom, avenbok, hassel, parkslide och nattviol förekommer också. En noggrann inventering av växtmaterialet har inte gjorts. Hur fältskiktet och eventuella planteringar samt den vedartade vegetationens placering såg ut är viktiga aspekter som inte går att säga så mycket om med det material vilket är känt i dag.

Om träden i den engelska parken finns det dock ganska mycket källmaterial att tillgå. När Linnerhielm besöker godset år 1803 skriver han att »ovanligt stora ekar resa och utsträcka här sina ofantliga kronor mellan de yngre träden» i det som tolkas som engelska parken.¹¹⁰ Av de trädslag som påträffades vid avverkningen i slutet av 1900-talet fanns bok, ask, lind och björk. Av dessa var ek och bok de största och äldsta träden. Ekarna var de äldsta,

107 Geijer 2009-10-16

108 Geijer 2010-11-11

109 Geijer 2010-11-11

110 Linnerhielm 1932 [1803], s 102

300 år gamla, medan bokarna var 50 år yngre och asken i en ålder av 150 år¹¹¹. Vid en undersökning av platsen gjord 2009 var stubbar med en diameter på 1.5 meter vanligt förekommande. Hur detta ska tolkas, tillsammans med det faktum att de träd vilka fälldes i slutet av 1900-talet då var mellan 250 och 300 år, är intressant. De äldsta träden vid 1900-talets slut var troligen relativt nyplanterade vid Linnerhielms besök, vilket innebär att en än äldre generation träd borde ha funnits på platsen redan då.

Många av de ekar som växer idag längs Vegeån är av hög ålder (fig. 17 och 20). De äldsta tros vara upp mot 500 år gamla.¹¹² Dessa var vid Linnerhielms besök alltså upp emot 300 år gamla. Kanske fanns det ekar av samma ålder även inne i den engelska parken som senare avvecklades och återplanterades efterhand på grund av ålder och skick.

Att marken innehöll uppväxta träd i slutet av 1700-talet kan man även se på den akvarell som Anders Sigfried Rålamb målade över Vegeholm 1783 (fig. 21).¹¹³ Godset är här avbildat i fågelperspektiv och en del av den stora trädgården liksom parken finns med. Slottet ligger i centrum av bilden och är avbildat från norr. Till vänster ligger fruktträdgården och framför denna ligger den första holmen med ekonomibyggnaderna. Vallgraven syns tydligt och den flyter runt de båda holmarna. På höger sida i bilden, bortom vallgraven, skymtar den östra delen av engelska parken. Det är svårt att avgöra något om dess utseende och innehåll från denna bild, men man kan se att träden här är av betydande storlek och att uttrycket stämmer väl överens med engelska parkens ideal, nämligen en friare form mer lik natur än i övriga delar av parkanläggningen.

Med denna kunskap, tillsammans med Linnerhielms ord »på bättre väg och mellan skuggrika ängsmarker»¹¹⁴, kan en bild frambringas av en lummig park. Troligen var planteringarna

111 Geijer 2010-09-15

112 Geijer 2009-10-16

113 Schwerin 1949, s 46

114 Linnerhielm 1932, s 101-102

Fig 22. Utsikt över engelska parken från Riddarsalen i borgen 1880. Här syns vegetationen som till viss del består av gran. En gång syns tydligt tillsammans med en öppen plats mellan vegetationen.

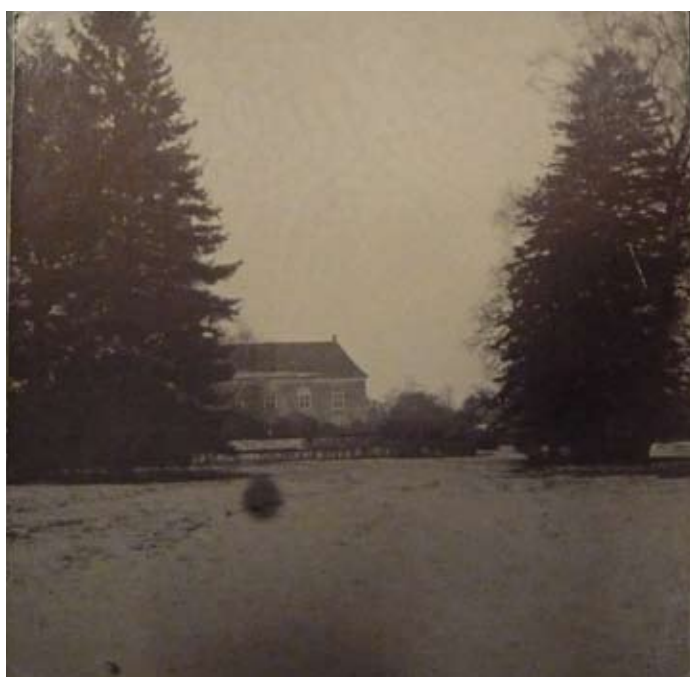

Fig 23. Vy över engelska parken från slutet av 1800-talet. Borgen syns i bakgrunden med två stora granar i förgrunden. Granarna har en ålder av ca 60 år.

utförda så att öppna platser varvades med mer slutna. Detta var ett vanligt sätt att plantera på eller att utspara vegetationen på en redan befintlig växtplats. I detta fall för att skapa ett uttryck för den engelska stilen.¹¹⁵

Inga barrträd är dokumenterade i Vegeholms engelska park, varken i dagens inventeringar eller från tidigare iakttagelser från slutet av 1900-talet. Inte heller finns några uppgifter om barrträd i källmaterialet i form av kartor eller texter. På kartan från år 1842 kan man i legenden se vilka arter som växte på området (bil. 7) och de stämmer väl överens med tidigare nämnda arter. Det finns dock undantag i en del av parken, nämligen den del som är bevarad än idag. I en källa, en teckning gjord 1880 (fig. 22) av en släkting till familjen Gravenhorst Lövenstjerne syns att det här växte åtminstone något som ser ut att vara barrväxter. På foton från slutet av 1800-talet finns även gran i en ålder av 60-70 år på samma plats (fig. 23). Dessa finns dock inte med på någon karta eller plan som hittills kommit i dagen. Granarna var förmodligen ett senare tillägg till parken då barrträden kom att bli alltmer populära under 1800-talet. Troligen planterades de under 1820-talet.

Med all sannolikhet fanns det gräsplaner under och mellan träden. Kanske var de mer ängslika då, precis som Linnerhielm beskriver dem vid sin ankomst till godset. Kunskapen om vilka grässorter som var bra att använda för den engelska parkens markskikt hade kommit till Sverige under slutet av 1700-talet.¹¹⁶ Det är svårt att säga om några större öppna gräsplaner funnits i parken på Vegeholm. En antydning till detta finns på teckningen från 1880 (fig. 22) vilken visar delen närmast borgen. Här kan man se att en öppen gräsbevuxen plats sträcker sig in mellan träden och ner mot Vegeån vilken gränsar till parken just här.

Siktlinjer

Det är tyvärr inte möjligt att enbart genom en studie av kartan från 1810 kunna definiera några siktlinjer, vilka idag anses som ett självklart inslag i den engelska parken. Inte heller

¹¹⁵ Ahlberg 1930-1931, vol II, s 137

¹¹⁶ Olausson 2001, s 216

nämns några sådana uttryckligen i andra källor. Om detta betyder att det inte funnits siktlinjer eller om det är något som gått besökande som exempelvis Linnerhielm förbi är svårt att säga. Klart är att om det funnits siktlinjer, så skulle de ha kunnat hjälpa till att avgöra om parkens skapare varit en amatör eller professionell, det vill säga om kunskapen att medvetet tillskapa sådana funnits. Som en jämförelse kan nämnas att vid Linnerhielms besök på Maltesholm var siktlinjerna ganska väl beskrivna.¹¹⁷

Vatten

Vegeån utgör tillsammans med två dammar vattnet i engelska parken vid Vegeholm. Det är i alla fall vad kartan berättar. Det finns dock en felkälla i denna. Huruvida mindre vattendrag funnits utan att ha markerats på kartorna är högst osäkert. Idag finns en del bäckar och diken i parken, men dessa är utgrävda under slutet av 1900-talet.¹¹⁸ De två dammarna väster om den gamla köksträdgården bör vara desamma i verkligheten som på kartan från 1810 och de finns kvar än i dag. År 1778 finns den norra dammen med och år 1810 finns båda. På den senare kan man se hur gångsystemet är ordnat runt och mellan dem (fig. 2 och 16; bil 5 och 6). Placeringen tycks stämma eftersom det inte har utförts några större grävningsarbeten under senare tid som kan ha påverkat dessa i form och placering. Vattenståndet har dock sänkts på grund av de dikningsarbeten som gjorts och de är idag inte de vackra dammar de en gång troligen varit. Konturerna och placeringen finns kvar.

Topografi

Topografin förändrades inte vid avverkningen i slutet av 1900-talet och är troligen densamma som vid engelska parkens anläggande.¹¹⁹ Därför borde man kunna hitta en del rester från engelska parken. Många frågor kring just topografin och marken återstår dock. En grundlig undersökning av marken saknas. Kanske kunde man finna ett haha-dike eller

117 Linnerhielm 1932, s 77-78

118 Geijer 2009-04-26

119 Geijer 2009-04-16

Fig 24. Flygfoto troligen från 1930-talet. Här syns att den södra odlingshyckan som finns med på kartan från 1810 fortfarande finns kvar. Det är dock svårt att se vad den kan ha använts till när bilden togs.

möjliga lager för att avgöra om det finns rester av byggnader eller gångvägar. Det krävs dock mer än en enkel genomgång av parken eftersom den legat utan skötsel under drygt hundra år och erhållit ett betydande lager med humus över eventuella ornament eller gångar. Troligen har marken varit betesfredad sedan anläggandet. Det innebär i så fall att man behövde stänga ute djuren och ett haha-dike hade då varit en självklarhet. På planen från Maltesholm (fig. 4) kan man tydligt se ett ha-ha inritat runt hela parken och finns kvar än idag. Eftersom det på Vegeholm inte finns kvar några rester av ett sådant, kanske det är så att det brukade landskapet runt om har förstört eventuella diken. Parkgränserna finns fortfarande kvar intakta och gränsar direkt till åkrar utanför.

Ornamenter i parken

Det finns alltså inga klara bevis för att det funnits några byggnader i parken. Det enda som påträffats genom undersökning av marken och som avviker från den naturliga miljön i den engelska parken på Vegeholm, är en kruka av typen Höganäs saltglasyr, några kantiga stenblock som ser ut att vara någon form av byggmaterial, samt en slags vattenränna eller dränering. Krukan låg alldeles mellan dammarna i bitar gömd under jord och gräs. Den hittades våren 2009 i samband med att den historiska undersökningen av parken inleddes. Troligen har krukan använts i parken för att smycka parken längs gångarna. Kanske påträffar man fler krukor om man gör en noggrannare undersökning av marken. Stenarna ligger på gränsen mellan den före detta köksträdgården och den engelska parken. Deras exakta placering i jämförelse med kartan från 1810 hade kanske kunnat ge svar på vilken del av trädgården de kommer från. Kanske utgjorde stenarna en mur i köksträdgården eller ett fundament till en byggnad i parken. Dräneringen eller bevattningsröret påträffades i närheten av dammarna vid ett dikningsarbete under slutet av 1900-talet¹²⁰. Det bestod av en två meter lång ekstam som var kluven på längden och urgröpt i mitten och sedan sammansatt med något slags järn. Förutom dessa fynd finns det nu inga tecken på andra byggda element i parken.

Odlingar

På kartan från 1810 finns två markeringar för odlingar i direkt anslutning till engelska parken (fig. 2; bil. 6). Den ena är den gamla trädgården i norr. Här finns belägg för köksodling och det var också en av de första trädgårdarna på godset (fig. 16; bil. 5). Idag är den igenväxt och har samma karaktär med ungskog som den engelska parken har. Inom detta område ligger ett flertal zinkföremål av brukskaraktär kvar idag.¹²¹ Kanske härstammar de från köksträdgårdstiden. Ingen tycks känna till hur de hamnat där. Den andra odlingslyckan

¹²⁰ Geijer 2010-11-11

¹²¹ Upphittades under arbetet med rapporten Vegeholms gods - en trädgårdsanläggnings historia, 2010

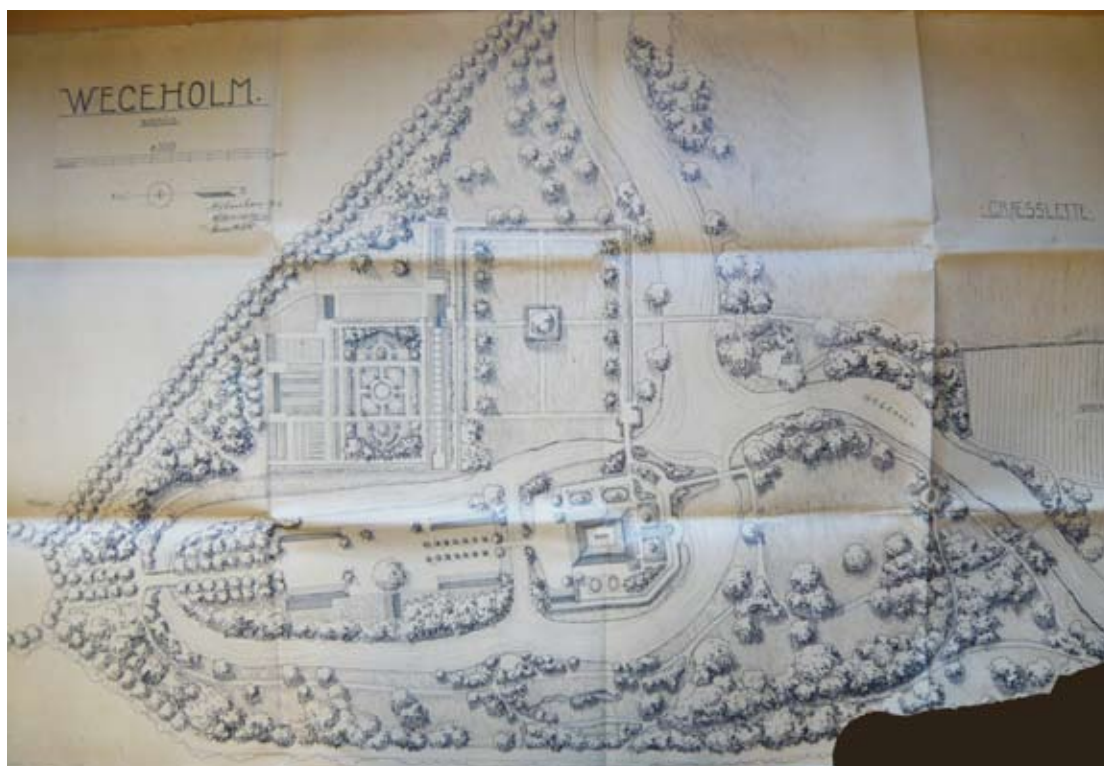

Fig 25. IP Andersens plan från 1913 innefattar delen närmast borgen när det gäller den engelska parken. Gränsen går längs vägen vilken går i nederkant på ritningen. På andra sidan vägen fortsätter den andra delen av parken. Dock vid denna tiden troligen ganska rejält igenväxt.

är en markering väster om godset vilken ser ut att innehålla odlingsbäddar eller kanske mer troligt en trädodling då bäddarna är större och inte traditionellt kvadratiska. Det kan möjligen ha varit den plats där det fanns mullbärsodlingar för silkesframställning. Det finns uppgifter av Eric Gustaf Lidbeck att Isaac Cedercrantz bedrev en sådan odling på Vegeholm år 1754.¹²² Förmodligen har dessa odlingar upprätthållits fram till 1860-talet, med eller utan uppehåll, då dåvarande ägaren överjägmästare Johan Joakim Sjöcrona fortfarande ska ha odlat mullbärsträd.¹²³ Lyckan kan också ha varit platsen för godsets humleodling. Lantmästare Johan Lorentz Gillberg skriver 1767 att »denna gård äger, en

¹²² Johansson Åbonde 2010, s 132

¹²³ Johansson Åbonde 2010, s 47

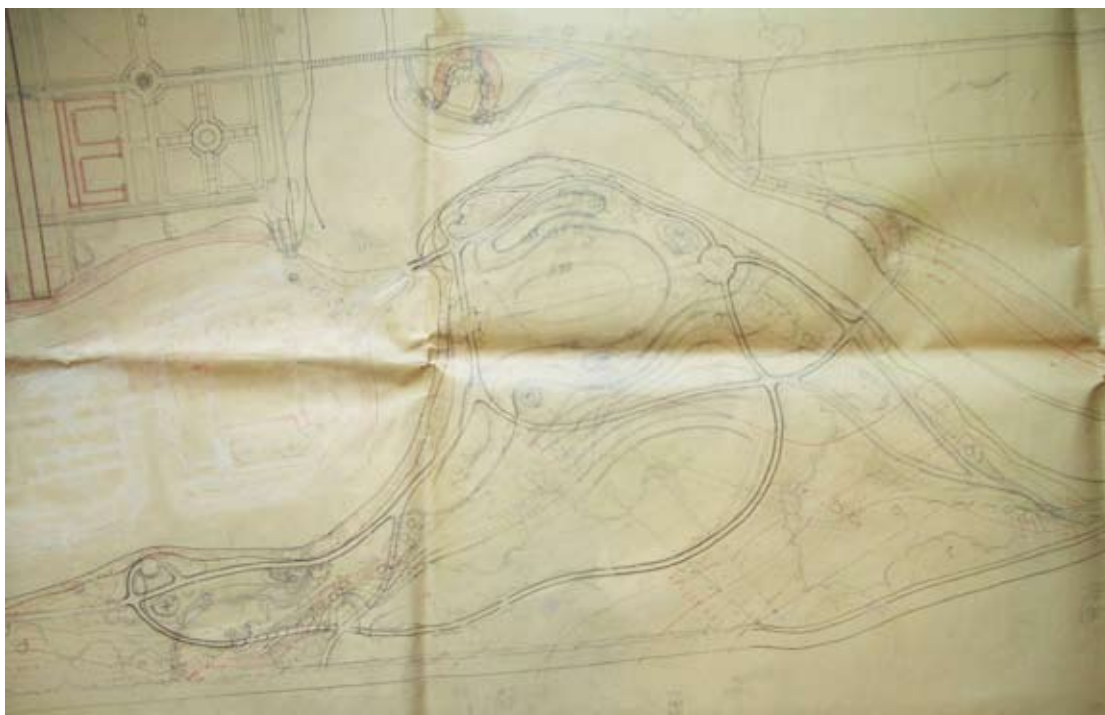

Fig 26. Uppmätningen av engelska parken närmast borgen gjord av IP Andersen. Det nya gångsystemet är skissat ovanpå uppmätningen gjord av Andersen i början av 1910-talet. Borgen ligger till vänster i bild och är på uppmättningsplanen överritad med vitt. Övriga delar av den engelska parken ligger söder om uppmättningsområdet på bilden.

humlegård till husbehov anlagd». ¹²⁴ Fortfarande idag har man i parken problem med humle som växer som ogräs. ¹²⁵ På flygfoton över parken tagna under 1900-talet syns denna plats tydligt, (fig. 24) dock kan man inte se vilken användning den hade.

Vegeholm 1814-2010

Informationen om trädgården, från år 1816 när Thersner besökte godset och under resten av 1800-talet, är knapphändig. Flera ägare och familjer huserade på Vegeholm under århundradet. Vegeholm gick 1814 i arv till Wilhelmina Ulricas kusinbarn varav en av dem,

¹²⁴ Gillberg 1980 [1767] s 284 ff.

¹²⁵ Geijer 2010-11-11

friherre Casper Ehrenborg, köpte ut sina syskon. Han var vid det laget president i hovrätten över Skåne och Blekinge. Godsets storlek reducerades rejält i arvsprocessen och Ehrenborg fortsatte att sälja av ytterligare delar under sin tid på Vegeholm.¹²⁶ Han dog 1864 men det dröjde ytterligare två år tills godset såldes vidare till Johan Joakim Sjöcrona 1866¹²⁷.

Sjöcrona ägde godset fram till 1873 då han sålde till en man vid namn Robert Gravenhorst Lövenstierne som ägde godset till sin död 1894.¹²⁸ Därefter förvaltade dennes son Sture Gravenhorst Lövenstierne Vegeholm under åtta år tillsammans med Anton Lauritz Johan Gravenhorst Lövenstierne.¹²⁹ Trädgården verkar inte ha varit prioriterad under denna tid. Hela anläggningen var i ett förfärligt skick vid sekelskiftet 1900 och trädgården och parken måste ha varit ganska igenvuxen på sina ställen.

Få dokument berättar om trädgården under 1800-talet. Ett behandlar silkesodlingen på Vegeholm. Denna odling av vita mulbärsträd verkar ha pågått från Isaac Cedercrantz tid fram till Johan Joakim Sjöcronas fortsatta försök i mitten på 1800-talet. Källorna talar dock inte i detalj om odlingarna utan nämner endast att sådan funnits på godset.¹³⁰ En annan källa är den bild över engelska parken gjord av doktorinnan Emma Lovisa Gravenhorst-Lövenstierna (fig. 22) tillsammans med enstaka foton från 1800-talets slut (fig. 23).

År 1902 köpte Wilhelm och Irma von Geijer Vegeholm och godset finns i familjens ägo än idag genom arv. Vid ägarbytet önskade von Geijer få information om borgen och om dess anläggning i sin helhet av den förra ägaren. Sture Gravenhorst Lövenstierne skrev då ner en hel del om Vegeholm i en ganska lång och omfattande text. I detta dokument, vilket är ganska omfattande, står tyvärr ingenting om trädgården. Detta trots att Wilhelm von Geijer hade ett mycket stort intresse av just trädgård. Detta kan egentligen endast

126 Kjellberg 1966, s 357 f, 364

127 Tryck på baksida av tavla med sammanställda bilder från Vegeholm, Stockholm, Bokir.A-B, Gutenberg 1901, Helsingborg

128 Kjellberg 1966, s 364

129 Brunnström 2009-04-17

130 Åbonde 2010, s 47, 132

tolkas som att kunskap och intresse för trädgård och park måste ha varit väldigt svalt under släkten Gravenhorst Lövenstiernes tid på Vegeholm.¹³¹

Från Wilhelm von Geijers tid finns mer material att tillgå både från engelska parken och från övriga trädgården. Wilhelm var en man med stort intresse för park- och trädgårdsanläggningen. Hans arbete med förbättringar av Vegeholm inleddes samma år som köpet gick igenom med att reparera och bygga om borgen. Detta gjordes i nationalromantikens anda och då byggnaden var i dåligt skick fick den genomgå en rejäl förändring från barockborg till ”medeltida” borg. Vad trädgården anbefaller tog det några år innan några förändringar gjordes.¹³²

Den danske landskapsarkitekten IP Andersen anlätades av Wilhelm i början av 1900-talet för att omgestalta stora delar av parken och trädgården. År 1913 gjorde Andersen en plan vilken innefattade trädgårdarna närmast borgen (fig. 25), men även den bit av den engelska parken söder om borgen som finns kvar än idag. Skisser finns på en uppmätning av detta område¹³³ (fig. 26) som efter Andersens plan blev en rododendronfylld parkdel.¹³⁴

Inte någonstans i Andersens omfattande arkiv¹³⁵ finns anteckningar eller skisser på övriga delar av engelska parken. Eftersom parken fortfarande var en prioriterad del av anläggningen kan detta nog endast betyda att det enbart var delen närmast godset som ingick i hans uppdrag. Förmodligen var den engelska parken redan vid denna tid i så dåligt skick att man inte uppfattade dess egentliga bakgrund och skönhet. Annars kan tyckas att den intresserade von Geijer borde ha uppmärksammat även denna del på något sätt.

131 Brev Ängelholm

132 Bjerler m fl 2010, s 40 ff

133 Köpenhamn, A 511a

134 Bjerler m fl 2010, s 45 ff

135 Finns i Köpenhamn på Biovetenskapliga biblioteket

Fig 27. 13 av 15 män ur trädgårdspersonalen vid Vegeholms gods år 1925. Bilden är tagen av en resande fotograf en sommarkväll vid rosenträdgården väster om borgen. Trädgårdsmästare Hartmann är inte med på bilden men till vänster om statyn står Engström som var den som hade ansvaret för den engelska parkens skötsel.

Under 1920-talet var en trädgårdsmästare anställd med ansvar för den engelska parken. Han hette Engström och kom från Össjö.¹³⁶ Förmodligen var det den del som IP Andersen ritat som han arbetade med. Det är osäkert hur länge han eller någon eventuell efterföljare hade detta ansvarsområde. Det var under denna tid populärt att anställa danskar både för anläggning och skötsel. Trädgårdsmästaren som var anställd under 1920-talet hette Aage Hartmann (bil. 8), och förmannen Olsen. De var båda danskar. Godsägaren Wilhelm von Geijer var mån om att vara framåt på trädgårdsområdet såväl som på andra områden rörande godset.¹³⁷ (fig. 27) Kanske var det just därför han anlät den danske landskapsarkitekten IP Andersen.

¹³⁶ Nordvästra Skånes tidningar 1984-10-21

¹³⁷ Nordvästra Skånes tidningar 1984-10-21

År 1925 var 15 personer anställda i trädgårds- och parkanläggningen på Vegeholm.¹³⁸ Till antalet var det troligen enganska normal stab för godsets storlek. Men allteftersom minskades staben då det blev dyrare och omöjligt att hålla samma antal anställda i trädgården. Under 1900-talets mitt reducerades trädgårdspersonalen kraftigt¹³⁹, och den siste trädgårdsmästaren slutade förmodligen någon gång på 1960-talet.¹⁴⁰ Detta var förstås förödande för parkens fortsatta utveckling och bevarande. Resultatet blev en förenkling av anläggningen i sin helhet. Denna förenkling var inte specifik för Vegeholm utan var en generell företeelse i landet. Man kan dock inte skylla allt på de höga kostnaderna för trädgårdspersonalen. Som i alla tider har olika skeenden påverkat idealen, trädgårdskonsten är inte undantaget. Modernismen gjorde sitt intåg i Sverige i mitten av 1900-talet och påverkade många anläggningar. På Vegeholm vid denna tid var det även så att trädgårdsintresset var svalt hos ägarna, Erik och Gudrun von Geijer, och en rationalisering gjordes av anläggningen.¹⁴¹ De tog över godset 1945 efter Eriks far Wilhelm.

Hela parken drabbades av rationaliseringen. Gångarna lades igen i nästan hela parken och parterrer och odlingar togs bort till förmån för gräsmattor eller skogsplantering. Även delarna närmast borgen fick genomgå en förenkling och gångarna här lades igen. På gårdsplanen mellan ekonomibyggnaderna framför borgen togs all vegetation bort. Endast enstaka träd fick stå kvar. Här hade tidigare funnits formklippta häckar och solitärer av bland annat buxbom. Vad gäller den igenväxta delen av engelska parken var det inte förrän i mitten av 1970-talet som en förnygringsprocess startade. Denna innebar att de största träden fälldes.¹⁴² Därmed försvann de sista spåren i vegetationen av Vegeholms engelska park.

138 *Nordvästra Skånes tidningar* 1984-10-21

139 *Nordvästra Skånes tidningar* 1984-10-21

140 Geijer 2009-04-26

141 Bjerler m fl 2010, s 54

142 Geijer 2010-11-11

Stefan von Geijer tog över godset 1978 efter sina föräldrar Erik och Gudrun. Tillsammans med sin hustru Elisabet driver han godset idag. Stefan och Elisabet har båda ett stort trädgårdsintresse och tar idag hand om park och trädgård på egen hand. Planer finns på att restaurera och återskapa delar av den och det är då Andersens plan från 1913 som kommer att ligga som förlaga för arbetet. Det är en perennrabatt och den före detta rosenträdgården tillsammans med de igenlagda gångarna som står först i tur.¹⁴³

Parken har idag reducerats i yta till den storlek den hade före frihetstiden under 1700-talet, och förmodligen förblir det så även i framtiden. Innehållet i den skulle kunna bevaras och i viss mån återställas till den forna glans den hade under 1700-talets slut men nu i 1900-tals tappning.

---

143 Geijer 2010-11-11

Trädgård och park på Vegeholm gods

Kapitel 5 – Diskussion

Att skriva detta arbete om Vegeholms engelska park har i viss mån varit frustrerande. Att inte finna det källmaterial jag hoppats på har gjort att jag lätt har glömt det jag faktiskt har funnit. Arbetet har genomsyrats av ett sökande efter den där ledtråden som kan berätta om hur det verkligen har sett ut i parken. Och givetvis när exakt den har tillkommit. Det som jag kommit till insikt med och som har hjälpt mig i min process är det faktum att det i de flesta fall inom historisk forskning är mycket svårt att finna precis det man önskar. De allra flesta gånger är tolkning och pusslande med olika källor det som för oss framåt till en bild av hur det kan ha varit. Kanske är det den mystiken som gör det hela så spännande och inspirerande för oss trädgårdshistoriker. Det är trots allt levande och snabbt åldrande material vi arbetar med till skillnad från konstruerat material där tidens lager lättare går att skala fram.

Självklart önskar jag att jag hittat en färdig plan med en signatur över Vegeholmsparken. Men det är inte nödvändigtvis så att den hade gett mig svaret på frågan: hur såg parken ut och vem var det som anlade den? Man kan dock aldrig med säkerhet veta om det verkligen var så den kom att se ut och om det var just denna plan som i så fall legat bakom anläggningen.

Det finns fortfarande flera obesvarade frågor förknippade med Vegeholm och dess engelska park. Samtidigt är många besvarade. En av fördelarna som har gett svar på frågan om parken verkligen funnits är att ha en karta som underlag för diskussionen istället för en plan. På så sätt säkerställs just det att parken funnits. Dessutom berättar kartan hur huvudstrukturen faktiskt har sett ut. Denna vetenskap hade varit högst tvivelaktig om det endast funnits en plan. Däremot hade det varit intressant att komplettera informationen från kartan med den information som en plan kunnat ge om planteringar och placering av träd osv.

Vegeholms engelska park i relation till andra

Den historiska parkens utseende kommer förmodligen aldrig att bli helt känt i detaljerna,

Fig 28. Slingrande vattendrag med en ålderdomlig bro i naturlig miljö. Gången ser ut att alltid ha legat utmed vattendraget. En bild av en engelsk park enligt Christian Cay Laurenz Hirschfelds idé om hur en sådan skulle se ut.

men däri ligger också en viss charm. Man kan med bilder från konst och litteratur tolka kartan och få ett resultat av hur parken skulle kunnat te sig, genom att exempelvis jämföra med bilden av den romantiska parken så som Christian Cay Laurenz Hirschfeld tecknar den i *Theorie der gartenkunst*¹⁴⁴, eller så som någon av de kända landskapsmålarna tolkade landskapet under 1700-talet (fig. 28).

För att få veta mer om den engelska parken vid Vegeholm har en jämförelse med andra parker i Skåne av samma karaktär och från ungefär samma tid varit nödvändig att göra. Maltesholm och Övedskloster har båda en liknande bakgrund och anlades vid ungefär samma tid som den engelska parken på Vegeholm. Bägge är beskrivna i korthet i kapitel 3

144 Hirschfeld 1990, s 60 ff

och av dessa beskrivningar kan man bilda sig en uppfattning om hur Vegeholms engelska park skulle kunnat ha sett ut, och vad den inneburit.

Vegeholms engelska park liknar mest Maltesholms. Åtminstone när det kommer till strukturen i parken. Parkerna skiljer sig på vissa punkter, men på andra är de väldigt lika. Det är den tidiga planen från 1768 av Maltesholm som bör jämföras med kartan från 1810 över Vegeholm (fig. 29 och 30). Det var den form Maltesholms engelska park bör ha haft på 1790-talet när Vegeholms engelska park anlades. Den stora stjärnan som utgör en central punkt i de bägge parkerna är som element lika varandra även om de på 1790-talet troligen fortfarande skiljde sig i sin form. Maltesholms stjärna var kantigare och mer formell än den på Vegeholm, men de kommer dock att närma sig varandra utseendemässigt under början av 1800-talet när en ombyggnad av Maltesholmsparken äger rum (fig. 7).

Andra delar av parken är svårare att analysera. Vissa tydliga skillnader finns men det är svårt att säga om detta beror på att Vegeholmsparkens underlag består av en i efterhand ritad karta och att det i Maltesholms fall är en plan. På Maltesholm finns ett ha-ha-dike utmarkerat på planen. Diket finns bevarat än i dag. På Vegeholm har ett möjligt ha-ha antingen försvunnit eller aldrig ens funnits. Kanske har det omgivande landskapet betydelse för detta. Vid Maltesholm består omgivningen av skog och därmed obrukad mark, medan det på Vegeholm består av ett produktionslandskap som genom tiderna blivit hårt brukat. Kanske har bearbetningen av jorden i gränsen till parken förstört ett eventuellt dike genom årtiondena som gått. Detta skulle kunna utredas med en noggrann undersökning av parkens gränser.

När det gäller vegetationens egenskaper är det svårt att säkert säga huruvida de är jämförbara mellan anläggningarna. På planen från Maltesholm tycks parken bestå av en jämn lövmassa liksom det ser ut att vara på Vegeholm. Enligt Linnerhielms beskrivning skulle den på Maltesholm bestå av övervägande bok. På senare planer härifrån, under början av 1800-talet, kan man se att vegetationen har kompletterats med planteringar likt

Fig 29 och 30. Till vänster karta från 1810 från Vegeholm med stjärnan eller cirkeln i mitten. Till höger en plan över Maltesholm gjord ca 30 år tidigare av Barnekom. I grunden är "stjärnorna" i de två parkerna lika varandra även om de på dessa dokument skiljer sig en del. Den på Vegeholm tycks mer sofistikerad i sin form medan Maltesholms är kantigare och mer strikt.

mer blomsterlika rabatter. Dessa var placerade där gångar möttes för att skapa en vacker plats för ögat. Det är dock osäkert om rabatterna är ett tillägg till anläggningen så sent som i början av 1800-talet eller om de redan fanns på 1790-talet. Frågan är om en förändring av trädens placering också gjordes. På Vegeholm är arterna fastställda till att ha bestått av ek, bok och ask i den friare vegetationen samt av lind i alléerna inne i engelska parken. Dock är placeringen av träden på Vegeholm svårare att bestämma. Det är osäkert om placeringen följer det fria mönster som kartan från 1810 visar (fig. 29). Om det funnits blomsterrabatter i den engelska parken på Vegeholm är mer osäkert, men det finns en del belegg som talar för att det kanske skulle ha varit möjligt. Dels finns det fortfarande kvar en del relikta växter så som murgröna, kaprifol och nattviol i den forna parken. Krukan

mellan dammarna är ytterligare ett tecken på att vissa partier i parken skulle kunna ha varit utsmyckade. Hausswollf beskriver dessutom hur »man träffar här de angenämaste promenader med ombytande föremål»¹⁴⁵ Hur detta skall tolkas är svårt att säga. Säkert är att det stod ett större antal statyer uppställda i parken närmast borgen under början av 1900-talet¹⁴⁶. Hur länge just de statyerna eller andra statyer har funnits i parken är dock osäkert. Det är rimligt att tro att sådana föremål funnits även tidigare. Därmed inte sagt att det säkert fanns liknande föremål i den engelska parken. Frågan kvarstår.

De båda parkerna på Maltesholm och Vegeholm visar på den bredd av gestaltningsuttryck som fanns inom den engelska landskapstilen under slutet av 1700-talet. Det var då ännu inte uttalat exakt hur en engelsk park skulle se ut. De båda exemplen var nydanande. Kanske kan man säga att Maltesholms engelska park utgjorde en sorts mellanform mellan det nya och det gamla på 1770-talet. Maltesholms och Vegeholms engelska parkers likheter är egentligen fler än olikheter även om det vid en snabb överblick kanske kan tyckas vara tvärtom. Olika former av engelska parker var på denna tid vanliga.¹⁴⁷ Vi var ännu i begynnelsen av företeelsens intåg i Sverige.

Möjligen kan Maltesholms engelska park ses som en slags förlaga till Vegeholms. Den kom troligen till i sin första form 1768, några årtionden före Vegeholmsparken. Många element är slående lika, »stjärnorna» är i sitt grundutförande lika. Vegeholms engelska park besitter dock en förfinad känsla av vad engelska parkens ideal kom att stå för innan Maltesholm nådde dit under ombyggnationen år 1811 (jmf fig. 29 och 30).

Om det var så att Vegeholms engelska park anlades före sekelskiftet 1800 var den åtminstone samtida med Maltesholms och Övedsklosters engelska parker som anses vara bland de första av sitt slag i Skåne.¹⁴⁸ Den mäter sig med all säkerhet både i storlek och kvalitet

145 Hausswollfska samlingen, Lund

146 Geijer, 2009

147 Lundquist 2010-09-30

148 Ahlklo 2001, s 21

Fig 31. Plan på mittensektionen av Övedskloster från 1771-87. Planen tillskrivs Barnekow och består av tre A3-ark. Markeringarna i gult anger var ornamenterna är placerade. Här ses ett mer typiskt formspråk än det man ser på Vegeholm.

med bägge dessa parker. Man kan därför tycka att personen bakom anläggningen borde ha ett visst mått yrkeskunnande så som skaparna av de två övriga parkerna hade.

Övedsklosters engelska park har egentligen inte mycket gemensamt med Vegeholmsparken. Strukturen är helt olik den på Vegeholm. Ambitionen med parken var att den skulle innehålla alla de typiska element som kännetecknar en engelsk park, så som ornament i form av kineserier, broar, eremitage och rundtempel. Eftersom vi inte vet med säkerhet att Vegeholms engelska park innehöll dessa ingredienser kan en jämförelse med Övedskloster te sig mycket intressant. Det faktum att det fanns parker i Skåne med sådana ambitioner möjliggör att den kan ha funnits även på Vegeholm. Storleksmässigt var de ungefär lika. Gångsystemet är emellertid det som tydligast framträder som den största skillnaden. Planen över Övedskloster tillskrivs Barnekow (fig. 31).

Cirkeln i parkens mitt

I Vegeholms engelska park är kanske det mest speciella den stora cirkeln i parkens mitt, här kallad stjärnan. Inte på så sätt att den skulle vara unik i just denna park. Snarare är det så att cirkeln som form är vanligt förekommande under hela trädgårdskonstens historia. Det som gör cirkeln på Vegeholm så speciell är dess storlek, närmare 200 meter i diameter, samt dess placering som central punkt i parken men ändå inte centrerad, samt det faktum att den är så dominant i planen. Det finns andra exempel på stjärnor i engelska parker som liknar den på Vegeholm. Genom att jämföra stjärnan med andra blir Vegeholmsparken satt i ett vidare sammanhang.

Stjärnan på Maltesholm har redan beskrivits. Ytterligare jämförelse kan göras. Stjärnan här är visserligen mindre, och den har också formen av en traditionell jaktstjärna som utgångspunkt, vilket syns tydligt i planen från 1768 gjord av Barnekow. (fig. 30) Från början var gångarna symmetriska och raka likt stjärnplatsen norr om borgen på Vegeholm, (bil. 5,6,7) för att senare göras om och ha samma utgångspunkter i stjärnan, men istället ha mjuka böjar sammankoppade med ett nytt slingrande gångsystem (fig. 7) mer likt strukturerna på Vegeholm.

Ett annat exempel på en stjärna i en park är från Krokbornsparken i Hällefors i Bergslagen, vilken också är samtida med Vegeholm. (fig. 32) Krokbornsparkens anlades som en nöjespark för de anställda vid Hällefors bruk. Det gör den unik. Vid sekelskiftet 1800 var det mycket ovanligt med denna typ av nöjespark. Krokbornsparken innehöll olika ”förlustelseplatser” till vilka besökaren kom genom de olika gångstråken. Den var uppbyggd med en cirkel, likt en stjärna, som mittpunkt från vilken fyra rätlinjiga vägar utgick. Mellan dessa vägar fanns mindre gångar med slingrande struktur. I cirkelns mitt fanns en dansbana.¹⁴⁹

Maltesholm och Krokbornsparken hade tillsammans med Vegeholm liknande strukturer

149 Setterby 2001, s 13

Fig 32. Krokboornsparkens sjärna är placerad som en centrumpunkt från vilken gångar strålar åt fyra håll i parken. De är raka och ger en strikt form. Mellan de raka gångarna löper mer slingrande och smalare "stigar".

Fig 33. Carl Fredrik Adelcrantz förslag till engelsk park på Drottningholm 1779. Den största stjärnan ligger längst upp till höger på planen (pil). Det finns även en del mindre cirkelformade inslag. Mönstret upprepar sig på olika platser på planen.

men för helt olika syften. Vegeholms och Maltesholms engelska parker var anläggningar för godsets folk att promenera och rida i. Kanske fanns här också ornamenter att besöka och beskåda. I Krokbornsparken var det andra slags attraktioner som lockade. Strukturen med gångar för att komma till dem var mycket lika Vegeholm och Maltesholm. Likheten parkerna emellan ligger alltså i själva strukturen.

Det finns ett annat svenskt exempel utöver de två redan nämnda. Det gäller Adelcrantz plan över Drottningholm från år 1779 som dock aldrig blev utförd. Endast en jämförelse med planen och Adelcrantz tankar kring denna kan därför göras. Man kan i norr se ett inslag likt en stjärna med snarlikt utförande på Vegeholm. (fig. 2 och 32) Linjerna är på Adelcrantz ritning inte lika distinkta som de på Vegeholm, och formen är inte heller helt cirkulär, men grundtanken är densamma, det vill säga en stjärna med gångar som utgår från denna i olika riktningar.¹⁵⁰

Det finns även många exempel på ”parkstjärnor” från utländska parker. Bland annat finns en stjärna på en situationsplan över Petit Trianon gjord ca 1779. som liknar den på Vegeholm. Parken är en del av Versailles och en av de bäst bevarade av sitt slag i Frankrike. Kanske kan den inte tolkas som en renodlad engelsk park då den är starkt influerad av de franska ideal som påverkat dess utseende. Den innehåller dock en stjärna.¹⁵¹ (fig. 34)

De ovan nämnda parkerna är alla utförda i slutet av 1700-talet. Det finns dock senare parker som har ett liknande formspråk. Ett bra exempel på detta är Pildammsparken i Malmö som ritades av Erik Bülow-Hübe 1926. Planen är inte helt olik den på Vegeholm med sitt dominerande inslag av den jättelika stjärnan.¹⁵² Det är just stjärnans storlek i förhållande till parkens totala yta som är intressant ur ett jämförelseperspektiv (fig. 35).

150 Olausson 2001, s 415

151 Sirén 1950, 110 ff

152 <http://www.ne.se/malmö/parker>, 2010-11-04

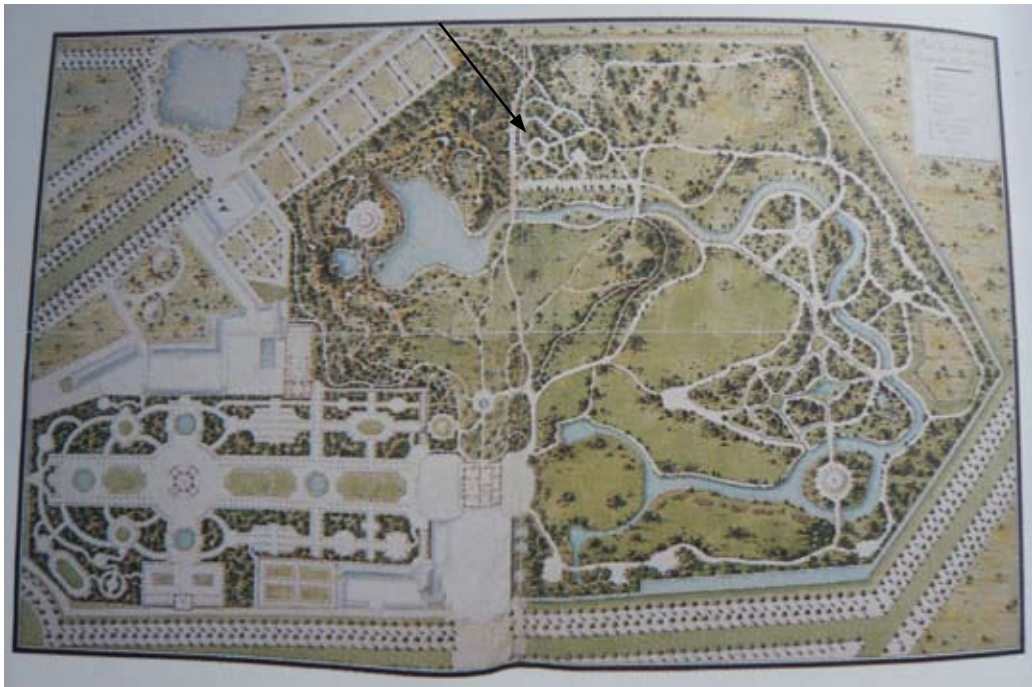

Fig 34. Petit Trianon ca 1779 innehåller ett europeiskt exempel på en stjärna lik den på Vegeholm. Här finns som på Adelcrantz plan (fig. 33) flera cirkelformer. Den som är mest lik Vegeholm är den uppe i mitten av planen.

Fig 35. Pildammsparken av Erik Bülow-Hübe från 1926. Den stora stjärnan dominerar planen likt stjärnan på Vegeholm. Gångarna är dock raka och strikta och bildar siktlinjer som leder ut i staden och det omgivande landskapet.
(Med tillstånd från Stadsbyggnadsförvaltningen, Malmö stad)

Blandformer av engelska parker vanliga före 1800

I slutändan är det ändå så att även den engelska parken som trädgårdsform, precis som många andra stilideal genom trädgårdshistorian, fick sitt eget tolkningsutrymme. Även om de ingående elementen i en engelsk park kan tyckas vara självklara i retrospektiv var det inte så att de alltid fanns i de faktiska parkerna vid tiden. Det finns eller fanns många blandformer av den engelska parken. Personlig smak, till följd av amatörens starka ställning i tillkomsten av dem och tillika snabba förändringar i modet tycks i hög grad ha inverkat. Det var säkert också så att idéerna oftast var större än medlen. Ett bra exempel är Övedskloster där planerna innefattar många av de självklara elementen så som pagoder, tempel eller eremitage. Däremot finns det inte bevis för att alla verkligen blev byggda.¹⁵³

Det faktum att Vegeholms engelska park anlades relativt tidigt påverkade förmodligen dess utseende. Än hade inte den slutliga formen för idealparken hunnit mogna i Sverige. Den var helt enkelt en park från sin tid. Inte fullt så formell som den park Barnekow ritade på Maltesholm 1768 (fig. 4), och den hade inte heller nått den mognad som visas upp på Övedskloster i slutet av 1700-talet (fig. 31).

Carl Jonas Linnerhielms intresse för Vegeholm

Just i början av 1800-talet besökte Linnerhielm Vegeholms trädgård och park. Det var ett av två gods av det större slaget som han besökte under sin resa genom Skåne år 1803. Detta är i sig intressant med tanke på hur många vackra anläggningar Skåne hade att erbjuda vid denna tid. Vad gjorde Maltesholm och Vegeholm så speciella i hans ögon? Kanske var det så enkelt att de låg bra till i hans resväg. Men det kan givetvis också vara så att det var de mest intressanta anläggningarna för honom och hans intresse för det nya trädgårds- och parkmodet – den engelska stilen. I båda anläggningarna förundras han över deras skönhet. Som tidigare nämnts var Linnerhielm en av de stora företrädarna av den engelska parken

¹⁵³ Nilén 2009, s 13

och dess introduktion i Sverige. Det måste alltså ha legat i hans intresse att besöka just Vegeholm och Maltesholm.

Linnerhielm är inte imponerad över själva corps de logiet på Vegeholm, som i hans ögon »framvisar en tarvligt solid byggnad, ej lysande av lång fasad, utan blott med fem fönster i raden». Inte heller är det den formella trädgården som imponerar på honom. Detta framkommer med tydlighet när man läser »det vackra inneslutes ej här inom denna mera vårdade och inskräntare park, utan den förenar sig med den större, där i en fri och skön naturanläggning promenadvägar blivit förda till njutning av ställets fågring» att det är den engelska parken som fångar hans intresse.

Linnerhielm nämner ingenting om att han kan ha haft någon personlig relation med ägarna, varken på Maltesholm eller Vegeholm. I Vegeholms fall verkar han känna till Wilhelmina Ulrica Cedercrantz och hennes välgörenhet och vänlighet. Han skriver »hjärtat deltagar ock med förtjusning i ögats nöje vid kunskapen om det helt ovanliga välgörande ägarinnan sprider omkring sig».¹⁵⁴ Endast en hastig visit i borgen med ägarinnan hanns dock med. Linnerhielm kunde inte motstå hennes stora artighet. Ulrica Cedercrantz måste ha varit förtjust över detta besök.¹⁵⁵

Linnerhielms texter var en av de källor till kunskap som fanns om Skåne just i början av 1800-talet. Han besökte en del gods här, men inte så många som man kanske skulle ha trott med tanke på hans stora intresse för den engelska parken. Det hade trots allt funnits flera att välja på men de enda han faktiskt beskrev var Maltesholm och Vegeholm. Vad var då målet med Linnerhielms resa i Skåne kan man undra? Om han var en av förespråkarna för engelska parken varför besökte han då inte Övedskloster? Det kan sannolikt ha betydelse att Vegeholms plats i den skånska trädgårdskonsten var framstående under denna tid.

154 Linnerhielm 1932 [1803], s 104

155 Linnerhielm 1932 [1803], s 102

Handen bakom engelska parken på Vegeholm

Familjen Cedercrantz var en stor adelsfamilj med många kontakter i Mellansverige och på kontinenten.¹⁵⁶ Kjellberg och von Geijer såväl som Hausswollf och Schwerin berättar om detta. Även i en brevsamling på Lunds Universitetsbibliotek kan man se ett brett kontaktnät skymta fram inte bara i Sverige utan även ute i Europa. Därtill kommer Isaac Cedercrantz stora trädgårdsintresse om vilket det skrivs i många källor. Med tanke på dessa förhållanden är det lite av ett mysterium att inga belägg i form av planer, brev eller annat material kunnat styrka misstankarna om att det är någon känd arkitekt som ligger bakom park- och trädgårdsanläggningen på Vegeholm. Den svenska expertisen i park- och trädgårdshistoria verkar hittills inte ha känt till något alls om den engelska parkens existens.

Att Piper skulle ha verkat i Skåne verkar enligt källorna inte troligt. Det finns inga belägg för detta. En liten rad i *Svenska trädgårdskonsten* från 1930 pekar på att möjligheten eller att vi i Skåne gärna vill tro att han skulle ha varit här. I texten om Övedskloster kan läsas att dess engelska park vilken är av betydande storlek är »anlagd efter ännu bevarade teckningar från 1700-talets senare del. Författaren är okänd, men av ritningarna kan man se, att det icke varit en dilettant. Man kommer att tänka på Gustav III:s berömde parkanläggare F.M. Piper.»¹⁵⁷ Troligtvis är det planen från 1771-87 (fig. 31) som beskrivs på detta sätt och som senare kommit att tillskrivas Barnekow.

I brevsamlingen i Lund med brev från olika avsändare till familjen Cedercrantz under slutet av 1600-talet och under 1700-talet har det framkommit att det under lång tid funnits en kontakt mellan släkterna Piper och Cedercrantz.¹⁵⁸ Breven rör inte trädgården och FM Piper är troligen inte avsändaren, däremot verkar det vara Fredrik Magnus farbror. Eftersom Piper ofta gjorde arbeten till vänner och bekanta kanske det finns en möjlighet

¹⁵⁶ Hausswolffska samlingen, Lund, Cedercrantzka släktarkivet, Lund, Schwerin 1935, 191 ff

¹⁵⁷ Ahlberg 1930-1931 vol II, s 137

¹⁵⁸ Cedercrantzka släktarkivet, Lund

att han faktiskt varit på Vegeholm.¹⁵⁹ Många saker talar givetvis mot detta. Planen och strukturen i vägarna stämmer inte överens med Pipers kända struktur och manér, även om de förändrades över tiden. Men en viktig sak är att han förespråkade dungar med träd längs pelouser och gångar, inte alléer som var fallet på Vegeholm. (fig. 2; bil 6) Detta blir tydligt i hans arbete med Hagaparken. Där togs alla alléer bort av Piper vid förarbetet med marken. Till sist planterades ändå alléer längs den berömda pelousen och gångarna runt den efter att hans inflytande beträffande anläggandet av oklar anledning minskade i omfång. Troligen var det Gustav III som hade sista ordet i den frågan.¹⁶⁰ Det är givetvis inte omöjligt att detta även skulle vara det hypotetiska fallet på Vegeholm om han hade varit här, men inte särskilt troligt.

Adelcrantz skulle rimligen kunna vara en av personerna bakom Vegeholms engelska park rent tidsmässigt. Han var visserligen vid hög ålder, men var fortfarande verksam så sent som 1793 då han ritade en park i engelsk stil på Observatoriet i Stockholm. Kanske är det mindre troligt att han skulle ge sig ut på en så pass omfattande resa vid den åldern. Det är dock känt att han har varit på Övedskloster i Skåne men troligen endast i syftet att arbeta med byggnaderna¹⁶¹. Det är mindre troligt att han varit på Vegeholm och ritat dess engelska park med tanke på den avsaknad av känsla i hans projekt som innefattar engelska parker.

Barnekow är kanske en av de mest troliga personerna att vara inblandad i parkens tillkomst om man ser till hans geografiska verksamhetsområde. Det är också i Skåne man framför allt finner anläggningar av honom. Många är de gods där han varit involverad både vad gäller byggnader och trädgårdar. I Vegeholms fall är det med säkerhet så att han inte varit engagerad vad gäller byggnaderna. Men det betyder inte att han inte på något sätt eller i någon grad kan ligga bakom parkanläggningen eller delar av den. Det hade varit enklare

159 Olausson 2004, s 191

160 Andersson et al 2000, s 110 f

161 Schwerin 1935, s 272

att avgöra hans inblandning i Vegeholmsanläggningen om en plan funnits. Då hade hans manér tydligt avslöjat honom. Det är svårare att se med en karta som enda underlag. Detta gäller för övrigt även Piper och Adelcrantz.

Alléerna i Vegeholms engelska park var ett inslag som annars inte var typiskt för engelska parken som sådan. Betyder detta att sannolikheten är större att det är en amatörs verk? Det är i så fall inte helt omöjligt att det var Wilhelmina Ulrica, som tillsammans med sin syster Charlotta Maria, varit mer än inspiratör och beställare av parken. Det finns flera exempel på svenska kvinnor som under 1700-talet ritade och anlade sina egna parker.¹⁶² Wilhelmina Ulrica hade förutom sitt tydliga trädgårdsintresse också konstnärligt kunnande och var kanske därför inte helt främmande för denna typ av arbete.¹⁶³ Dessutom var hon enormt engagerad i sitt gods och dess skönhet.

Linnerhielm beskriver hur han vid sitt besök 1803 bjöds in i borgen av Wilhelmina Ulrika. Här visar hon honom en tavla i olja som hon själv målat. Den föreställer Minerva, sittandes med konung Gustaf Adolfs porträtt i högra handen. Hennes konstnärliga talang verkar vara god då Linnerhielm kommenterade tavlan med orden: »Den var bra målad och väckte ökad högaktning för den person, som vid så betydlig förmögenhet ej sökt sitt nöje i sysslolöshet och fåfång prakt»¹⁶⁴. Förutom den konstnärliga läggningen framgår att Wilhelmina Ulrica var en företagsam kvinna som inte var rädd för arbete. Detta överensstämmer med hennes många välgörenhetsprojekt på godset och i trakten.

Parkens formspråk skiljer sig också från de manliga samtida arkitekterna. Vid en jämförelse med andra planer från tiden kan man se en strikthet i olika manér vilken saknas på Vegeholm. Tanken att det på Vegeholm funnits en friare tanke och en mjukare hand vid pennan är högst sannolik. Att det skulle vara en kvinna som ligger bakom planen känns

¹⁶² Olausson 2001, 156 f

¹⁶³ Linnerhielm 1932, s 103

¹⁶⁴ Linnerhielm 1932, s 103 f

naturligt när denna tanke väl slagit in. Planen är befriad från alla måsten och krav samtidigt som konstnärligheten och den kvinliga mjukheten tydligt träder fram.

När man känner till Wilhelmina Ulrikas och hennes systers egenskaper, två starka personligheter som ensamma klarade av att driva sina egendomar och dessutom idkade välgörenhet i den skala de gjorde, så är det inte svårt att tänka sig att de hade det mod som krävdes för att rita och anlägga en park av den dignitet som Vegeholmsparken besitter. Slutsatsen att den är mycket väl skulle kunna vara den sista ägarinnan i släkten Cedercrantz som står bakom den praktfulla engelska parken på Vegeholm. Tyvärr tycks svaret få vänta på sig.

Vegeholms bibliotek

Isaac Cedercrantz och hans son Johan Isak byggde under sin tid på Vegeholm upp ett gediget bibliotek.¹⁶⁵ Det gick liksom borgen i arv till döttrarna, och Wilhelmina Ulrica skänkte under slutet av sin levnad biblioteket till sin fosterdotter Gunilla Lindroos man Magnus Flinck när denna flyttade in på Vegeholms gods (bil. 1). Magnus Flinck ökade det redan stora biblioteket väsentligt i storlek. När både Wilhelmina Ulrica och Magnus Flinck dog 1814 såldes Vegeholm och änkan Gunilla Lindroos flyttade med sig biblioteket till Röggle. Senare flyttades samlingen till Ängelholm av okänd orsak för att 1868 köpas av Carl Bernhard Ulrik von Düben som var barnbarn till Magnus Flinck i hans första äktenskap. Biblioteket ställdes då upp på Södra Lindved. Här fanns det kvar till 1980-talet då det såldes i delar på Libris bokauktioner.¹⁶⁶

Jag hade väntat mig att biblioteket skulle innehålla en ganska stor del trädgårdslitteratur. Men så är inte fallet. Titlarna bestod till största del av fransk skönlitteratur.¹⁶⁷ Det kan synas

165 <http://www.svaf.se/rehnstroem/pdf/nbrev/Nyhetsbrev137.pdf>, 2010-02-03

166 <http://www.svaf.se/rehnstroem/pdf/nbrev/Nyhetsbrev137.pdf>, 2010-02-03

167 Geijer 2010-11-11

märkligt att trädgårdslitteratur saknades i biblioteket med tanke på Isaacs stora intresse i ämnet.

Kulturskatter att bevara

Det finns inte mycket litteratur om engelska parker i Skåne, inte heller finns det många bevarade parker av den dignitet Vegeholms engelska park hade under sin glansperiod runt sekelskiftet 1800. Några få finns och två av dem är beskrivna, om än i korthet, i detta arbete. Maltesholm, vilken är ganska väl bevarad, och Övedskloster där strukturerna är bevarade. Ett återskapande av vissa delar är på gång. En stor men annan fråga i sammanhanget är vad som skulle kunna göras för att ta hand om vårt kulturarv och för att se efter de många kulturskatter vilka finns runt omkring oss.

En avslutande förhoppning är att detta arbete ska bidra till att sprida kunskap om den bredd inom trädgårdskonsten vi har och har haft i nordvästra Skåne. Jag har även en förhoppning om att intresset ska öka för ett bevarande och restaurerande av parker och trädgårdar, så att vi i Skåne och Sverige kan få njuta av vårt kulturarv i ännu högre grad än vi gör idag. Vegeholm var en av den tidens främsta anläggningar i denna del av Sverige. Sannolikt finns fler trädgårdsanläggningar som ligger dolda för oss och som skulle kunna komma till omvärldens kännedom.

Diskussion

Källor och litteratur

Otryckta källor

Muntliga källor

Ahrland, Åsa, SLU Ultuna, e-postkontakt, hösten 2010

Berg, Anders, släktforskare, e-postkontakt, 2010-02-19

Brunnström, Åse, Ägare av Stureholm, samtal, 2009-04-17

Fränkel, Kurt, pensionerad kartograf i Ängelholm, telefonintervju, 2010-09-07

Geijer, von, Stefan, ägare Vegeholms gods, e-postkontakt, löpande mellan våren 2009 till hösten 2010

Lagesson Madeja, Cecilia, Släkting till en tidig trädgårdsmästare på Vegeholm, e-postkontakt, 2009-04-02

Lundquist, Kjell, SLU Alnarp, löpande e-postkontakt under 2010

Arkiv

Helsingborg

Stureholms godsarkiv

Tryck på baksida av tavla med sammanställda bilder från Vegeholm, Stockholm,
Bokir-A-B, Gutenberg, 1901

Köpenhamn

Biovetenskapliga biblioteket

Akt A511 a-e. Innehållande planer, anteckningar, skisser från I.P. Andersens
arbete på Vegeholm.

Lund

Landsarkivet, Arkivcentrum syd

Akt SF/LLA/30007, Hausswolffska samlingen, A:9. Innehållande

J.O. Hausswolffska manuskript samt förarbeten till dessa

Universitetsbiblioteket i Lund

Cedercrantzka släktarkivet, Lund. Innehållande brev till fam Cedercrantz
mellan åren 1669-1779

Malmö

Malmö stad

Stadsbyggnadsförvaltningen, Plan Pildammsparken 1914.

Stockholm

Kungliga biblioteket (KB)

Rålambska akvarellsamlingen

Micque, Richard, situationsplan över Petit Trianon Handritad vol. 35

Slottsarkivet

Adelcrantz, Carl Fredrik, plan över Drottningholm 1779, Dnr RA 42-2011/1206

Piper, Fredrik Magnus, generalplan över Drottningholm 1781, Drh 1:24

Upplands Väsby

Stora Väsby godsarkiv

Barnekow, Adolf Fredrik, plan över Maltesholm 1768

Vadstena

Landsarkivet

Bouppteckning efter Wilhelmina Ulrica Cedercrantz

Ängelholm

Vegeholms godsarkiv

Anställningsbevis för trädgårdsmästare Aage Hartmann, 1919

Barchaeus, Anders Gustaf, 1773, Utdrag ur "Lanthushållningen under resor, såväl inom som utom fäderneslandet" [manuskript finns även i Uppsala universitetsbibliotek]

Brev till Wilhelm von Geijer från sonen till Robert Gravenhorst
Lövenstjerne, beskrivning av ägorna

Charta öfver Åker-Delningen till Wegeholms sätesgård [...] 1778 [...]

Wegeholms regular husbyggnad med mera dervidh anlaggt [...] 1690 [...]

Karta öfver Wegeholm med underlydande hemman och lägenheter.
Efter äldre och nyare kartor år 1810 [...]

Karta öfver Öfwerforst Wegeholm [...]. Organiserad år 1842 [...]

Opublicerade uppsatser och rapporter

Karolina Bjerler, Jenny Kirsten Bille, Daniel Hofling, Linda Pettersson, 2010, *Wegeholms gods – en trädgårdsanläggnings historia*, SLU Alnarp

Elektroniska källor

Lantmäteriets historiska kartor.

<http://www.historiskakartor.lantmateriet.se> 2009-05-23.

© Lantmäteriverket Gävle 2009. Medgivande I 2008/1959

Malmö stad

<http://www.ne.se/malmö/parker>, 2010-11-04

Nationalencyklopedin

<http://www.ne.se>. Sökord: ferme ornée

ScanGen – Skånsk släktforskning

<http://www.scangen.se/queold07-6.htm>, 2009-05-21

Svenska antikvariatföreningen

<http://www.svaf.se/rehnstroem/pdf/nbrev/Nyhetsbrev137.pdf>, 2010-02-03

Tryckta källor och litteratur

Ahlberg, Hakon, et al, 1930-1931, *Svenska trädgårdskonsten sådan den till våra dagar bevarats i anläggningar vid slott och herrgårdar*, Stockholm.

Ahlklo, Åsa, 2001, *Slottets allé och arrendatorns kastanj - Trädgård som konst och kultur, Skånes hembygdsförbunds årsbok*, s 19-32, Lund.

Ahrland, Åsa, 2006, *Den osynliga handen - trädgårdsmästaren i 1700-talets Sverige*, Kristianstad.

Ahrland, Åsa et al, 2009, *Den romantiska parken – Baldersnäs på dal*, Mölndal.

Almer, Lisa et al, 2002, *Skarhults trädgårdar och parker - historisk dokumentation och åtgärdsförslag*, Rapport 01:5, SLU Alnarp.

Ankarloo, Bengt, 1988, *Att stilla herrevrede - Trolldomsdåden på Vegeholm 1653-54*, Malmö.

von Geijer, Wilhelm, 1920-1922, *Svenska slott och herresäten vid 1900-talets början - Ny följd (omkring 1920)*, Skåne, s 1-28, Stockholm.

Gillberg, Johan Lorentz, 1980 [1767], *Historik, Oeconomisk och Geographyk Beskrifning öfver Christianstads Län uti hertigdömet Skåne*, Lund.

Hirschfeld, Christian Cay Laurenz, 1990 [1779], *Theorie der gartenkunst*, Berlin.

Hårleman, Carl, 1749, *En ifrån Stockholm igenom åtskilligerikets landskaper gjord resa*, Stockholm.

Karling, Sten et al, 1981, *Fredrik Magnus Piper, sammanställning över hans lin, trycket material till utställning i Konstakademien*, Katrineholm.

Kjellberg, Sven T, Red., 1966, *Slott och herresäten i Sverige – Skåne 3*, Kristianstads län, Malmö.

Linnerhjelm, Jonas Carl, 1932 [1803], *Brev under resor i Sverige*, Stockholm.

Nilén, Kristina, 2009, *Övedskloster landskapsparken - Kulturbistorisk utredning i samband med våtmarksprojekt*, Sjöbo.

Nordvästra Skånes tidningar, Del 2, 1984-10-21.

Olausson, Magnus, 2000, *Carl Fredrik Adelcrantz, Svensk trädgårdskonst under fyra hundra år*, s 80-87, Stockholm.

Olausson, Magnus, 2001, *Den Engelska parken i Sverige under gustaviansk tid*, Stockholm.

Olausson, Magnus, 2004, *Fredrik Magnus Piper: Texter och kommentarer till Beskrifning öfver Idéen och General-plan till en Ängelsk Lustpark*, Stockholm.

Olsson, Patrik, Jakobsson, Åsa, 2005, *Alléhandboken*, Lund.

Pehrsson, Per Jan, 2000, *Erik Bülow-Hübe och Birger Myllenberg, Svensk trädgårdskonst under fyra hundra år*, s 162-171, Stockholm.

Piper, Fredrik Magnus, 2004 [1811-12], *Beskrifning öfver Idéen och General-plan till en Ängelsk Lustpark*, Stockholm.

Qviström, Mattias, 2002, *Enskiftets vägar, Ale - historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge*, Lund.

Schwerin, Hans Hugold von, 1935, *Skånska herregårdar under svensk tid*, Stockholm.

Schwerin, Hans Hugold von, 1949, *Skånes hembygdsförbunds årsbok 1949*, Lund.

Setterby, Åsa, 2001, *Krokebornsparken – en park för folket*, SLU Alnarp.

Sirén, Osvald, 1950, *Kinas trädgårdar och vad de betytt för 1700-talets Europa*, vol. II, Stockholm.

Sjönbeck, Mårten, 1936, *Skåne – färdvägar och vandringsstigar utgående från stadsborna*, andra upplagan, Stockholm.

Thersner, Ulrik, 1817-1823, *Skånska utsigter: Vues de Scanie*, Stockholm.

Figurförteckning

Figur 1, omslagsbild, foto Vegeholm, början av 1900-talet. Källa: Vegeholms Godsarkiv

Figur 2, Karta från 1810. Källa: Vegeholms godssarkiv

Figur 3, Teckning av CAY Hirshfeld. Källa: Hirschfeld, 1920, s 64

Figur 4, Plan Maltesholm 1768 av Barnekow. Källa: Stora Wäsbys godsarkiv

Figur 5, Plan Drottningholm 1781 av F M Piper. Källa: Slottsarkivet

Figur 6, Maltesholm. Foto: Karolina Bjerler, 2006-03-31

Figur 7, Plan Maltesholm början av 1800-talet. Källa: Åsa Arland

Figur 8, Plan Övedskloster 1768 av Barnekow. Källa: Ahlberg, 1930-31, vol II, s 14

Figur 9, Akvarell av Rålamb från ca 1770, Övedskloster. Källa: KB

Figur 10, Burmans stick 1680. Källa: Geijer W, 1920-22, s 5

Figur 11, Plan Skarhult 1740-tal av Hårleman. Källa: Kjell Lundquist

Figur 12, Plan Ramlösa 1740-tal av Hårleman. Källa: Kjell Lundquist

Figur 14, Bild av Linnerhielm. Källa Linnerhielm, 1932 [1803], s 109

Figur 15, Karta från 1741. Källa: Vegeholms godsarkiv

Figur 16, Karta från 1778. Källa: Vegeholms godsarkiv

Figur 17, Vegeholm, Foto Karolina Bjerler, 2009-05-20

Figur 18, Karta från 1810. Källa: Vegeholms godssarkiv

Figur 19, Häradsekonomisk karta 1910-15. Källa <http://historiskakartor.lantmateriet.se>, 2009-05-23

Figur 20, Vegeholm början av 1900-talet, foto. Källa: Vegeholms godsarkiv

Figur 21, Akvarell av Rålamb från ca 1770, Vegeholm. Källa: KB

Figur 22, Teckning med motiv av Engelska parken 1880. Källa: okänd

Figur 23, Foto, slutet av 1800-talet. Källa: Vegeholms godsarkiv

Figur 24, Flygfoto, 1930-tal. Källa: Vegeholms godsarkiv

Figur 25, Plan av IP Andersen från 1913. Källa: Biovetenskapliga biblioteket, Köpenhamns universitet, Köpenhamn. Akt A 511 d

Figur 26, Uppmättningsplan. Källa: Biovetenskapliga biblioteket, Köpenhamns universitet, Köpenhamn. Akt A 511 d

Figur 27, Vegeholms trädgårdsmästare 1925. Källa: *Nordvästra Skånes Tidningar*, 1984

Figur 28, Teckning av CAY Hirshfeld. Källa: Hirschfeld, 1920, s 65

Figur 29, Karta Vegeholm från 1810. Källa: Vegeholms godsarkiv

Figur 30, Plan Maltesholm 1768 av Barnekow. Källa: Stora Wäsbys godsarkiv

Figur 31, Plan Övedskloster 1771-87, Barnekow. Källa: Nilén 2009, s 12

Figur 32, Karta Krokbornsparken 1865-68, Konceptkarta till gamla ekonomiska kartan
Källa: Setterby, 2001, bilaga 10

Figur 33, Plan Drottningholm 1779 av Adelcrantz. Källa: Slottsarkivet

Figur 34, Plan Petit Trianon 1779. Källa: KB

Figur 35, Plan Pildammsparken 1914. Källa: Stadsbyggnadsförvaltningen, Malmö stad

Bilagor

Bilaga 1. Ägarlängd till Vegeholms gods

Bilaga 2. Karta över Vegeholm, 1690.

Ängelholm. Wegeholms regular husbyggnad med mera dervidh anlaggt [...] 1690 [...]

Bilaga 3. Karta över Vegeholm, 1741.

Ängelholm. Geografisk karta öfver Wegeholms sätesgårds situation Af regulaire byggningar och alléer [...]1741 [...]

Figur 15

Bilaga 4. Storskifteskarta 1764.

http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/show.html?showmap=true&mapType=peSelected=false&mapType=&archive=LMS&nbOfImages=3&sd_base=lms2&sd_ktun=4c4d535f4b3131382d32343a33 2009-05-23.

Bilaga 5. Åkerindelningen på Vegeholm, 1778.

Ängelholm. Charta öfver Åker-Delningen till Wegeholms sätesgård [...] 1778[...]

Figur 16

Bilaga 6. Sammanställd karta över Vegeholm, 1810.

Ängelholm. Karta öfver Wegeholm med underlydande hemman och lägenheter. Efter äldre och nyare kartor år 1810 [...]

Figur 2, 18 och 29

Bilaga 7. Karta över Vegeholm, 1842.

Ängelholm. Karta öfver Öfwerforst Wegeholm [..]. Organiserad år 1842 [...]

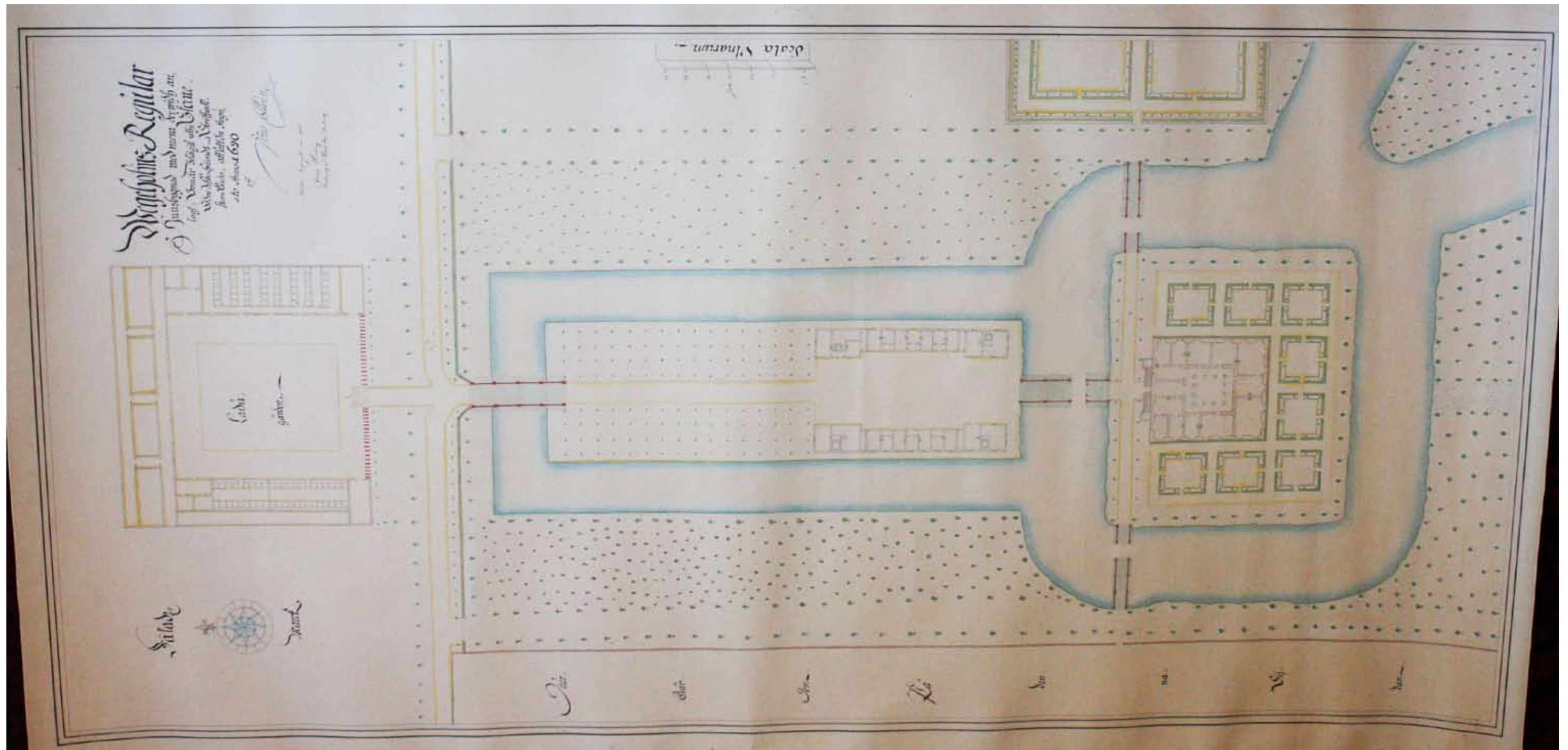
Bilaga 8. Trädgårdsmästarföljd

Bilaga 9. Kontaktade personer

Ägarlängd till Vegeholms gods

År	Beskrivning	Källa
Tidigt 1500-tal	Tyge Krabbe grundade Vegeholm.	Kjellberg. 1966. s. 350
1514	Vegeholm ärvdes av Mogens Krabbe.	Kjellberg. 1966. s. 352.
1564	Vegeholm ärvdes av Niels Krabbe.	Kjellberg. 1966. s. 352.
1584	Vegeholm ärvdes av Mogens Krabbe.	Kjellberg. 1966. s. 352.
1614	Iver Krabbe ärvde gården.	Kjellberg. 1966. s. 352.
1662	Iver Krabbe dog och godset lämnade släkten.	Kjellberg. 1966. s. 352.
1663	Gustaf Otto Stenbock köpte Vegeholm.	Helsingborg. Tryck på baksida av tavla med sammanställda bilder från Vegeholm, Stockholm, Bokir-A-B, Gutenberg. 1901.
1684	Stenbock drabbades av reduktionen och sålde Vegeholm.	Kjellberg. 1966. s. 353.
1684-86	Vegeholm ägdes av Olof Nilsson Engelholm.	Helsingborg. Tryck på baksida av tavla med sammanställda bilder från Vegeholm, Stockholm, Bokir-A-B, Gutenberg. 1901.
1686	Johan Cedercrantz köpte Vegeholm.	Kjellberg. 1966. s. 364.
1699	Johan Cedercrantz dog och hans fru Maria Euforsyne Cornström samt barnen tog över gården.	Kjellberg. 1966. s. 364.
1707	Maria Euforsyne Cornström gifte om sig med Christian Didrik von Conoven. Han blev då godsägare på Vegeholm.	Kjellberg. 1966. s. 364
1729	Isaac Cedercrantz köpte ut sina syskon efter moderns bortgång och blev därmed ägare till Vegeholm.	Kjellberg. 1966. s. 364.
1758	De tre syskonen Isak Johan, Charlotta Maria och Vilhelmina Ulrika Cedercrantz ärvde Vegeholm.	Kjellberg. 1966. s. 356.

1774	Isak Johan Cedercrantz dog.	Kjellberg. 1966. s. 364.
1793	Charlotta Maria Cedercrantz dog.	Kjellberg. 1966. s.364.
1800-14	Arrende Vilhelmina Ulrika arrenderade ut Vegeholm till Gunilla Lindros och Magnus Flink.	Kjellberg. 1966. s. 364.
1814	Vilhelmina Ulrika Cedercrantz dog, hennes kusinbarn Casper Ehrenborg blev ny ägare till Vegeholm.	Kjellberg. 1966. s. 364.
1844	Casper Ehrenborg dog.	Helsingborg. Tryck på baksida av tavla med sammanställda bilder från Vegeholm, Stockholm, Bokir-A-B, Gutenberg. 1901.
1846	Johan Joakim Sjöcrona köpte Vegeholm.	Helsingborg. Tryck på baksida av tavla med sammanställda bilder från Vegeholm, Stockholm, Bokir-A-B, Gutenberg. 1901.
1873	Robert Gravenhorst Lövenstjerne blev ägare till Vegeholm.	Kjellberg. 1966. s. 364.
1894	Anton Lauritz Johan Gravenhorst Lövenstjerne förvaltar Vegeholm.	Brunnström, 2009-04-17.
1902	Wilhelm och Irma von Geijer blev ägare till Vegeholm.	Geijer. W. 1920-22. s. 18.
1945	Erik och Gudrun von Geijer ärvde Vegeholm.	Geijer. S. 2009-04-28.
1978	Stefan och Elisabeth von Geijer blev ägare till Vegeholm.	Geijer. S. 2009-04-28.

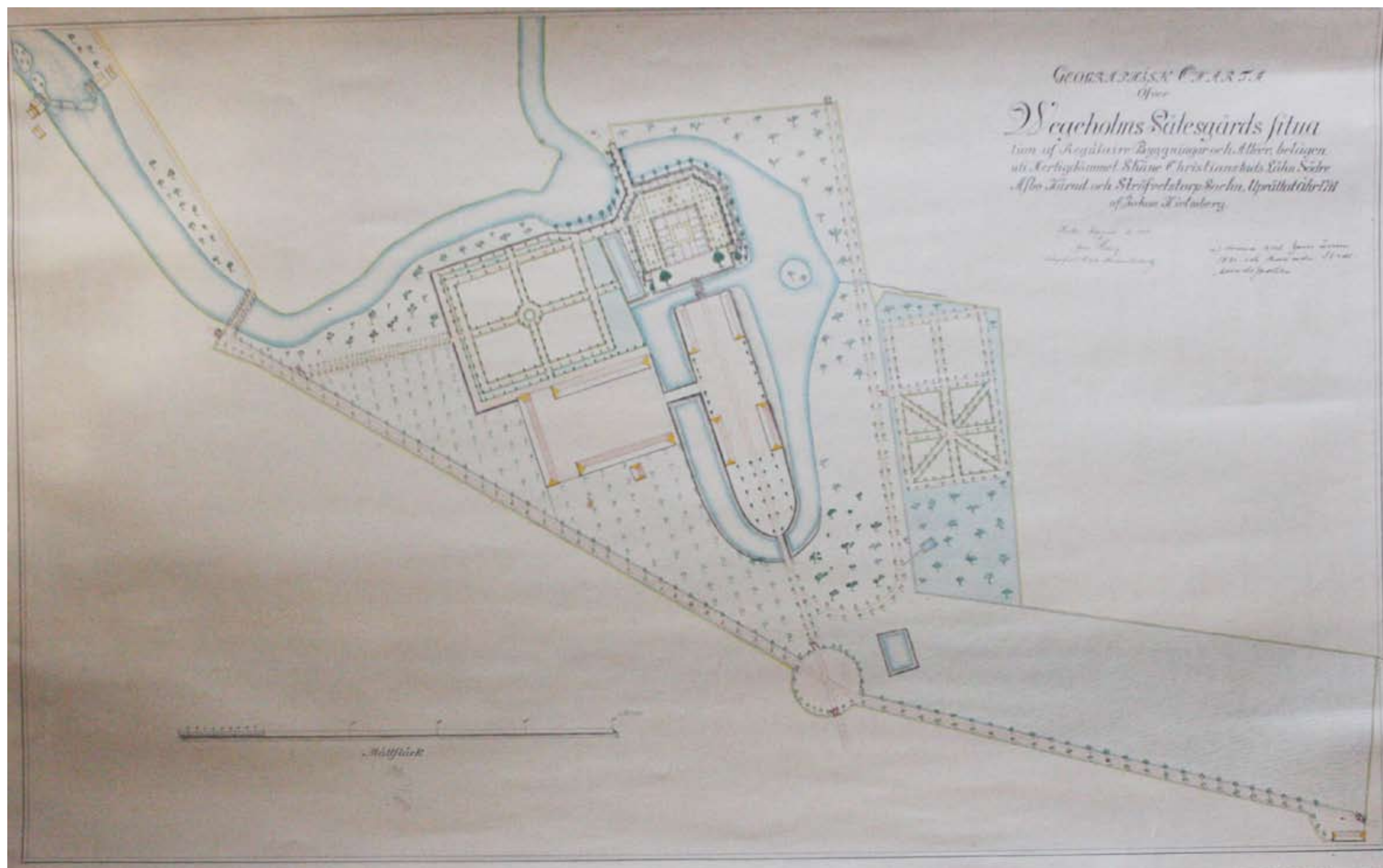

Wegeholms regular 1690

Wegeholms regular Husbyggnad med mera der-
 vidh anlaggt; Som är belägit uthi Skåne södre
 åsbo Härad ved Ströffwellstorp socken, affsatt
 In Augusto anno 1690 af Jöns Colléen.
 Kartan kopierad år 1905 af Jonas Hilding kar-
 tograf vid Rikets alm. Kartverk.

Källa: Wegeholms godsarkiv

Geografisk karta 1741

Geografisk Charta öfver Wegehols sätessgårds situation

Af regulaire byggningar och alléer; belägen uti hertigdömmet Skåne Christianstads län södra åsbo härad och Ströfvelstorps socken.

Upprättad åhr 1741 af Johan Hielmberg.

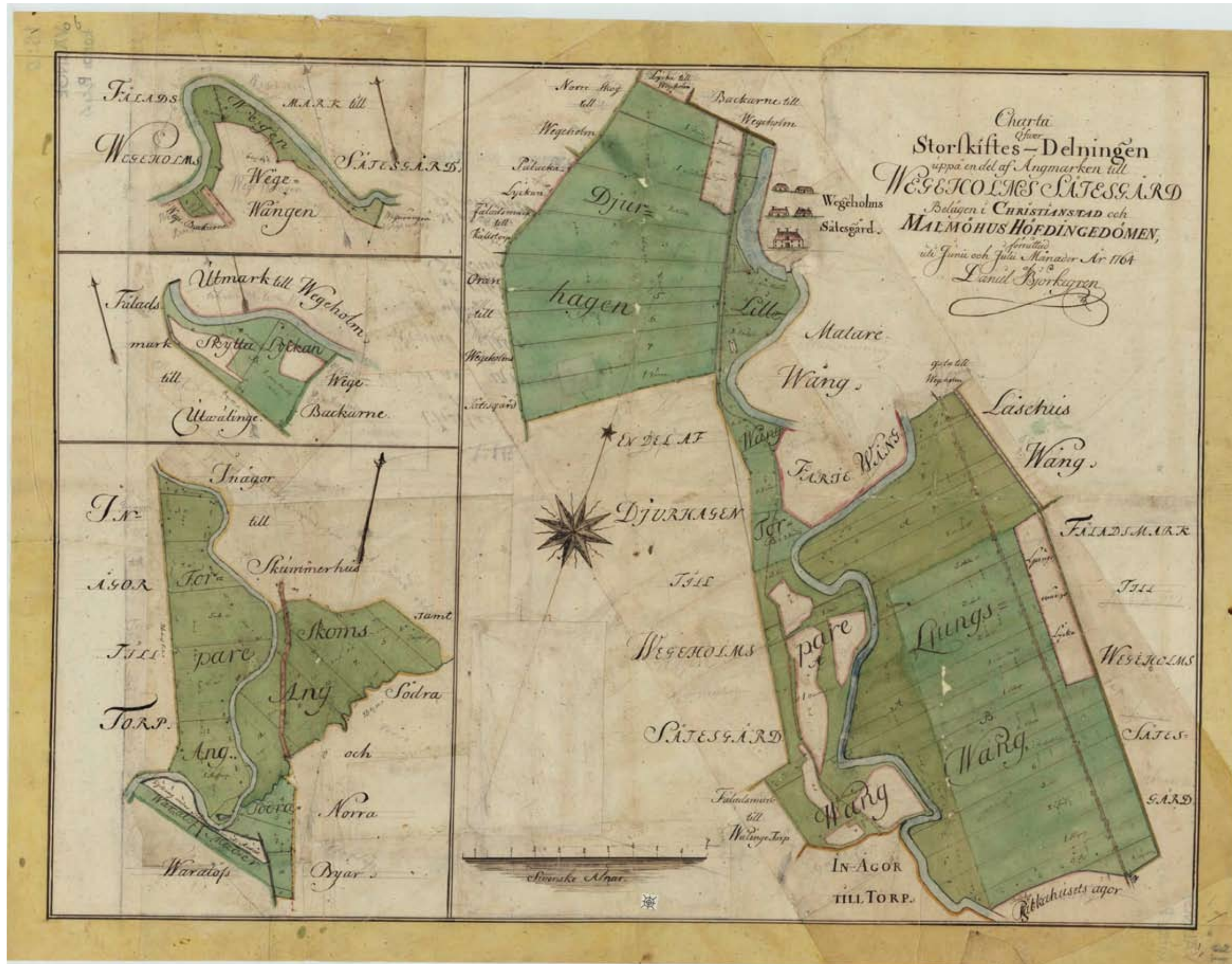
Kartan är kopierad år 1905 af Jonas Hilding Kartograf vid Rikets allmänna kartverk.

Denna sort fanns ännu 1830 och ...[otydbart]

(Figur 15)

Källa: Wegehols godsarkiv

Karta 1764

Charta öfver storskiftesdelningen uppå en del af Ängmarken till Wegehols Sätessgård belägen i Christianstad och malmöhus Höfdingedömen Förrättad uti Junü och Julü månader År 1764 af Daniel Björkegren

Källa: Lantmäteriet

Karta 1778

Charta öfver Åker-Delningen till Wegehols sätessgård Uti christianstad och Malmöhus hertigdöme Luggude och Södra åsbo härad. Förättad i November månad år 1778 af Carl Jan Björkegren.

(Figur 16)

Källa: Vegehols godsarkiv

Karta 1810

Karta öfver Wegeholt med underlydande hemman och lägenheter
Efter äldre och nyare kartor år 1810 af ... [otyd-
bart]

(Figur 2, 18 och 29)

Källa: Wegehols godsarkiv, inramad tavla

Karta 1842

Karta öfver Öfwerforst Wegeholm
belägne uti Christianstads och Malmöhus län
södra Åsbo och Luggude härader samt Ströfvel-
storps och Wålinge socknar. Organiserad år 1842
af L. Fintelmann. Samt kartan upprättad medelst
transportering af N. Angelin

Reviderad af L. Fintelmann (står i marginalen)

Källa: Vegeholms godsarkiv

Trädgårdsmästarlängd

År	Namn	Källa
1692	Erik	Berg, 2010-02-19
1706	Trädgårdsmästare Petter Olofsson var verksam på Vegeholm	http://www.scangen.se/queold07-6.htm 2009-05-21
1708	Trädgårdsmästare Fredrik	Berg, 2010-02-19
1734	Ansökan om resepass till Vegeholm för en trädgårdsmästare vid namn Christian Schneider inkom till kungliga slottskansliet	Stockholm. Kungliga biblioteket. Autograf-samling, Johan Daniel Cedercrantz. Anhållan om resepass för trädgårdsmästare Christian Schneider 1734
1737	Trädgårdsmästare Olof Svensson	Berg, 2010-02-19
1742	Trädgårdsmästare Olof Hofbergh	Berg, 2010-02-19
1747-55	Martin Weiman/Weiderman var trädgårdsmästare på Vegeholm	Lagesson Madeja. 2009-04-02
1753	Bendix Weidman	Berg, 2010-02-19
1764-70	(troligen ännu 1780) Johan Gustav Roth	Berg, 2010-02-19
1785-1787	(troligen ännu 1790) Johan Georg Nyman	Berg, 2010-02-19
1786	Kring detta år var en trädgårdsmästare vid namn, Johannes Nyman Georg verksam på Vegeholm	://myweb.cableone.net/jopassej/holbk-bx.htm 2009 -05-21
1783	Cronvall (förnamn okänt, dör då 38 år gammal)	Berg, 2010-02-19
1828	Till detta år var trädgårdsmästare Åke Dahlgren på Vegeholm	/www.scangen.se/queold98-2.htm 2009 5-21. Sökor : 24 Fe 1 988 Th

1919	Aage Hartmann från Danmark anställdes på Vegeholm	Vegeholms gårdsarkiv, Anställningsbevis
1940 och 50-talen	Margareta Helins far var trädgårdsanläggare på Vegeholm	http://hd.se/angelholm/2008/07/28/slottsrunda-paa-vegeholm/ 2009-05-21
1951	En trädgårdsmästare vi namn Kaj Olsson var verksam på Vegeholm till detta år	http://www.sodrautmarken.com/historia/sodrautmarkenshistoria.htm 2009-05-21
1965-70	Den sista trädgårdsmästaren slutade på Vegeholm	Geijer. S. 2009-03-25

Kontaktade personer

Kristina Nilén, Regionsmuseet i Kristianstad Bebyggelseantikvarie;
profan bebyggelse och kyrkor.

Anders Johansson Åbonde, Silkesodling

David Dunér, docent i idé och lärdoms historia

Regnéll, Joachim, Högskolan Kristianstad, kartexpert

Henrik Svensson, Högskolan Kristianstad, kartexpert

Kurt Fränkel, pensionerad lantmätare med mycket kunskaper i trakten kring Vegeholm

Olle Gyllenhaal, släktforskare

Cajsa Sjöberg, fil.dr. språk och litteraturcentrum i Lund

Magnus Olausson, Nationalmuseum

Katrin Paues von Arnold, ordförande i Europa Nostra - Sverige

Annika Tergius, Arkivcentrum syd i Lund

Åsa Ahrlund, SLU Ulltuna

Ove Torgny, pensionerad journalist Nordvästra Skånes Tidningar